Ref

Statens offentliga utredningar

1970:73

Utbildningsdepartementet

Samhället och filmen

Del 1

Samhällsstödda biografer

Filmstudios

Barnfilm

Filmbranschen och TV

SOU

Betänkande avgivet av Filmutredningen 1968

Stockholm 1970

Statens offentliga utredningar 1970

Kronlogisk förteckning

1. Barns utemiljö. Tryckeribolaget. C.
2. Om stat och kyrka. Beckman. U.
3. Balanserad regional utveckling. Esselte. In.
4. Reformerad lärarutbildning. Svenska Reproduktions AB. U.
5. Statligt stöd till fiskehamnar. Esselte. Jo.
6. Ny livsmedelsstadga m.m. Del I. Förslag och motiv. Tryckeribolaget. S.
7. Ny livsmedelsstadga m.m. Del II. Bilagor. Tryckeribolaget. S.
8. Yrkesteknisk högskoleutbildning. Svenska Reproduktions AB. U.
9. Snöskotern-fordonet och föraren. Esselte. K.
10. Fria läromedel. Beckman. U.
11. Folktandvårdens utbyggande och reglering. Beckman. S.
12. Värnpliktstjänstgöringens civila meritvärde. Esselte. Fö.
13. Sveriges energiförsörjning. Energipolitik och organisation. Svenska Reproduktions AB. I.
14. Urbaniseringen i Sverige. Bilagedel I till Balanserad regional utveckling. Esselte. In.
15. Regionalekonomisk utveckling. Bilagedel II till Balanserad regional utveckling. Esselte. In.
16. Riksdagsgrupperna • Regeringsbildningen. Norstedt & Söner. Ju.
17. Ersättare för riksdagsledamöterna. Esselte. Ju.
18. Upphandling av byggnader. Del 2. Administrationen. Beckman. Fi.
19. Svensk FN-lag. Esselte. Ju.
20. Behörighet, meritvärdering, studieprognos. Specialundersökningar av kompetensfrågor. Esselte. U.
21. Vägar till högre utbildning. Del 1. Behörighet och urval. Esselte. U.
22. Pedagogisk utbildning och forskning. Berlingska Boktryckeriet, Lund. U.
23. Understödsföreningar. Svenska Reproduktions AB. Fi.
24. Rationell bensinhandel. Esselte. H.
25. Aspirationer, möjligheter och skattemoral. Göteborgs Offsettryckeri AB, Surte. Fi.
26. Körkort och körkortsregistrering. Norstedt & Söner. K.
27. Allmänna val på våren 7 Norstedt & Söner. Ju.
28. Tjänstgöringsbetyg. Norstedt & Söner. Fi.
29. Decentralisering av statlig verksamhet. Esselte. Fi.
30. Stordriftsfördelar inom industriproduktionen. Esselte. Fi.
31. Militära straff och disciplinmedel. Esselte. Ju.
32. Polisen i samhället. Esselte. Ju.
33. Medel för styrning av byggnadsverksamheten. Norstedt & Söner. In.
34. Svenska folkets inkomster. Esselte. In.
35. Hemförsäljning. Göteborgs Offsettryckeri AB, Surte. Ju.
36. Kilometerbeskattning. Berlinska Boktryckeriet. Lund. Fi.
37. Översyn av vissa punktskatter. Esselte. Fi.
38. Förtrolig företagsinformation och börshandel. Esselte. Fi.
39. Sexualkunskapen på grundskolans låg- och mellanstadier. Esselte. U.
40. Revision av vattenlagen. Norstedt & Söner. Ju.
41. Företag och Samhälle. Del 1. Esselte. I.
42. Företag och Samhälle. Del 2. Esselte. I.
43. Ungdom – Bostad. Esselte. In.
44. Språkundersökning bland finländska barn och ungdomar i Sverige. Esselte. U.
45. Gruvrättslig speciallagstiftning. Svenska Reproduktions AB. Ju.
46. Den äldre arbetskraften inom byggnadsindustrin. Esselte. In.
47. Skydd mot avlyssning. Norstedt & Söner. Ju.
48. Svensk författningssamling. Norstedt & Söner. Ju.
49. Yrkesskadeförsäkringens finansiering. Esselte. S.
50. Viss medicinsk och farmaceutisk yrkesutbildning. Svenska Reproduktions AB. U.
51. Mellansvensk gruvindustri. Almqvist & Wiksell, Uppsala. I.
52. Om lotterier. Norstedt & Söner. H.
53. Distriktsveterinärernas tjänstgöringsförhållanden, m.m. Svenska Reproduktions AB. Jo.
54. Forskning för försvarssektorn. Norstedt & Söner. Fö.
55. Vägar till högre utbildning. Del 2. Organisation och information. Esselte. U.
56. Ersättning vid vissa sjukvårdande åtgärder och sjukresor. Esselte. S.
57. Olja i rör. Esselte. I.
58. Yrkesutbildning och arbetsliv. Svenska Reproduktions AB. U.
59. TEKO-industrierna inför 70-talet. Del I. Analys, slutsatser, förslag. Tryckeribolaget. I.
60. TEKO-industrierna inför 70-talet. Del II. Bilagor. Tryckeribolaget. I.
61. Trafiknykterhetsbrott. Esselte. Ju.
62. Utbetalning av kommunalskatt. Esselte. Fi.
63. Svensk krigsmaterielexport. Svenska Reproduktions AB. H.
64. Bättre socialtjänst för handikappade. Esselte. S.
65. Utbildning m.m. av värnpliktiga i specialtjänst. Esselte. Fö.
66. Högskolor för konstnärlig utbildning. Esselte. U.
67. Förmynderskap. Norstedt & Söner. Ju.
68. Boendeservice 2. Esselte. In.
69. Ändringar i kommissionslagen. Tryckeribolaget. Ju.
70. Folkbokföringsorganisationen m.m. Berlingska Boktryckeriet, Lund. U.
71. Svensk ekonomi 1971–1975 med utblick mot 1990. Esselte. Fi.
72. Jordbruket i norra Sverige. Esselte. Jo.
73. Samhället och filmen. Tryckeribolaget. U.

Anm. Om särskild tryckort ej anges är tryckorten Stockholm.

Statens offentliga utredningar
1970: 73
Utbildningsdepartementet

Samhället och filmen

Del 1

Samhällsstödda biografer
Filmstudios
Barnfilm
Filmbranschen och TV

Betänkande avgivet av Filmutredningen 1968
Stockholm 1970

Tryckeribolaget Ivar Hæggström AB, Stockholm 1970

ALLF 107 2 027

Till Statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet

Genom beslut den 28 juni 1968 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för utbildningsdepartementet att tillkalla högst sju sakkunniga för att utreda frågan om filmbranschens ekonomiska struktur och villkor m. m.

Med stöd av detta bemyndigande tillkallade departementschefen den 9 juli 1968 såsom sakkunniga presidenten i Göta hovrätt N. Erik Åqvist, ledamoten av riksdagens första kammare redaktören Torsten Bengtson, advokaten Ola Ellwyn, ledamoten av riksdagens första kammare redaktören Sture Palm, folketshuschefen Thage G. Peterson, direktören Harry Schein och regissören Jan Troell. Åqvist utsågs att vara ordförande.

De sakkunniga antog namnet Filmutredningen 1968.

Troell entledigades den 20 mars 1969 på egen begäran från sitt uppdrag. Samtidigt uppdrogs åt regissören Kjell Grede att inträda i hans ställe.

Departementschefen tillkallade den 19 september 1968 hovrättsrådet Gunnar Ekman att vara huvudsekreterare åt utredningen och den 10 oktober 1969 kanslisekreteraren Leif Larson att vara biträdande sekreterare.

Som experter att biträda utredningen tillkallades den 16 december 1968 assessorn Birger Stening och den 28 mars 1969 civilekonomen Bo L. Eklund.

Utredningen överlämnar härmed sitt första betänkande.

I detta betänkande behandlas frågor om samhällsstödda biografer, filmstudios, barnfilm samt förhållandet mellan filmbranschen och TV.

Reservation har avgetts av ledamöterna Bengtson och Ellwyn.

Stockholm i december 1970.

N. Erik Åqvist

Torsten Bengtson *Ola Ellwyn* *Kjell Grede*

Sture Palm *Thage G. Peterson* *Harry Schein*

/Gunnar Ekman

Leif Larson

Innehåll

IV Filmbranschen och TV

V Sammanfattning

1 Inledning

1.1 *Utredningsuppdraget och dess fullgörande*

1.1.1 Direktiven

I direktiven för utredningens arbete, vilka innefattas i statsrådsprotokollet den 28 juni 1968, redogjorde dåvarande chefen för utbildningsdepartementet, statsrådet Palme, inledningsvis för 1963 års filmreform och syftet med denna. Han erinrade vidare bl. a. om de krav på en vidareutbyggnad av reformen som rests i den allmänna debatten.

Direktiven (se bil. 1) kan sammanfattas i följande riktlinjer:

(1) att undersöka möjligheterna att förbättra distributionen av film, särskilt spridningen av kvalitetsfilm till landsorten, och i samband därmed utreda ev. nya distributionsvägar, såsom icke-kommersiella biografer, som stöds av samhället;
(2) att utreda filmstudiorörelsens villkor;
(3) att utreda barnfilmfrågan;
(4) att utreda frågan om ett ökat samarbete mellan den svenska filmbranschen och den svenska TV i fråga om produktion av film;
(5) att se över filmundervisningen;
(6) att se över kortfilmens situation;
(7) att bedöma konsekvenserna för filmområdet av en mervärdeskatt;
(8) att göra en undersökning beträffande organisationen av och förhållandena i den svenska filmbranschen.

1.1.2 Utredningsarbetet

Utredningen har i enlighet med direktiven sett som en viktig uppgift att göra en kartläggning och bedömning av filmbranschens ekonomiska struktur. En sådan undersökning fordrade enligt utredningens mening särskilda kvalifikationer och ansågs ganska tidskrävande. För att utföra undersökningen har därför anlitats utredningens expert Eklund. Denne arbetar härmed sedan mitten av juni 1969. Undersökningens första etapp bör vara färdig i början av 1971. Den andra etappen, en mera detaljerad bearbetning av det insamlade materialet, beräknas vara klar omkring ett år efter den första etappens avslutande.

Som framgår av föregående avsnitt har utredningen enligt direktiven att utarbeta förslag till lösning av en rad olika problem, såsom barnfilm, spridning av kvalitetsfilm, filmstudiorörelsens villkor, förhållandet mellan filmproduktionen och TV etc. Frågan om finansieringen av ökade insatser på dessa områden liksom organisatoriska spörsmål, som hänger samman därmed, har stått i centrum för utredningens överväganden hittills. Frågorna har också varit föremål för överläggningar bl. a. mellan utredningen och företrädare för filmbranschens organisationer m. fl. Därvid har också mervärdeskattefrågan berörts.

Utredningen har haft ett »stormöte» om de allmänna problem som utredningen arbe-

tar med. I mötet deltog representanter för filmbranschen och pressen samt aktiva filmarbetare verksamma inom olika områden av filmlivet. Utredningen har vidare haft överläggningar med representanter för bl. a. barnfilmkommittén, skolöverstyrelsen, Svenska kommunförbundet, Föreningen Sveriges filmproducenter, Sveriges biografägareförbund, Sveriges filmuthyrareförening, Svenska filminstitutet, Folkets Husföreningarnas riksorganisation, Föreningen Våra Gårdar och Sveriges Radio. Filmstudiorörelsen har diskuterats med företrädare för bl. a. Sveriges Förenade Filmstudios och Svenska Studentfilmstudios Centralsekretariat. Kortfilmens problem och frågor som hänger samman därmed har behandlats vid bl. a. sammanträden med företrädare för Smalfilmdistributörernas förening och andra branschorganisationer samt med föreningen Film Centrum.

Om förhållandet mellan filmbranschen och TV har utredningen vid flera tillfällen överlagt med representanter för Sveriges Radio. Sveriges Radio har tillställt utredningen diverse material angående bl. a. produktionssamarbetet mellan TV och svenska filmproducenter.

Visst samråd har skett med kulturrådet i fråga om utredningens kulturpolitiska övervägande och med vissa statliga kommittéer.

Utredningen har hittills hållit 36 sammanträden.

För att tas i beaktande vid fullgörande av utredningsuppdraget har utbildningsdepartementet överlämnat en skrivelse av den 3 juni 1970 från Föreningen för filmregissörer inom Svenska teaterförbundet, m. fl., angående samarbete mellan Sveriges Radio och filmregissörer m. fl. utanför Sveriges Radio, samt den 4 december 1970 från samma förening m. fl. med synpunkter och krav på den framtida svenska filmpolitiken.

Till utredningen har dessutom inkommit skrivelser från ämbetsverk, organisationer och enskilda personer i frågor som berörs av utredningsuppdraget.

Utredningen har efter anmodan avgett följande remissyttranden:

(1) den 7 maj 1969 över ansökningar av föreningen Film Centrum om statsbidrag till föreningens verksamhet under budgetåret 1969/70,

(2) den 10 oktober 1969 över filmcensurutredningens huvudbetänkande »Filmen — censur och ansvar» (SOU 1969: 14),

(3) den 26 januari 1970 över en ansökan av Folkets Husföreningarnas riksorganisation om statsbidrag för centrala åtgärder för spridning av kvalitetsfilm,

(4) den 26 februari 1970 över en ansökan av föreningen Film Centrum om statsbidrag till föreningens verksamhet under budgetåret 1970/71,

(5) den 15 april 1970 över en ansökan av Föreningsfilmo om statsbidrag till dess verksamhet under 1970.

1.1.3 Delbetänkande

Allmän målsättning. Detta betänkande behandlar fyra olika områden, nämligen samhällsstödda biografer, filmstudios, barnfilm samt förhållandet mellan svensk filmproduktion och TV. I fråga om de tre förstnämnda är utredningens motiveringar i huvudsak av kulturpolitisk art. När det gäller förhållandet mellan filmproduktionen och TV däremot är förslagen i första hand dikterade av hänsyn till dels bristen på sysselsättning hos många av våra filmskapare dels behovet av en större mångfald i TV:s programutbud.

Utredningen har ännu inte lagt fram strukturundersökningen angående den svenska filmbranschens ekonomi. Förslagen i detta betänkande, inte minst vad avser TV-delen, går därför ut på åtgärder i stort sett inom det rådande kommersiella systemet. Utredningen är medveten om riskerna att förankra en progressiv kulturpolitik i ett system som i första hand tjänar kommersiella intressen. I sitt slutbetänkande har utredningen för avsikt att göra en analys av denna problematik som av praktiska skäl inte kunnat beaktas hittills. En sådan analys kan självfallet ge utredningen anledning att återkomma med modifierade förslag på de områden som behandlas i detta delbetänkande.

Närmare utveckling. Sedan början av 50-

talet har olika åtgärder vidtagits från statsmakternas sida i syfte att förbättra de ekonomiska villkoren för den svenska filmproduktionen och biografnäringen. Detta skedde genom dels sänkningar av biografnöjesskatten, dels bidrag till producenter av svensk film i form av återbäring av den statliga andelen i skatten. Syftet med de statliga stödåtgärderna var bl. a. att bidra till att upprätthålla en svensk filmproduktion.

Även 1963 års filmreform — då filminstitutet skapades — tog framför allt sikte på den svenska filmproduktionen. Denna hade mot slutet av 50-talet och början av 60-talet sjunkit kraftigt, bl. a. på grund av TV. Reformen har medfört en kvalitativ och kvantitativ förstärkning av produktionen. Desutom har en rad ytterligare åtgärder inom filmens område möjliggjorts.

Intresset inriktas nu på problem som kvarstår på detta område. Det kanske viktigaste av dessa är distributionen av film. Denna betydande fråga berördes inte nämnvärt av filmreformen.

Framför allt är det distributionen av kvalitetsfilm som påkallar uppmärksamhet med hänsyn till svårigheterna för sådan film att hävda sig ekonomiskt utom i de större städerna och universitetsstäderna såsom Stockholm, Göteborg, Lund, Uppsala och Umeå. Utanför dessa är filmurvalet — såsom allmänt omvittnats — för det mesta ganska ensidigt och torftigt.

Till frågan om distributionen av kvalitetsfilm hör också filmstudiofrågan.

Ett annat viktigt område som inte beaktats tillräckligt hittills i den svenska filmpolitiken är barnfilmen. Barnfilmsituationen i Sverige är i dag högst otillfredsställande. Åtgärder är påkallade i fråga om både produktion och distribution.

Ett väsentligt problem som inte heller täcktes av filmreformen var förhållandet mellan svensk filmproduktion och TV.

Utredningen har ansett det vara lämpligt att i ett delbetänkande lägga fram förslag som rör sistnämnda frågor. Det gäller här ekonomiskt och administrativt klart avgränsade områden. Utredningens förslag syftar till försöksverksamhet inom nuvarande organisatoriska ramar. Mot denna bakgrund har förslagen kunnat göras tämligen kortfattade.

Filmreformen 1963 har i Sverige skapat ett speciellt filmläge. Den tekniska och ekonomiska utvecklingen inom filmens och liknande områden, i första hand TV, är emellertid så snabb att man enligt utredningens uppfattning bör utforma filmpolitiska åtgärder dels ganska kortsiktigt, dels så flexibelt att man snabbt kan anpassa sig till tekniska och ekonomiska förändringar. Man bör m. a. o. undvika omfattande ekonomiska eller organisatoriska engagemang som lätt överspelas av utvecklingen.

Den ekonomiska strukturundersökningen av filmbranschen kan naturligtvis föranleda utredningen att föreslå ändringar i den organisatoriska ram som f. n. kännetecknar det svenska filmlivet. Sådana ändringar torde emellertid inte väsentligt påverka innehållet i de förslag som läggs fram i detta delbetänkande. Inte heller i övrigt torde strukturundersökningen kunna påverka förslagen i sådan grad att det bör utgöra hinder mot att presentera dem redan nu. Enligt vad som framkommit hittills torde undersökningen överhuvudtaget inte komma att beröra de speciella frågor som behandlas i delbetänkandet. När undersökningen lagts fram får det emellertid prövas vilka modifikationer i förslagen man ev. måste göra. Den offentliga debatt som kan uppkomma om åtgärder som föreslås i delbetänkandet bör under alla förhållanden vara av stort värde för utredningens återstående slutliga rekommendationer, kanske också tjäna till ledning för filmpolitiska åtgärder på längre sikt.

Som ytterligare skäl för att redan nu redovisa förslagen i fråga om barnfilm och spridning av kvalitetsfilm vill utredningen framhålla det uppenbara behovet och angelägenheten av reformer på dessa områden. Båda berör i större eller mindre grad distributionssidan som står i centrum för inte bara utredningsdirektiven utan också för den allmänna kulturpolitiken och kulturdebatten.

När det gäller förhållandet mellan svenska filmproducenter och svensk TV vill utredningen vidare framhålla följande.

Gränsen mellan film och TV är inte entydig. Den minskade publikfrekvensen på biograferna i hela världen har inneburit en ökad integrering mellan filmproduktion och andra former för filmvisning än dem som traditionellt förekommit i det kommersiella biografsystemet.

Den svenska filmpolitiken, såsom den uttrycktes i filmreformen, byggde i väsentlig utsträckning på det existerande — kommersiella — biografsystemet och gick ut på en intern resursomfördelning inom detta system. Genom de sjunkande besökssiffrorna på biograferna har emellertid det ekonomiska underlaget för 60-talets filmpolitik urholkats. Enligt utredningens mening går det därför inte att hålla filmpolitiken under 70-talet inom de gränser som utstakades genom filmreformen. Hänsyn måste också tas till den för filmen naturliga och expanderande marknad som TV utgör.

Utöver de allmänna motiv som anförts nyss är det ytterligare två skäl som talar för att nu lägga fram förslag som syftar till att stimulera ett fördjupat samarbete mellan TV och de svenska filmproducenterna. Dels står de åtgärder som föreslås inte i nämnvärt beroende av de övriga delarna av utredningens arbetsområde. Dels är det med hänsyn till den fortgående nedgången av den svenska filmproduktionsnäringens kapacitet — både personellt och i fråga om övriga produktionsresurser — angeläget att åtgärder sätts in utan dröjsmål för att motverka en från både filmpolitisk, TV-politisk och allmänkulturell synpunkt olämplig ytterligare minskning av den potentiella basen för en från Sveriges Radio fristående svensk filmproduktion för TV.

De förslag som framläggs i delbetänkandet utgår från filminstitutet som självständig institution. Utredningen har för avsikt att i sitt slutbetänkande göra en mera detaljerad granskning av institutets problem, inte minst mot bakgrund av att institutets resurser på grund av de sjunkande besökssiffrorna starkt urholkas samtidigt som anspråken på dess verksamhet ökar. Att utredningen i delbetänkandet utgår från institutet som självständig institution innebär alltså inte att utredningen tagit någon slutlig ståndpunkt till institutets framtida ställning eller konstruktion i det svenska filmlivet.

Utredningens förslag i delbetänkandet bygger vidare på nuvarande förhållanden på det tekniska området. De utgår t. ex. från TV i den form man huvudsakligen använder i dag, dvs. med trådlös sändning via länkar. Utredningen bortser alltså t. v. från den utvidgning av TV:s funktion och programutbud som kan komma till stånd som en följd av den tekniska utvecklingen. Hit hör bl. a. kassett-TV, tråd-TV och satellitöverförd TV.

1.2 *Kvalitetsbegreppet*

Kvalitetsbegreppet är av väsentlig betydelse för många frågor som berörs i delbetänkandet. Det gäller framför allt inom områdena barnfilm och spridning i övrigt av kvalitetsfilm. Innebörden av begreppet är kontroversiell inom filmens område liksom inom hela kulturfältet.

Enligt utredningens mening bör stat och kommun vara neutrala i förhållande till innehållet i kulturutbudet och inte söka påverka detta. En fortlöpande bedömning av kvalitet måste emellertid ske — och sker — inom varje sektor av kulturlivet när det gäller att prioritera användningen av allmänna medel för icke-kommersiella kulturaktiviteter.

När utredningen härovan och i det följande talar om kvalitet, kvalitetsfilm osv. skall kvalitetsbegreppet fattas i vidaste bemärkelse. Det är alltså inte fråga om ett avgränsat kulturellt område och ändå mindre om en elitkultur. Kvalitetssynpunkterna kommer in också i underhållning och liknande. Utredningen vill hänvisa till 1963 års filmreform som försökt ringa in begreppet, i huvudsak genom en tämligen fri bedömning genom opartiska filmsakkunniga. För att bedöma barnfilmens speciella kriterier måste dock sådan expertis kompletteras med särskild sakkunskap på barnpublik.

I Samhällsstödda biografer

2 Inledning

I likhet med den allmänna kulturpolitiken har den svenska filmpolitiken under 60-talet haft sin tyngdpunkt inom produktions- och utbildningssektorn. Fortfarande i likhet med kulturpolitiken i övrigt kommer under 70-talet för filmens del uppmärksamheten i första hand att inriktas på distributionsledet eller, i vidare bemärkelse, på filmen som kommunikationsmedel.

En central fråga därvidlag är biografrepertoarens kvalitet och geografiska spridning. Stora skillnader föreligger mellan å ena sidan storstäderna och universitetsstäderna samt å andra sidan övriga delar av landet i vilka det kommersiella filmutbudet ofta är ensidigt, rent av torftigt — om man bortser från det ganska ringa antalet filmer som förenar betydande konstnärliga kvaliteter med stor publikattraktivitet, t. ex. Ingmar Bergmans »Tystnaden» och utländska filmer som »West Side Story».

Enligt utredningens mening är det ett uppenbart samhällsintresse att värdefulla filmer når sin publik — med eller utan hjälp av de kommersiella marknadskrafterna. Det förhållandet att en kvalitetsfilm inte kan hävda sig ekonomiskt innebär inte att den saknar publik. Räknat i absoluta tal finns det ett ökande intresse i Sverige för kvalitetsfilm. Inte minst under 60-talet tycks det seriösa filmintresset ha ökat. Publiken för kvalitetsfilm är emellertid ofta inte tillräckligt stor för att försvara en visning enligt de gällande ekonomiska spelreglerna. Är den det har också det kommersiella systemet kunnat erbjuda ett bättre filmval. Exempel på detta är »Smultronställena» och andra »art cinemas» i vissa större städer och universitetsstäder. Med ekonomiska spelregler menas här såväl publikintresse, uttryckt i antalet sålda biografbiljetter, som filmdistributörernas och biografägarnas bedömning av filmernas kommersiella möjligheter.

Frågan om sättet att effektivt sprida kvalitetsfilm i landsorten har varit föremål för en stor offentlig debatt. I denna har den bristande tillgången på god film i landsorten ofta använts som utgångspunkt för kritik mot biografägarna. Utredningen har svårt att ansluta sig till en sådan kritik. I ett kommersiellt system — som gäller för filmen i högre grad än för andra konstarter — är det biografernas uppgift att ge vinst på investerat kapital. Det sker genom att man vänder sig till majoriteten av filmpubliken. Med detta system är det svårt att komma ifrån att en del av publiken inte kan tillfredsställas. Vill man nå denna publik måste det ske under andra omständigheter än dem som gäller för ett kommersiellt system baserat på vinst- eller intäktsmaximering.

Det är synpunkter av detta slag som ligger bakom t. ex. filminstitutets verksamhet med visning av kvalitetsfilm i landsorten. Denna verksamhet har haft ett i och för sig tillfredsställande resultat. Men den är icke-kommersiell i den bemärkelsen att den subventioneras av institutet med omkring

300 000 kr. om året. Detta motiveras med att det kommersiella distributionssystemet inte kan tillfredsställa rimliga kulturpolitiska krav på en rättvis spridning av kvalitetsfilm och att det alltså är nödvändigt att komplettera detta system med ett icke-kommersiellt system. För att på ett effektivt sätt kunna nå större delen av landet med tillräckligt många filmer fordras emellertid betydligt större subventioner än institutet har resurser för, dvs. större insatser med allmänna medel.

För några år sedan föreslog filminstitutets ledning att man skulle inrätta särskilda kommunalt stödda biografer för kvalitetsfilm. De skulle inte drivas i vinstsyfte. Deras uppgift skulle i stället vara att visa sådana kvalitetsfilmer som den kommersiella distributionen inte förmår sprida till landsorten.

Liknande tankegångar har tagits upp i riksdagsmotioner 1968 och 1970 samt i ett kulturpolitiskt handlingsprogram av Kulturarbetarnas socialdemokratiska förening. De har konkretiserats genom praktisk försöksverksamhet, i Gävle sedan 1967 och i Norrköping sedan 1969.

I slutet av 1969 engagerade sig folketshusrörelsen i detta arbete genom att också starta försöksverksamhet med samhällsstödda biografer. Verksamheten skiljer sig från de nyssnämnda genom att den i första hand satsar på mindre orter än Gävle, Norrköping och de platser som ingår i filminstitutets verksamhet. Man anser att publiken i mindre orter är ändå mera missgynnad i fråga om både kvalitetsfilm och kulturutbud i allmänhet. Ur rättvise- och jämlikhetssynpunkt har man därför först velat ge denna publik en möjlighet att se kvalitetsfilm.

Det ökande behovet att se kvalitetsfilm har understrukits av den offentliga debatten och av försöksverksamheten som med mycket små ekonomiska resurser på kort tid gett påtagliga resultat. Utredningen anser att tiden är mogen att likställa filmen med andra medier när det gäller samhällets insatser för en effektivare kulturdistribution och rättvisare spridning av ett värdefullt kulturutbud till olika delar av landet. Vad gäller sådana insatser hittills räcker det med att hänvisa till de olika kulturinstitutionerna med riksomfattning — Svenska riksteatern, Stiftelsen Institutet för rikskonserter och Statens försöksverksamhet med riksutställningar — som alla får betydande statsanslag, flera tiotal milj. kr., och även fått gensvar från kommunalt håll.

3 Frågans tidigare behandling

3.1 *Filminstitutets landsortsvisningar*

Sedan flera år tillbaka ordnar filminstitutet särskilda visningar i landsorten av kvalitetsfilm. Under namnet »Film Annorlunda» visas f. n. 14 filmer i 28 städer. En gång i månaden under tiden september—november och januari—april arrangeras filmvisningar på måndag och tisdag i varje stad. Sammanlagt ordnas alltså 784 kvällsföreställningar på ordinarie tid och dessutom ett antal visningar på dagtid för skolor.

Samarbete har etablerats med skolor, kommunala myndigheter och bildningsorganisationer. Film Annorlunda har visat sig innebära en värdefull tillgång för undervisningen i filmkunskap i skolorna. Särskilda skolföreställningar på skoltid ordnas i över hälften av de städer som berörs. Det programhäfte som skickas ut varje år är utarbetat så att det också kan tjänstgöra som studiehandledning för skolan och bildningsverksamheten. Även filmmaterial speciellt iordningsställt för skolbruk har distribuerats.

I några av de städer som berörs av verksamheten görs smärre ekonomiska insatser från kommunalt håll.

3.2 *Försöksverksamhet med kommunalt stödda biografer*

Samhällsstödda biografer har på försöksbasis kommit till stånd i Gävle och Norrköping. Ytterligare en sådan biograf, i Umeå, har startat sin verksamhet hösten 1970.

Biografen i *Gävle* som döpts till »Kontrast» öppnade i början av 1968. Det var en grupp filmintresserade Gävlebor som tog initiativet. Gävle stad beviljade ett anslag på 20 000 kr. avsett att täcka det beräknade underskottet för 1968. Som visningslokal används Folkets Hus stora salong med 540 platser.

Intentionerna var att

> i Gävleområdet väcka och underhålla ett levande intresse för den medvetna och engagerade filmproduktionen och skapa ett konsumtionsalternativ till den ofta likgiltiga repertoaren på de kommersiellt inriktade biograferna. Detta syfte skall nås genom:
> 1) En så intensiv visningsverksamhet som möjligt av aktuell kvalitetsfilm, men med plats även för den äldre produktionen samt bedriven i fasta former.
> 2) Stöd åt filmstudios genom ekonomisk stimulans och andra åtgärder avsedda att förbättra deras arbetsvillkor.
> 3) Att i samarbete med skolan vidga basintresset för film och fostra en ny publik.
> 4) Att ge information i filmfrågor samt att inte minst följa upp och föra vidare den debatt som den samhällsinriktade filmen i dag driver.

Man började med tre föreställningar i veckan. Redan första året kom verksamheten att bli betydligt mera omfattande än planerat. Antalet speldagar per vecka har också utökats successivt. Vissa perioder har filmerna visats hela veckan. Från att ha

haft bara en föreställning varje kväll har man numera övergått till ett system med dubblerade kvällsprogram. Under 1969 hade man en sammanlagd publik på omkring 16 000 personer. Motsvarande siffra 1968 var knappt 5 000. För 1971 har staden beviljat ett anslag på 60 000 kr.

Man har också bedrivit skolfilmverksamhet. Många av skolorna i staden har använt sig av biografen för undervisningen i filmkunskap. Härför har utgått anslag från skolstyrelsen. Debatt och information förekommer ibland i anslutning till filmerna. Man ordnar också uppsökande verksamhet på bl. a. fångvårdsanstalter och planerar sådan verksamhet på ungdomsgårdar, sjukhus m. m. Bland övriga aktiviteter kan nämnas specialvisningar för pensionärsföreningar, publikträffar med diskussion av repertoar o. d., regissörspresentationer samt filmdebatter med representanter för bl. a. politiska ungdomsförbund, andra ungdomsgrupper och ungdomsvårdande organ.

En särskild kommitté fungerar både som huvudman för biografen och som programråd. I kommittén ingår bl. a. lärare och elever vid skolorna i staden samt fackföreningsfolk. Biografen hyr film från filmdistributörerna och betalar filmhyra efter samma regler som de kommersiella biograferna. Beträffande de filmer som visades 1969, se bil. 2.

I *Norrköping* förekommer filmvisningsverksamhet i form av kommunal biograf — »Harlekinen» — sedan januari 1969. Den drivs i stort sett efter samma principer som Gävles »Kontrast». En skillnad ligger i lösningen av lokalfrågan. »Harlekinen» är inrymd i Norrköpings museum och har 108 platser. På museet har man i flera år haft filmstudio och barnfilmvisningar. De kommer att fortsätta parallellt.

Museinämnden är huvudman för biografen. Ett programråd finns också. Det består av »personer som redovisat intresse för och kunskap om verkligt värdefull film». I rådet ingår även representanter för museet, skolstyrelsen och bildningsorganisationerna. Norrköpings stad betalade första året ett anslag på 17 000 kr. Publiktillströmningen har också här varit större än man vågat hoppas på.

De filmer som visades 1969 framgår av bil. 3.

3.3 *Folketshusrörelsens försöksverksamhet*

Folketshusrörelsen lade i slutet av 1969 fram en utredning som syftar till att bygga upp en speciell kedja av biograflokaler för kvalitetsfilm. Rörelsens mål är att medverka med visning av kvalitetsfilm på varje ort där det finns intresse härför hos föreningslivet och kommunerna. Utbyggnaden beräknas kunna ske efter tre linjer: visning i redan befintliga biografer, ombyggnad av lokaler och nyetablering av speciella biografer om 100—125 platser.

I början av 1970 startades visningsverksamhet — »Bio Kontrast» — på åtta olika platser, nämligen Boden, Falkenberg, Huddinge, Junsele, Kramfors, Oxelösund, Sollefteå och Värnamo. Bortsett från Huddinge har man som nämnts med avsikt satsat på de mindre orterna först. En andra utbyggnad har skett hösten 1970 då visning startats i Alvesta, Jönköping, Kallhäll, Karlstad, Sundbyberg och Tumba. Under det första verksamhetsåret räknar man med att ha i gång ett 20-tal biografer. Hittills har verksamheten etablerats i redan befintliga lokaler.

Folketshusföreningen på platsen är i regel lokal huvudman för visningsverksamheten. Föreningen svarar för den praktiska verksamheten: ekonomi, lokal, biljetter, reklam etc. Ett lokalt programråd som skall finnas på varje plats väljer programmen, svarar för kontakten med skola och föreningsliv m. m. För programråden finns centralt utarbetade stadgar. Publiken utser representanter i programrådet, huvudmannen en verkställande ledamot. Man vill vidare ha med representanter för skolan, kulturnämnden samt bildningsorganisationer och övrigt föreningsliv i orten.

Programsättningen sker vid filmsättningsavdelningen hos Folkets Husföreningarnas riksorganisation (FHR).

De första erfarenheterna på de olika platser där verksamheten börjat är enligt uppgift goda. Detta tycks inte minst gälla platser där man fått bra kontakt med skolan och därmed möjlighet att utnyttja biografen även för skolfilmverksamhet. Ibland förekommer information och debatt i anslutning till filmerna, liksom andra aktiviteter.

Kommunerna lämnar ekonomiskt stöd till verksamheten.

Exempel på filmrepertoar för en »Bio-Kontrast» ges i bil. 4.

3.4 *Filmstudiorörelsen*

Filmstudiorörelsens insatser för spridning av kvalitetsfilm behandlas nedan i avd. II där utredningen också redovisar filmstudiofrågan i övrigt.

3.5 *Andra insatser*

3.5.1 Riksdagen

Frågan om statligt stöd till visning av kvalitetsfilm har varit uppe i riksdagen vid ett par tillfällen.

I en motion i andra kammaren 1968 (nr 431) framhölls att Gävleinitiativet måste hälsas med stor glädje av alla filmintresserade liksom av alla dem som önskar ett rikare kulturliv och en livligare kulturdebatt ute i provinserna. Det skulle vara en mycket värdefull stimulans, betonades det, om staten här som på andra områden jämsides med kommunerna kunde bidra med ekonomiska garantier. Initiativet borde i varje enskilt fall komma från kommunerna. Om verksamheten hade rimliga förutsättningar att lyckas borde ett statligt garantibelopp kunna utgå med ett visst tak och i en viss relation till den summa som satsats av kommunen.

Riksdagen avslog motionen med hänvisning till filmutredningen.

Frågan togs upp på nytt vid vårriksdagen 1970. I två likalydande motioner (I: 965 och II: 1118) betonades filmens betydelse som en väsentlig kulturfaktor — även i bildningsverksamheten — vid sidan om t. ex. teater, musik och litteratur. Motionärerna pekade bl. a. på det statliga och kommunala stöd, som utgick till de senare aktiviteterna, samt den dåliga filmrepertoaren i landsorten. De föreslog att Kungl. Maj:t skulle vidta åtgärder för att genom ideella organisationer stödja visning av kvalitetsfilm.

Riksdagen har ännu inte behandlat motionerna.

3.5.2 TV

TV är otvivelaktigt det största instrumentet för filmdistribution. För många människor torde det vara den enda möjligheten att se film. Man vet också att spelfilm hör till de populäraste programmen. Det gäller framför allt filmer av underhållningskaraktär. Spelfilm är också mycket billiga program. Det sammanhänger närmast med att svensk TV i praktiken fungerar som inköpsmonopol, som alltså själv sätter sina priser.

Tidigare har underhållningsfilmer helt dominerat TV:s filmrepertoar. Under de senaste åren har emellertid inslaget av kvalitetsfilm i mera inskränkt bemärkelse ökat något. Hösten 1968 etablerades t. ex. programmet »Nattbio». Det visar på sen sändningstid filmer av kvalitet och av särskilt intresse ur bl. a. konstnärliga synpunkter, framför allt kommersiellt svårexploaterade utländska filmer. »Nattbio» är närmast avsett att vara ett program av studiokaraktär i likhet med andra kultur- och samhällsprogram. Syftet är att bredda intresset för de filmer som visas och öka förståelsen för bl. a. filmer från främmande länder. I samband med visningarna förekommer ibland regissörsintervjuer, presentationer och diskussioner. Filmer av detta slag visas numera också i viss utsträckning på bättre programtid än »Nattbio».

I detta sammanhang kan omnämnas den principöverenskommelse som träffades 1967 mellan Sveriges Radio och filminstitutet. Den avsåg kortfilmdistribution, samproduktion och visning av långfilm samt visning av utländska kvalitetsfilmer ingående

i Film Annorlunda-serien. Överenskommelsen har numera sagts upp av Sveriges Radio.

3.5.3 Filmbranschen

Med början 1963 har Svensk Filmindustri (SF) organiserat s. k. »Smultronställen» (jfr kap. 2), dvs. biografer med kvalitetsrepertoar, en i vartdera Stockholm, Göteborg och Malmö. SF-Smultronställen finns numera också i Uppsala och Lund (visning av kvalitetsfilm på matinétid) samt Västerås. Sistnämnda biograf tillkom på initiativ av kulturnämnden i Västerås som också delvis finansierar verksamheten. Den visar omväxlande kvalitetsfilm och annan film.

En annan »art cinema» drivs i Stockholm av Sandrews-koncernen. Den har även nattbio med repriser.

3.5.4 Övrigt

Betydande insatser för spridning av kvalitetsfilm i landsorten har gjorts av professionella smalfilmdistributörer och smalfilmare organiserade i Film Centrum. Dessa insatser gäller dock i första hand kortfilm som utredningen kommer att behandla i ett senare betänkande.

4 Utredningens överväganden

4.1 *Kulturpolitiska överväganden*

4.1.1 Allmänna synpunkter

Kulturpolitiken — den statliga och kommunala — och kulturdebatten framhäver i dag allt starkare det allmännas ansvar i fråga om kulturmiljön, som en del av människornas allmänna miljö, samt betydelsen av kommunikationen mellan konstnären och publiken. Det är framför allt distributionssidan som står i centrum. Här håller stora och kostnadskrävande reformer på att genomföras. Nya organisationsformer experimenteras fram.

De statliga kulturpolitiska åtgärdena syftar till att främja jämlikhet i samhället. Det skall ske genom att nå ut med kulturprodukterna till de enskilda människorna och ge dem lika möjligheter att ta emot och uttrycka sig. Man vill minska de hinder som bl. a. uppehållsort, bristande kulturtradition eller de kommersiella krafternas styrning av efterfrågan kan medföra. Åtgärderna tar inte sikte enbart på stampubliken utan syftar till att nå också nya kategorier av människor. En annan strävan är att vidga möjligheterna till medbestämmande och medansvar i fråga om kulturmiljön.

Som en bakgrund till filmdistributionens problem torde det vara av värde med en kort presentation av hur man försökt realisera detta program utanför filmområdet.

Kulturlivet har traditionellt haft en tendens till centralisering till Stockholm och de större städerna vilket inneburit en betydande olikhet i fråga om tillgång på kulturvärden mellan olika landsändar och olika bebyggelsetyper. Denna tendens bröts först på teaterområdet. Det skedde när bl. a. Riksteatern fick resurser att driva en landsomfattande turnéverksamhet.

På musikområdet infördes i slutet av 60-talet en permanent rikskonsertverksamhet. I propositionen om rikskonserter (1968: 45) underströks att det är genom medverkan till att hela miljön ger så många tillfällen som möjligt till kontakt med konst och till information i lämplig utformning som samhället kan bidra till bättre förutsättningar för den enskilde att nå kontakt med väsentliga kulturvärden. Det är samhällets uppgift, betonades det, att skapa verkliga förutsättningar för den enskilde att välja mellan ett större antal fritidsalternativ där den kulturella aktiviteten finns med i olika former.

Inom en tredje sektor av kulturområdet, utställningsverksamheten, bedrivs sedan några år riksomfattande statlig försöksverksamhet med riksutställningar.

Insatser har gjorts även beträffande vissa andra kulturförmedlare av betydelse för landsorten. Från kommunernas sida lämnas sålunda väsentliga bidrag till anordnande av lokala teaterföreställningar, konstutställningar och liknande.

4.1.2 Filmen

1963 års filmreform uppfattades bl. a. som ett erkännande från statsmakternas sida av filmen som samhälls- och kulturföreteelse. Sedermera har även i en FN-resolution förklarats att filmen är en konstart vid sidan av andra och med samma rang som dessa. Detta innebar inte början av en ny utveckling utan snarare ett sent erkännande av de resultat filmen nått flera decennier tidigare, trots kommersiellt, politiskt och fiskalt motstånd. Filmens betydelse förringas inte av den stora produktionen av torftig underhållning, hel- och halvpornografi samt våldsspekulationer, lika litet som litteraturens betydelse förringas av dess kvantitativt dominerande bottenvegetation.

Den film, som i detta sammanhang är av betydelse och där samhällsinsatser för en effektivare och rättvisare distribution är aktuella, är vår egen tids konstart, den som genom emotionellt berikande upplevelser eller i egenskap av samhällsspegel eller instrument för samhällskritik och samhällsdebatt tillhör ett samhälles viktigaste manifestationer. Filmens betydelse markeras särskilt starkt genom att den vänder sig till en stor och företrädesvis ung publik.

1963 års filmreform kan inte bara ses som ett uttryck för det tilltagande seriösa filmintresset. Reformen har i sin tur ökat detta intresse — genom stimulansen av en rikare filmproduktion och filminstitutets många icke-kommersiella aktiviteter inom filmområdet.

Filmdistributionen är emellertid till övervägande del kommersiellt organiserad. Som framgått av det föregående fungerar den inte tillfredsställande i fråga om visning av kvalitetsfilm.

Samhället har beträffande stora delar av kulturdistributionen genomfört betydande reformer och andra åtgärder. När det gäller filmdistributionen har i stort sett inga samhällsåtgärder vidtagits. Detta kan förklaras av att filmen jämförelsevis sent blivit uppmärksammad som en betydelsefull kulturfaktor. Men också av att produktion och visning av film länge i stor utsträckning varit en så utpräglad kommersiell företeelse[1].

TV är kvantitativt ett ytterst effektivt distributionsmedel för film. Enligt utredningens mening kan emellertid TV inte tillfredsställa behovet av kvalitetsfilm. Det beror inte bara på att t. ex. »Nattbio» sänds så sent, att stora publikkategorier i praktiken utesluts, utan även på att biograffilmer är gjorda för att ses på biografer och inte i TV. Distinktionen är av såväl teknisk som psykologisk art: teknisk i fråga om dukens storlek, bildens skärpa och färg, filmens format (de flesta moderna filmer ges i olika slags vidfilmformat och måste beskäras vid visning i TV — ofta också tidsbegränsas och göras avbrott i av programtekniska skäl), psykologisk därför att film upplevs på ett helt annat sätt när den ses kollektivt i biografens mörker än individuellt i hemmiljö. TV är ett effektivt medium för information om men inte för upplevelse av biograffilm.

Enligt utredningens mening måste kravet på förbättrad kulturdistribution ges samma erkännande på filmens område som i fråga om andra konstarter. Distribution av kvalitetsfilm till landsorten bör alltså anses vara en central kulturpolitisk uppgift. En sådan distribution skapar på filmens område ökad rättvisa åt dem som är bosatta utanför storstadsregionerna. Det skapas också förutsättningar för att bryta igenom socialt betingade hinder för konstupplevelse vilket torde vara ett villkor för ökad utjämning mellan olika befolkningsgrupper.

En insats av det slaget står i god överens-

[1] *En* orsak till att filmen blev en kommersiell företeelse kan ha varit att film- och biografnäringen i Sverige byggdes upp efter utländskt, framför allt amerikanskt mönster. Filmen slog igenom i Sverige mot bakgrund av amerikanska erfarenheter: att det var lönsamt att producera och visa film. Tanken att tjäna pengar på film kom också att föresväva statsmakterna. Den hårda biografnöjesskatten infördes därför att filmen ansågs vara en lönsam näringsgren och inte en kulturgren. Troligen uppfattades film också som en lyxkonsumtion av tvivelaktigt värde som kunde motverkas genom beskattning. Denna syn på filmen, som filmbranschen och statsmakterna hjälptes åt att skapa, torde ha bidragit till dagens problem på filmens område jämfört med teater, musik, bildkonst osv.

stämmelse med den upprustning som nu sker inom hela det kulturpolitiska fältet. Filmen är dessutom den del av kulturutbudet som — av tekniska skäl — kan ställas till förfogande med relativt låga kostnader och stor rörlighet.

Kvalitetsfilm torde vara en lämplig inkörsport inte bara för att stimulera intresset för film, som engagerar och väcker debatt, bland redan intresserade och bland nya publikgrupper utan också för att bredda och aktivera det kulturella intresset överhuvudtaget hos stora grupper som i dag står tveksamma eller likgiltiga inför det seriösa kulturutbudet eller inte alls nås av det.

Erfarenheter från Gävle tycks visa att en kommunal biograf för kvalitetsfilm inte bara betyder bra filmer för dem som söker sig till denna speciella biograf. Den betyder också att de kommersiella biograferna tvingas förbättra sin repertoar. Publiken börjar ställa krav också på dem.

Om visning av kvalitetsfilm blev en allmän företeelse och det sattes in en bred information om filmens verkliga värde torde vidare såväl produktionen av svensk kvalitetsfilm som import av utländsk sådan film främjas.

En ökad distribution av kvalitetsfilm till landsorten kan vara av väsentlig betydelse för skolornas filmundervisning. Det torde också kunna underlätta att lösa barnfilmens och kortfilmens problem samt få betydelse för filmstudiovisningen och Film Annorlunda-verksamheten. (Jfr avsnitt 4.3 och 7.2.)

4.2 *Samhällsstöd*

De kommersiella biograferna kan av olika skäl inte alltid tillfredsställa publikens krav på kvalitetsfilm. Oavsett vem som är huvudman för en biograf — en enskild person, ett bolag, en ideell förening — drivs biografen i syfte att få så stor publik som möjligt. Detta behöver naturligtvis inte innebära att alla filmer som visas på kommersiella biografer skulle sakna kvalitet. Ibland visas på vissa sådana biografer värdefulla filmer som också drar en stor publik.

Det finns emellertid även en annan typ av kvalitetsfilm. Det är den som i första hand attraherar en särskilt filmintresserad och filmkunnig del av publiken. Dessa filmer behöver inte nödvändigtvis vara svårtillgängliga eller av experimentell karaktär. Ofta kommer de från nya filmländer eller nya språkområden. Ibland kan det vara filmer utan filmstjärnor som är välkända för svensk publik. Som framgår av bestämningen ovan av kvalitetsbegreppet tar utredningens förslag sikte på kvalitetsfilm i vidaste bemärkelse. Det är emellertid framför allt filmer av nyssnämnda slag som bara i undantagsfall visas utanför storstadsområdena och universitetsstäderna.

Anledningen är att publiken inte är tillräckligt stor för att det skall löna sig kommersiellt att visa sådan film. Det kan inte förväntas att biografägarna skall vilja visa film som sannolikt kommer att lämna förlust.

Som framgått tidigare har det gjorts vissa insatser för spridning av kvalitetsfilm. För att få till stånd visning av sådan film i större utsträckning och av mera permanent karaktär fordras emellertid ekonomiskt stöd från stat och kommun. Sådant stöd lämnas i betydande omfattning till teater, musik etc. Av t. ex. teaterutgifterna i landet betalade under budgetåret 1969/70 staten 58 %, kommunerna 26 % och besökarna 16 %.

Enligt utredningens mening finns det goda skäl för att det allmänna skall stödja också en så viktig del i det kulturella utbudet som kvalitetsfilmen. Genom ett sådant stöd undviks diskriminering av de människor som gärna vill se kvalitativt värdefull film men är bosatta på platser där sådana behov inte kan tillfredsställas.

Vad gäller kommunerna utgår redan på vissa håll kommunalt bidrag till filminstitutets landsortsvisningar och till den försöksverksamhet som bedrivs i Gävle och Norrköping samt av folketshusrörelsen. Kontakter som utredningen haft med kommunförbundet har gett vid handen att förbundet är på det klara med kommunernas ansvar på detta område. Vissa landsting intar också en positiv hållning till visningsverksamheten.

Landstinget i Västernorrlands län har lämnat ekonomiskt bidrag till verksamheten i Umeå.

Utredningen anser att åtgärder bör vidtas för att främja tillkomsten av biografer eller andra lokaler på olika platser i landet för visning av kvalitetsfilm. För denna verksamhet bör ekonomiskt stöd lämnas av kommunerna och staten.

Kommunerna har huvudansvaret för det lokala kulturlivets finansiering. Det ligger därför enligt utredningens mening närmast till hands att kommunen — eller föreningslivet — tillhandahåller själva visningslokalen och att kommunen svarar för det årliga driftunderskottet. Storleken av det senare blir naturligtvis beroende av hur visningen går.

I likhet med vad som ofta torde gälla inom andra kultursektorer bör det statliga stödet ha karaktär av stimulansbidrag för att få i gång och påskynda verksamheten, på så många platser som möjligt. Det bör vara tidsbegränsat. Staten skall inte engagera sig i en enskild biografs visningar på lång sikt.

Det statliga stimulansbidraget föreslås utgå för att täcka kostnaden för inredning och utrustning av lokalen. Ett villkor för statsbidrag skall vara att filmvisningsverksamheten drivs utan vinstintresse — syftet skall enbart vara att göra en kulturinsats genom att visa så bra filmer som möjligt. Även de centrala servicefunktionerna till biograferna bör finansieras av statsmedel.

Inredningen av en biograf av den typ utredningen föreslår (se nästa avsnitt) torde kosta minst 150 000 kr. Utredningen föreslår att de statliga bidragen till inredning och utrustning utgår i form av direkta statsanslag med 150 000 kr. per biograf.

Om innehavaren av lokalen i en framtid skulle ändra driften av rörelsen radikalt — t. ex. genom att inte alls visa film längre eller inte visa kvalitetsfilm eller genom att gå in på ett rent kommersiellt system — kan det ifrågasättas om han inte skall åläggas viss återbetalningsskyldighet.

Inrättandet av samhällsstödda biografer bör under en femårsperiod betraktas som försöksverksamhet. Utbyggnaden bör ske i etapper och anpassas efter vunna erfarenheter. Man torde kunna räkna med minst 150 biografer under försöksperioden varav dock högst ett 50-tal torde bli aktuella för stimulansbidrag. Statens totala *kostnad* för stimulansbidrag skulle alltså under denna period komma att uppgå till omkring 7,5 milj. kr.

4.3 *Lokaler och utrustning*

De svenska biograferna är ganska stora, ofta med omkring 500 sittplatser. De är byggda för succéfilmer som drar fulla hus under flera veckor och för en äldre tids biobesöksfrekvens.

En lokal för kvalitetsfilm kan aldrig räkna med sådana toppar. Besöksfrekvensen på sådana filmer kan inte väntas bli särskilt stor f. n. Man bör försiktigtvis inte räkna med högre genomsnittliga besökssiffror än 30—50 personer per föreställning. Med hänsyn bl. a. härtill är det på sikt inte lämpligt att kontinuerliga visningar av kvalitetsfilm förläggs till en äldre, befintlig biograflokal. Redan på grund av sin storlek blir en sådan ogästvänlig och ödslig.

Enligt utredningens mening bör man inrikta sig på en speciell typ av mindre lokal. Den skall vara utformad så att den också fungerar som samlingslokal där människor träffas, gemensamt upplever film och har möjlighet att diskutera sina filmupplevelser i direkt anslutning till dessa. Biografen och foajén skall därför bilda en inbjudande miljö som stimulerar publiken att stanna kvar och diskutera. Det är önskvärt att det finns kafé eller andra möjligheter till servering i lokalen eller i anslutning till denna.

Lokalen bör rymma ungefär 100 platser. Den bör helst inrymmas i en byggnad med besläktade institutioner, t. ex. Folkets hus, ett museum, ett bibliotek, ett allmänt kulturhus, ett ordenshus, en bygdegård, en folkhögskola etc. En fördel härmed är också

att det befrämjar en önskvärd integrering med andra aktiviteter i huset.

Det torde inte vara någon risk att dimensionera lokalerna för bara 100 platser. Den genomsnittliga besöksfrekvensen på kommersiella landsortsbiografer överstiger inte 100 personer. Skulle en film gå så bra att platserna inte räcker till får det antas att filmen tas om hand för kommersiell distribution och visning.

Det är viktigt att lokalen inte på någon punkt är sämre än de lokaler där man visar film kommersiellt. Visningen bör sålunda ske under tekniskt fullgoda förhållanden. Det bör finnas både 35 och 16 mm projektorer med bra bildåtergivning och ljud.

En lokal av detta slag bör kunna komma till god användning. Syftet bör inte enbart vara att visa kvalitetsfilm på vanliga biotider. Som nämnts tidigare kan biograferna få betydelse också för andra former av filmverksamhet. Först och främst kan skolorna ha stor användning för dem i bl. a. sin filmundervisning. Biografen lämpar sig väl för en eller två skolklasser. Man slipper transportproblemen med flera hundra elever och får tillgång till en intim atmosfär för diskussioner efter filmvisningarna. Genom att man kan visa film på dagtid passar biograferna också bra för barnfilmklubbar och annan barnfilmverksamhet. Biograferna kan vidare bli naturliga samlingspunkter för filmstudios och kortfilmare liksom för filminstitutets landsortsvisningar.

Det är önskvärt att ha så regelbundna visningar som möjligt. Biografen behöver naturligtvis inte ge föreställning varje kväll. Så sker inte i fråga om t. ex. teater i landsorten (varvid dock bör erinras om de väsentligt högre kostnaderna härför jämfört med film). Visningarna bör anpassas efter publikunderlaget och de lokala förutsättningarna i övrigt. Det kan nämnas att Gävle och Norrköping börjat med tre föreställningar i veckan, måndag till onsdag.

Om lokalen inte skulle komma att utnyttjas till fullo för filmändamål bör den med fördel kunna användas också för andra likartade ändamål, t. ex. teater, musik, sammanträden m. m. En sådan flexibilitet i användningen underlättas om biografverksamheten anknyts till en lokalägande förening som ju har till uppgift att hyra ut ändamålsenliga lokaler.

Biografen bör inte läggas isolerat utan om möjligt i samhällets centrum. Detta kan medföra »kultursmitta» och underlätta integrering med samhällets verksamhet på andra områden.

Den försöksverksamhet som bedrivs av FHR grundar sig hittills på lokaler som normalt disponeras av det kommersiella distributionssystemet. Det är alltså möjligt att i en och samma lokal förena två sådana verksamhetsformer. Det förutsätter emellertid — som också är fallet när det gäller FHR:s försöksverksamhet — att det görs en sträng åtskillnad i fråga om filmsättningen när lokalerna används för kommersiella ändamål och när film visas med ekonomiskt stöd av samhället. En särskild fördel med detta system är att man utan dröjsmål och utan investeringskostnader kan påbörja verksamheten i en kommun så snart de kommunala instanserna fattat beslut att stödja verksamheten.

Det anförda aktualiserar frågan om möjligheten att permanent anknyta visningen av kvalitetsfilm till ett kommersiellt system. Utredningen anser det olämpligt från flera synpunkter att förankra ett samhällsstöd för kulturspridning i ett kommersiellt distributionssystem. Hittills vunna erfarenheter talar för att det är både ekonomiskt effektivare och mera tilltalande från kulturdemokratisk synpunkt om den samhällsstödda spridningen av kvalitetsfilm sker så långt möjligt vid sidan om det kommersiella distributionssystemet och styrs av de lokala filmintresserade krafterna i stället för genom en central filmsättning i Stockholm.

Om systemet med två verksamhetsformer i samma lokal förankras i individuella uppgörelser med enskilda biografägare kan man vidare på större platser möta betydande praktiska komplikationer. På platser med biografer som har en stor publik torde det sålunda vara betydligt svårare att träffa avtal som är ekonomiskt och repertoarpolitiskt rimliga än på platser där en biograf med

relativt dåliga kommersiella resultat kan vara villig att gå med på en uppgörelse bara i syfte att få bidrag av allmänna medel.

Utredningens förslag avser stöd med allmänna medel inte till samlingslokaler utan till spridning av kvalitetsfilm. Erfarenheter från Gävle liksom från många andra håll, inte minst platser som är så stora att biograferna kan specialisera sig, visar att det är nödvändigt att den publik som är intresserad av kvalitetsfilm lätt kan identifiera den biograf där filmen visas. Inte minst gäller detta sådana kvalitetsfilmer som inte har uppenbart publikattraktiva namn eller teman. En särskild biograf för kvalitetsfilm är dessutom en allmän serviceåtgärd för den särskilt filmintresserade publiken på dessa platser.

I detta sammanhang kan finnas anledning att gå in något på den tekniska utvecklingen på området. Utredningen anser inte att tekniska nyheter av typen kassett-TV, tråd-TV etc. är avgörande argument mot en satsning på speciella lokaler för visning av kvalitetsfilm. Som antytts tidigare är ur konstnärlig synpunkt upplevelsen av film starkt beroende av hur och i vilket sammanhang filmen ses. Spelfilm är gjord för att ses på biograf och bör också i första hand ses på biograf. Den nya typ av biograf som utredningen förordar — vid sidan om systemet att förena två verksamheter i samma lokal — är dessutom mera än en vanlig biograf. Som framhållits ovan bör man eftersträva en lokal som samtidigt tjänstgör som social mötesplats för de filmintresserade. En plats där människorna gemensamt upplever film under optimala tekniska förhållanden för filmen.

I den allmänna diskussionen om kassett-TV har man från flera håll starkt understrukit att informations- och utbildningssektorn med all sannolikhet blir den marknad i vilken TV-kassetterna i första hand kommer att spela en roll. Åtskilliga seriösa bedömare är skeptiska mot möjligheten att TV-kassetten kan ersätta spelfilmupplevelsen och håller i varje fall för sannolikt att denna del av marknaden inte kommer att exploateras förrän i början av 80-talet. Det återstår alltså enligt utredningens bedömning relativt lång tid till dess TV-kassetten och andra tekniska nyheter kan ha gjort den typ av biografinvesteringar som utredningen föreslår föråldrad.

4.4 *Organisatior*

4.4.1 Allmänna synpunkter

Utredningen anser att man bör eftersträva en organisation av verksamheten som bygger på enskilda människors och gruppers initiativ, aktivitet och medbestämmande. Verksamheten skall därför inte styras centralt uppifrån ner till de lokala platserna. Inte heller publiken skall styras centralt. Det kan medföra en konstlad verksamhet som ingen känner ansvar för och — vad värre är — inte heller har behov av.

Verksamheten måste alltså enligt utredningens mening förankras på det lokala planet. Härvid bör man finna former som når fram till människorna själva. De lokala resurserna skall utgöra grunden. En central organisation bör utformas så att den kan svara mot behov och önskemål som kommit till uttryck genom den lokala aktiviteten. Skolan, ungdoms- och bildningsorganisationerna, kulturella sammanslutningar, fackföreningar och övrigt föreningsliv måste föras in i verksamheten.

Organisationen av verksamheten måste växa fram efter hand och anpassas till nya erfarenheter. Utredningsarbete pågår f. n. både på statlig och kommunal nivå om samspelet mellan statliga, kommunala och andra insatser på kulturområdet. Det förslag utredningen lägger fram om den organisatoriska uppbyggnaden skall därför betraktas som en försöksform. En fortlöpande försöksverksamhet är nödvändig på detta område.

Om samhället skall lämna ekonomiskt stöd till visning av kvalitetsfilm bör enligt utredningens mening verksamheten vara organiserad på ett sådant sätt att det klart framgår att det inte är ett allmänt stöd till biografnäringen som avses utan ett stöd en-

bart till visning av kvalitativt värdefull film. Det innebär bl. a. att verksamheten inte bör blandas ihop med kommersiella filmvisningar.

Synpunkter av bl. a. sådant slag talar för att den centrala organisationen för verksamheten bör ha ideell inriktning. En sådan organisation har i regel också de bästa kontakterna med annat förenings- och organisationsliv. Den torde även ha bättre möjligheter både att tillvarata intresset för kvalitetsfilm hos stora grupper och att aktivt engagera fler människor i verksamheten.

Folkets Husföreningarnas riksorganisation (*FHR*) är en sammanslutning av lokala medlemsföretag. Den representerar omkring 800 sådana företag som äger eller förvaltar lokaler. De flesta medlemsföretagen är folketshusföreningar men det finns också andra medlemmar, däribland ett 50-tal kommuner. Omkring 450 av medlemsföretagen driver f. n. biografverksamhet. Folketshusrörelsen är företrädd på de flesta större orter i landet. FHR driver också distributionsverksamhet och är därmed en av de större koncernerna i landet inom film- och biografbranschen. Genom direkt anknytning till föreningslivets olika delar och nära samarbete med ABF och övriga bildningsorganisationer har folketshusrörelsen goda kontakter med publiken.

FHR har i år fått statsbidrag för sin försöksverksamhet med biografer för kvalitetsfilm. Från kommunalt håll har sedan länge vitsordats att folketshusföreningarna bedriver en allmännyttig verksamhet av stor betydelse och att föreningarna är uppbyggda på ett sådant sätt att de förtjänar kommunernas stöd. Nästan alla föreningarna får kommunalt stöd, både till driften av sin verksamhet och till större ny- och ombyggnader.

Folketshusföreningarna har till uppgift inte bara att tillhandahålla ändamålsenliga lokaler för förenings- och kulturliv utan också att se till att det förekommer en meningsfylld verksamhet i lokalerna. Riksteatern har i stor utsträckning sina föreställningar i Folkets hus. I lokalerna bedrivs vidare — förutom filmvisning — konsert och utställningsverksamhet. De frivilliga bildningsorganisationerna har länge haft sin hemvist där.

En styrka för folketshusrörelsen är att de lokala föreningarna har tillgång till en huvudorganisation, FHR, med en väl uppbyggd serviceapparat inom verksamhetsområdet. FHR har sålunda bl. a. en stor biografavdelning som också betjänar landets bygdegårdar, en särskild planeringsavdelning, en studie- och utbildningsavdelning, en press- och informationsavdelning samt ekonomi- och företagsekonomiska avdelningar. Det finns slutligen distriktskontor för var och en av åtta regioner inom landet. Varje kontor förestås av en distriktsombudsman.

FHR har alltså en omfattande kunskap och service inom film- och biografområdet att ställa till förfogande. Det förefaller uppenbart att visning av kvalitetsfilm sammanfaller väl med medlemsföretagens verksamhet och inriktning. Den filmvisning som hittills anordnats av Folkets hus har visserligen skett inom ramen för det kommersiella systemet. Intäkterna har använts för att bidra till finansieringen av den ideella rörelsen. Bakom den attitydförskjutning i förhållande till filmen som kommit till uttryck i startandet av kvalitetsfilmvisning ligger emellertid den sjunkande besöksfrekvensen på biograferna och den ökade insikten om att filmen har sin givna plats inom folketshusrörelsens ideella sektor.

Som framgått av det föregående ordnar *filminstitutet* sedan flera år tillbaka visningar i landsorten av kvalitetsfilm, Film Annorlunda. Det är en omfattande verksamhet som gett goda erfarenheter på området och goda kontakter med skolor, kommunala myndigheter och bildningsorganisationer.

Kvalitetsfilmen står överhuvudtaget i många hänseenden i centrum för filminstitutets verksamhet. Institutet är det centrala organet för filmkulturen i Sverige — genom produktionsstödet, utbildning och forskning, information och dokumentation. Institutet stödjer filmstudiorörelsens visning av kvalitetsfilm. Sveriges Förenade Filmstudios (SFF) och institutet har träffat avtal om ett organisatoriskt och distributionsmässigt sam-

gående. Härigenom kommer institutet att kunna förse också SFF med kvalitetsfilm.

Utredningen anser att den betydande erfarenhet filminstitutet har av frågor som rör kvalitetsfilm samt institutets stora personella och andra resurser inom området bör tillvaratas i detta sammanhang. Det kan inte vara lämpligt att med allmänna medel bygga upp dubbla distributionsvägar till samma mottagare. FHR:s och institutets verksamhetsområden kompletterar också varandra.

Utredningen föreslår därför att FHR:s och filminstitutets administrativa resurser samordnas såvitt avser distribution av kvalitetsfilm. Utredningen föreslår vidare att det inrättas ett samordningsorgan härför, filmdistributionsnämnden.

Den som svarar för driftunderskottet av verksamheten — i regel kommunen — skall utse huvudman på det lokala planet. I de flesta fall torde det bli FHR:s medlemsföretag på platsen, för det mesta alltså en folketshusförening. En förening eller kommun som inte är ansluten till FHR skall emellertid också kunna vara huvudman. Till huvudmannen skall vara knutet ett programråd.

Till frågan om fördelningen av uppgifter mellan FHR och filminstitutet liksom den närmare utformningen i övrigt av den organisation som skisserats återkommer utredningen i det följande.

Folketshusrörelsen har en omfattande utbredning över hela landet. Det kan dock finnas orter där rörelsen inte är företrädd men förutsättningar finns för att visa kvalitetsfilm. Den som på en sådan ort vill starta en biograf för kvalitetsfilm kan ta kontakt med någon lokalorganisation. Om det inte finns en sådan kan verksamheten anknytas till någon annan ideell organisation eller till kommunens kulturnämnd. Även i dessa fall skall statligt stimulansbidrag kunna utgå, om villkoren härför är uppfyllda, och FHR:s och filminstitutets service vara att tillgå. En förutsättning bör dock vara att vederbörande bedriver filmvisningsverksamhet kontinuerligt.

Det kan nämnas att en av de biografer som startats i FHR:s försöksverksamhet, biografen i Huddinge, inte är FHR-ansluten. Från FHR har vidare upplysts att det kommit flera förfrågningar till FHR från icke anslutna kommuner och föreningar om startande av biografer för kvalitetsfilm. FHR lämnar redan nu service till kommuner och föreningar som inte är medlemmar i FHR men som vill sätta i gång sådan verksamhet.

4.4.2 Samordning

Det samordningsorgan som utredningen föreslår, *filmdistributionsnämnden*, skall främja samordning mellan FHR:s och filminstitutets verksamhetsområden samt mellan verksamheten på det centrala och det lokala planet. Genom nämnden får kommunerna och andra intressegrupper möjlighet till insyn i verksamheten — de allmänna riktlinjer som följs, medelsförvaltningen och fördelningen av statsbidrag — samtidigt som kontakten mellan intressegrupperna och FHR—filminstitutet underlättas. *En* viktig uppgift är att se till att de lokala instansernas självständighet beträffande filmval och i övrigt tryggas.

Filmdistributionsnämnden bör få en direkt förankring i de viktigaste grupperna av intressenter. Bl. a. kommunerna och skolan har betydande intressen att bevaka. Nämnden bör bestå av åtta ledamöter. Av dessa bör en utses av vardera FHR, filminstitutet, Svenska kommunförbundet, skolöverstyrelsen, Folkbildningsförbundet och Sveriges filmuthyrareförening. Två ledamöter bör utses gemensamt av de lokala huvudmännen. Ledamöterna bör utses för viss tid, t. ex. tre år. De bör själva inom nämnden utse ordförande.

4.4.3 Serviceorganisation

Tyngdpunkten hos *FHR* jämfört med filminstitutet ligger, såvitt nu är i fråga, främst i FHR:s förankring på det lokala planet, i kommunerna och föreningslivet, samt dess goda publikkontakter. Institutets kompetens

ligger framför allt på det centrala filmområdet.

Med hänsyn till denna skillnad i kompetens anser utredningen att FHR lämpligen bör ha hand om verksamhet som går ut på att stimulera de lokala instanserna att starta biografer för kvalitetsfilm (»initialservice»), löpande service åt de lokala instanserna samt frågor rörande samordning och kontakter med bl. a. publikorganisationerna. Filminstitutet å sin sida skall på begäran biträda med filmbokning, kontakten med filmuthyrarna, filmdokumentation och viss utbildningsverksamhet. Institutet skall också fördela och betala ut statsbidragen.

FHR har redan en väl uppbyggd service inom verksamhetsområdet. Denna kan — utan några som helst organisatoriska förändringar — användas för de uppgifter som utredningen föreslår skall åvila FHR.

När det gäller initialservice bör FHR liksom hittills utveckla en uppsökande verksamhet i syfte att intressera och stimulera politiska instanser, organisationer, institutioner, föreningar och enskilda till insatser för att få till stånd biografer för kvalitetsfilm. Planeringsavdelningen inom FHR ger service i planerings- och byggnadsfrågor. Avdelningen har tillgång till expertis på det arkitektoniska och filmtekniska planet liksom inredningsexperter. Den deltar redan nu i utformningen av huvuddelen av alla samlingslokalbyggen och torde vara väl lämpad att lämna råd och stöd i fråga om att ordna och inreda speciella visningslokaler. Avdelningen har en väl etablerad kontakt med kommunerna.

Det är uppenbart av stor betydelse för kvalitetsfilmens utbredning att de som skall ha hand om verksamheten centralt och lokalt får utbildning härför. Den löpande servicen bör därför innefatta en bred grund- och fortbildning av personal och förtroendevalda. Däri ingår t. ex. kurser och konferenser med biografföreståndare och ordförande för de lokala programråden då man utbyter erfarenheter och drar upp riktlinjer för den framtida verksamheten. En sådan kontaktverksamhet bör kunna initieras och organiseras av FHR:s studieavdelning. Verksamheten innefattar också administration, marknadsföringsfrågor m. m.

Till den löpande servicen hör även PR- och informationsverksamhet. Den kan ombesörjas av press- och informationsavdelningen. Pressmeddelanden och presskonferenser, instruktionsböcker, service åt press, radio och TV, den centrala marknadsföringen samt personlig information är inslag i denna verksamhet. Press- och informationsavdelningen kan också bistå de lokala instanserna med hjälp och råd i fråga om kontakten med massmedia och den lokala marknadsföringen. En allsidig löpande service kan slutligen lämnas i frågor som rör arkitektarbete, teknik osv.

Den tredje huvuduppgiften för FHR, samordnings- och kontaktverksamhet, är av väsentlig betydelse. Genom FHR:s kontakter med bl. a. kommunförbunden, folkbildningsorganisationerna, föreningslivet och publikorganisationerna finns förutsättningar att skapa god kontakt med allmänheten. I uppgiften ingår också att främja kontakt och samordning mellan filmen och andra kulturområden, såsom teater, bildkonst och musik, liksom med riksorganisationerna på dessa områden. Samråd och samverkan bör även ske med skola, bibliotek och folkbildning i syfte bl. a. att underlätta en gemensam planläggning i fråga om samlingslokaler överhuvud.

Filminstitutets bidrag till verksamheten bör som nämnts vara bl. a. filmbokning, filmdokumentation och annan jämförlig service för det lokala programvalet.

Redan nu anskaffar filminstitutet film för sina landsortsvisningar i Film Annorlundaserien. Filmerna skaffas från filmuthyrarna eller importeras. Samma filmer används också av många skolor för filmundervisningen och kommer även att stå till filmstudiorörelsens förfogande. Det trycks ett särskilt program över filmerna med beskrivning av deras innehåll m. m. Denna verksamhet bör utan större organisatoriska förändringar kunna byggas ut till att omfatta också film för de samhällsstödda biograferna.

Filminstitutet bör upprätta och tillställa

de lokala programråden filmlistor av rådgivande karaktär. Dessa bör uppta omfattande förteckningar över tänkbara filmer av olika slag och utförliga beskrivningar av deras innehåll m. m. Institutet får sedermera ta hand om de olika programönskemålen och försöka förverkliga dessa, dvs. svara för själva bokningen av filmen. Programvalet överlåts åt programråden.

På motsvarande sätt som nu sker i verksamheten Film Annorlunda bör god kontakt hållas med programråden. Ledamöter i dessa skall beredas tillfälle att se de nya filmerna på filminstitutet och diskutera filmproblem och programval. Denna »filmutbildning» bör kunna samordnas bl. a. lokalt med utbildningsverksamheten i FHR:s regi.

Filminstitutet skall vidare pröva ansökningar om statliga stimulansbidrag samt fördela och betala ut bidrag till dem som uppfyller villkoren härför. Institutet skall ta emot rapporter om verksamheten från de lokala föreningarna och i sin tur avge redovisning till Kungl. Maj:t.

De årliga *kostnaderna* för serviceverksamheten beräknar utredningen i 1970 års kostnadsläge, för FHR till ca 530 000 kr. och för filminstitutet till ca 370 000 kr. Kostnaderna redovisas närmare i bil. 5. De bör finansieras med statsanslag.

Kostnaderna måste anses rimliga i förhållande till den verksamhet utredningen föreslår. De bör inte ses som förvaltningskostnader i procent av det statliga stimulansbidraget. För det första skall jämförelse inte ske med stimulansbidraget utan med verksamhetens totala omfattning. Den helt dominerande delen av kostnaderna kommer ju att bäras av kommunerna i form av driftbidrag till biograferna. För det andra rör det sig inte om förvaltningskostnader i konventionell bemärkelse. En väsentlig del av kostnaderna hänför sig till hjälp och stimulans åt kommunerna att komma i gång med verksamheten. Jämfört med bl. a. de allmänna förvaltningskostnader som gäller för andra riksorganisationer för kulturdistribution torde kostnaderna vara små. Genom att knyta serviceuppgifterna till befintliga organisationer (FHR och filminstitutet) i stället för att bygga upp en separat riksorganisation har utredningen syftat just till att hålla kostnaderna för serviceverksamheten så lågt det överhuvudtaget är möjligt.

4.4.4 Lokal organisation

Som betonats tidigare skall distributionen av kvalitetsfilm ha sin grund och tyngdpunkt i den lokala verksamheten. Huvudman på det lokala planet förutsätts i regel vara FHR:s medlemsföretag på platsen, oftast en folketshusförening.

Den lokala verksamheten bör sikta till att skapa en god kontakt med allmänheten och väcka intresse för kvalitetsfilm hos grupper som inte tidigare kommit i kontakt med sådan film. Detta sker bäst genom samverkan med de olika organisationerna på platsen. Verksamheten bör formas genom publikens intresse, engagemang och aktivitet.

I enlighet härmed föreslår utredningen att varje huvudman skall se till att det inrättas ett lokalt programråd. Det skall arbeta för att öka intresset för kvalitetsfilmen som konstnärligt och samhällsengagerande uttrycksmedel. I detta syfte bör rådet ordna studier, diskussioner och kontaktverksamhet med skolan och föreningslivet eller på annat sätt som kan vara lämpligt med hänsyn till de lokala förhållandena. Rådet bör lämna huvudmannen förslag till program för kvalitetsfilmvisningen. Huvudmannen bör vara bunden av förslaget.

Programrådet utses av huvudmannen. Dess sammansättning bör anpassas till de lokala förutsättningarna. Man bör söka få en så allsidig representation som möjligt för organisationer och för enskilda som kan väntas ha ett positivt intresse för kvalitetsfilm. I rådet bör sålunda ingå företrädare för skolväsendet, kulturnämnden, filmstudios samt bildnings- och ungdomsorganisationerna. Publiken skall ha möjlighet att själv föreslå en eller flera företrädare. Med undantag av de sistnämnda bör ledamöterna utses för högst två år i sänder.

Programrådet bör betraktas som knutet till huvudmannen. Verksamheten samord-

nas genom att företrädare för huvudmannen ingår i rådet.

Utöver de insatser som kan göras av programrådet torde sannolikt behövas något annorlunda och mer aktiva informations- och marknadsåtgärder för att få publik till föreställningarna. Traditionella åtgärder som annonsering och affischering lär inte kunna avvaras. Det är emellertid angeläget att annonser och affischer får en speciellt informativ karaktär. Kontakter av annat slag än den traditionella reklamen förmår skapa torde uppnås bäst genom organisationer och föreningar, däribland också sådana som inte har kulturell inriktning, t. ex. fackföreningar.

Särskild uppmärksamhet måste ägnas skolan. Syftet är bl. a. att medverka till att skapa bra filmvanor hos ungdomen. Information och diskussion i skolorna kring kvalitetsfilm är av betydelse härför.[1] Genom samarbete med bildningsorganisationerna — som har många och väl utbildade kontaktvägar — kan intresset för sådan film spridas ytterligare. Det är lämpligt att diskussioner ordnas i anslutning till visningarna men också att kvalitetsfilmen studeras i studiecirklar, på kurser etc. Vid särskilda tillfällen kan det vara motiverat att rikta information till grupper som kan tänkas ha intresse av just en speciell film.

Det är angeläget att programmet för visning av kvalitetsfilm får en så långsiktig inriktning som möjligt. Filmsättningen bör ske med hänsyn tagen härtill. Därigenom blir det möjligt att informera om filmerna i god tid i förväg.

Visningsverksamheten bör som regel baseras på individuella biljetter utan bindningar till medlemskap eller abonnemangsystem. Priserna skall i princip vara desamma som på andra biografer. Om lägre priser tas ut skall filmhyra ändå utgå på belopp som motsvarar priserna på andra biografer.

Möjligheterna till särskilda skolföreställningar på dagtid bör tillvaratas. Samråd i denna fråga bör ske med den lokala skolledningen.[1]

FHR:s regionala distriktskontor lämnar folketshusföreningarna och kommunerna service i olika frågor. Film- och biografFrågor står i centrum för verksamheten vilken består av teknisk rådgivning, idégivning, kurs- och konferensverksamhet m. m. Distriktskontoren bör kunna ge sådan service även när det gäller de samhällsstödda biograferna.

Det föreligger stora svårigheter att göra upp generella kalkyler för den föreslagna verksamheten. De lokala förhållandena växlar starkt och *kostnaderna* är i hög grad beroende härav. Erfarenheter av den verksamhet som bedrivits i Gävle kan tjäna till ledning när det gäller att bedöma storleken av det kommunala anslag som fordras för att finansiera driften.

Bil. 6 upptar en sammanställning över intäkter och kostnader vilken i huvudsak bygger på underlag från biografen i Gävle.

[1] Utredningen kommer i ett senare betänkande att behandla filmundervisningen i skolorna och frågor som har samband därmed.

II Filmstudios

5 Filmstudiorörelsen. Behov av filmstudios

Den svenska filmstudiorörelsen går tillbaka till början av 50-talet. Landets filmstudios är i regel ideella föreningar för filmintresserade på olika orter. De har till uppgift att främja filmen i »konstnärligt och allmänkulturellt avseende». De flesta av dem är sammanslutna i SFF, en ideell förening som bildades 1953. F. n. finns drygt 100 studios anslutna med sammanlagt ca 11 000 medlemmar. SFF förmedlar »värdefull» film till anslutna studios. Det är i regel film som av en eller annan anledning inte visas på de kommersiella biograferna. En filmstudio visar i allmänhet 5 à 6 filmer per termin.

Förutom att förmedla film till studios skall SFF enligt sina stadgar söka skärpa »allmänhetens blick för filmestetiska kvaliteter, vidga dess kunskaper om filmens roll i samhället, stimulera dess intresse för olika filmproblem och öka dess inblick i filmhistoriska sammanhang, för att på så sätt skapa en större publik för värdefull film, samtidigt en mer kritisk, fordrande och medveten publik». De flesta studios har filmvisningen som enda verksamhetsform. Man eftersträvar emellertid att i anslutning härtill ordna studiecirklar och diskussioner.

Utöver sådana filmstudios som nämnts nu finns studentfilmstudios. Dessa har traditionellt en annan karaktär än andra studios. De finns bara vid universiteten. Med hänsyn bl. a. till den begränsning av undersökningsområdet som innefattas i utredningsuppdraget — spridning av kvalitetsfilm utanför storstads- och universitetsstäderna — tas de inte upp till behandling i det följande. Flera av utredningens rekommendationer i filmstudiofrågan torde dock vara tillämpliga även på studentfilmstudios.[1]

Om utredningens förslag om samhällsstödda biografer förverkligas skulle det kunna göras gällande att det inte längre finns något behov att uppehålla den filmstudioverksamhet som drivs inom SFF:s ram. Tillgången till kvalitetsfilm kommer att bli tryggad på de flesta platser som har underlag härför. Samhällsstödda biografer kommer också antagligen att kunna erbjuda en helt annan visningsfrekvens än vad filmstudios har möjlighet till, på de större platserna kanske 50 föreställningar per termin. Genom att biograferna inte bygger på medlemskap blir det större valfrihet för besökaren. Med tillgång till särskild visningslokal kan kvalitetsfilmen vidare visas på attraktiv biograftid.

Det är möjligt att de föreslagna åtgärderna för att tillgodose intresset för bra film utanför den kommersiella repertoaren kan komma att minska behovet av filmstudioverksamhet. Utredningen anser det emellertid uppenbart att rörelsen utövar en värdefull verksamhet för att sprida kunskap om filmen som samhälls- och kulturföreteelse samt höja kvalitetsmedvetandet hos med-

[1] Utredningen återkommer till studentfilmstudios i samband med frågan om filmundervisningen.

lemmarna. Till verksamheten är anslutna medlemskategorier som det är angeläget att hålla kontakt med. Personer med god kännedom om kvalitetsfilm och ett levande intresse härför är engagerade. Deras kunskaper och erfarenheter bör tillvaratas. Det finns vidare alltid filmer — typ underground och avantgarde — som inte visas offentligt. I sammanhanget kan nämnas att gruppen bakom den kommunala biografen i Gävle själv bildat en filmstudio där.

Det kommer alltså enligt utredningens mening att finnas behov av filmstudioverksamhet även sedan man genomfört ett system för visning av kvalitetsfilm sådant som utredningen förordar. Med tanke på de sålunda ökade möjligheterna för ett stort antal människor i landsorten att se bra film — vartill också Film Annorlunda-visningarna och med tiden även TV kommer att bidra — är det emellertid sannolikt att en utveckling kommer att ske inom filmstudiorörelsen, i varje fall på platser med samhällsstödd biograf, i riktning mot mer seriösa, koncentrerade studios som ägnar sig inte bara åt att presentera kvalitetsfilm, vilket i regel dominerar nu, utan i ökad grad också åt filmstudium, information och debatt om film, kanske också åt smalfilminspelning.

6 Filmstudiorörelsens situation

Det finns f. n. en mycket markerad tendens mot mindre filmstudios. Medlemsantalet har under senare år sjunkit, från över 15 000 1968 till omkring 11 000 f. n. Antalet studios har under samma tid inte minskat nämnvärt. Det finns nu bara 7 studios med över 200 medlemmar. 24 studios har mindre än 50 medlemmar. Medlemmarna är i ganska stor utsträckning skolungdom.

SFF:s centrala ekonomi är dålig. Lokala studios med mindre än 100 medlemmar arbetar också under mycket knappa ekonomiska omständigheter. De största utgiftsposterna är lokalhyra, inkl. maskinistarvode, och filmhyra. Många utgifter är fasta. Den filmhyra som en studio levererar in till SFF är däremot proportionell mot studions medlemsantal, f. n. 1: 50 per medlem och visning. Priset för terminskort i en studio torde i genomsnitt hålla sig omkring 15—18 kr., dvs. ca 3 kr. per visning. Biljetter till enstaka visning får inte säljas.

Styrelsen för SFF utses av representanter för anslutna studios. Den arbetar utan arvoden. Studios' filmbokningar sköts av en heltidsanställd intendent på SFF:s centralsekretariat i Stockholm. En filmlista på omkring 400 långfilmer upprättas inom centralsekretariatet. Studios har i princip frihet att välja även andra filmer. Detta torde dock sällan ske i praktiken. Som en service åt studios gör centralsekretariatet också upp listor som upptar kortfilmer och distributörer av dessa. Kortfilmer hyr studios direkt hos vederbörande distributör. Kortfilmhyran är fast och inte knuten till antalet medlemmar vilket innebär större ekonomisk risk för studion. Kortfilm visas också mera sällan.

För att utbilda filmstudiorörelsens funktionärer och animera dem att leda lokala studiecirklar ordnar SFF fr. o. m. hösten 1968 regionala kurser i filmfrågor. Samarbete har därvid etablerats med bildningsförbund, främst ABF. Kurserna bygger på grupparbete kring en filmstudios arbete: organisation, medlemsvärvning, arbetsformer, filmval, cirkelverksamhet, filmdiskussion etc. Syftet är att utbilda omkring 100 funktionärer om året. Många av dessa är lärare eller gymnasister, och man anser att verksamheten härigenom i viss mån kommer även skolan till godo.

Verksamhetsåret 1968/69 började SFF med regionalt ordnade informativa filmvisningar för att orientera studios' funktionärer om filmer som finns upptagna på SFF:s filmlista. Visningarna har gett goda erfarenheter som kontaktmöjlighet och forum för information.

Sedan början av 60-talet ger SFF ut Filmrutan, en kvartalstidskrift för film och filmstudios. Redaktionen arbetar ideellt vid sidan om sitt arbete, och därför blir utgivningstakten något ojämn. På rekvisition av studios distribuerar SFF vidare information, introduktioner, handledningar och annat material kring filmerna på filmlistan. F. n.

finns tryckta introduktioner till ett 40-tal filmer. Härtill kommer fotostatkopierat material från filminstitutets dokumentationsavdelning till bortåt 50 filmer.

Enligt vad som uppgetts från SFF:s sida önskar studios mera information om filmerna. Man vill ha fylliga presentationer av alla tillgängliga filmer, data om upphovsmännen och förslag till uppgifter för diskussion eller cirkelarbete. Detta är inte möjligt med nuvarande personalresurser.

När det gäller filmanskaffningen är SFF beroende av att filmägarna, som i allmänhet är anslutna till filmuthyrareföreningen, ställer film till förfogande. Hittills har många filmägare varit tillmötesgående gentemot SFF, både i fråga om filmhyror och antalet filmer. Den nuvarande filmhyran är 100 kr. per visning.

Filmanskaffningen avser i regel relativt nya filmer. Beträffande klassiker är det sämre ställt. Sådana är för det mesta inte tillgängliga. Av bl. a. legala skäl kan SFF f. n. i regel inte räkna med att få större tillgång till de depositionskopior som finns på filminstitutets filmarkiv. Nästan alla dess resurser används för det akuta arbetet med restaurering av svenska filmer. Under åtskilliga år framåt torde filmarkivet därför sakna ekonomiska möjligheter att framställa erforderligt antal visningskopior även av sådana filmer som man skulle kunna låna ut till studios. Detta får anses vara en allvarlig nackdel för den seriöst filmintresserade i landsorten. Ambitiösa studios kan inte på ett tillfredsställande sätt presentera stilar, genrer eller regissörer, och den filmhistoriska bildningen eftersätts. Inte heller har SFF resurser att själv importera klassiker.

Filmstudiorörelsen arbetar så gott som enbart med 35 mm film. Det finns emellertid de som förespråkar att man borde stimulera eller subventionera filmägarna att kopiera ner vissa kvalitetsfilmer till 16 mm. Detta skulle förbilliga verksamheten för särskilt små studios som då skulle kunna hyra lokaler i t. ex. skolor eller bibliotek. Framför allt skulle det befrämja filmstudiecirklar i en helt annan omfattning än nu. F. n. finns det ytterst få 16 mm filmer. De ökade möjligheterna att kopiera ner 35 mm film till 16 mm, i framtiden möjligen även 8 mm film och TV-kassetter, för en bredare distribution torde dock med tiden kunna få stor betydelse för i varje fall den teoretiska filmstudieverksamheten.

Bortsett från vissa folkhögskolestudios, som har egen utrustning, är filmstudios helt och hållet hänvisade till att hyra någon biograf på orten för sina visningar. Hyran för biografen varierar i hög grad. Som nämnts utgör den för det mesta den största utgiftsposten för studion. Centrala förhandlingar med biografbranschen i syfte att komma fram till någon enhetlig taxa har diskuterats men inte påbörjats.

Det stora problemet i relationerna till biografsidan är att studios ända från början också varit hänvisade till att ha sina visningar när biografen inte är upptagen av ordinarie föreställning. Studios är sålunda tvungna att visa film vid föga attraktiva tidpunkter, oftast lördags- eller söndagseftermiddagar. Även här finns undantag, nämligen folkhögskolestudios och ett fåtal studios på små orter där biografen inte visar film varje dag i veckan. Då kan studion få komma in på en ledig kväll.

Det sist berörda problemet torde i hög grad ha bidragit till minskningen i studios' medlemsantal de senaste åren. Femdagarsveckan som nu genomförts inte bara för vuxna utan också bland skolelever — som utgör en stor del av medlemmarna — synes ha gjort människor mindre benägna för kulturella aktiviteter utanför hemmet under veckosluten. Det är därför angeläget för filmstudios att kunna komma in också på bästa kvällstid, dvs. omkring kl. 19. Inom biografägarförbundet har man ställt sig positiv till möjligheten att biograferna på varje plats där det finns en studio hyrs ut till studion en gång i månaden eller eljest kontinuerligt för filmstudiovisning under normal kvällstid. Någon uppgörelse härom har dock inte kommit till stånd. En överenskommelse av liknande slag finns däremot mellan filminstitutet och biografägarna i fråga om Film Annorlunda-turnéerna.

Också för dessa problem kan tillgången

på 16 mm eller annan smalfilm ha betydelse. Vid visning av sådan film har studios större möjligheter att fritt välja lämplig lokal och visningstid. Det är från SFF:s sida ett önskemål att studios till självkostnadspris får tillgång till projektorer och lokaler. Med tanke på det stora inslaget gymnasister bland medlemmarna bör det vara självklart, framhålls det, att dessa får tillgång till lokal för ett filmstudium som trots kursplanernas föreskrifter sällan äger rum på schematid.

Den verksamhet och de aktiviteter av olika slag som beskrivits ovan har varken SFF eller enskilda studios någon möjlighet att bedriva fullt ut med enbart egna resurser. För det fordras betydande ekonomiskt tillskott utifrån. Stöd utgår f. n. dels från filminstitutet, dels med smärre belopp från vissa kommuner.

Filminstitutet har sedan 1964 varje år lämnat ekonomiskt stöd till filmstudiorörelsen uppgående till mer än 25 % av rörelsens omslutning. Tidigare utgick bidrag från institutet med 25 000 kr. för den centrala administrationen och därutöver ett garantianslag på högst 25 000 kr. att fördelas med 17 000 kr. till kursverksamhet och 8 000 kr. som stöd till mindre bärkraftiga studios. För verksamhetsåret 1969/70 var bidraget, 50 000 kr., inte längre specificerat.

Också SFF lämnar årligen av disponibla medel smärre bidrag till studios som kämpar med ekonomiska svårigheter. Man uppmanar dem emellertid att i första hand söka kommunalt anslag. Omkring ett 30-tal studios får f. n. sådant anslag.

Filminstitutet och SFF har i augusti 1970 träffat avtal om organisatoriskt och distributionsmässigt samgående, att träda i kraft den 1 juli 1971. Enligt avtalet har institutet åtagit sig att svara för och finansiera det administrativa, expeditionella och kamerala arbetet för SFF. Institutet skall vidare för ett årligt belopp av minst 25 000 kr. svara för SFF:s kurs- och utbildningsverksamhet, de regionala filmvisningarna, framställning och distribution av trycksaker avsedda att underlätta filmstudiorörelsens verksamhet, administration av Filmrutan[1] samt framskaffning av kopior av sådana filmer ur institutets filmarkiv som filmernas rättsinnehavare kan ställa till förfogande för visning bland SFF:s medlemmar. I verksamheten skall också ingå bl. a. filmbokning, uppläggning och ledning av kurser och regionala visningar, skriftlig information om filmerna, allmän information och uppsökande verksamhet samt förhandlingar med filmbolagen om filmanskaffning och ersättning för filmvisningar.

SFF skall enligt avtalet utse ett programråd som lämnar filminstitutet förslag till filmanskaffning. Filmer som rättsinnehavarna ställer till förfogande på normala villkor för visning i SFF-studios skall institutet vara skyldigt att på begäran tillhandahålla för detta ändamål.

Avtalet inkräktar i princip inte på SFF:s ställning som en självständig ideell förening. Stadgarnas bestämmelser om föreningens syfte, medlemskap, styrelse och årsmöte m. m. kvarstår sålunda oförändrade. Avtalet innebär främst att SFF:s centrala verksamhet byggs ut och att filminstitutet övertar det ekonomiska ansvaret härför. En annan viktig konsekvens av avtalet är att förutsättningar skapas för ett aktivt arbete med att bilda nya studios. Möjligheterna för studios att få tillgång till klassiker och andra äldre filmer torde också förbättras.

[1] Filmrutan uppbär sedan budgetåret 1967/68 statligt tidskriftsstöd, f. n. 15 000 kr.

7 Stöd åt filmstudios

7.1 *Behov av stöd*

Trots de anslag till filmstudiorörelsen som f. n. utgår från filminstitutet och kommunalt håll samt den betydande utvidgning i olika hänseenden av institutets hjälp till rörelsen, som avtalet mellan institutet och SFF kommer att innebära när det trätt i kraft, torde alltjämt behövas stöd åt rörelsen, särskilt på det lokala planet. Institutets insatser tar framför allt sikte på den centrala verksamheten. Kommunala bidrag kommer bara ett mindre antal studios till godo. Stöd behövs främst åt nystartade studios och studios som råkat i svårigheter.

Filmstudiorörelsen stimulerar ett seriöst filmintresse och breddar därmed publikunderlaget för kvalitetsfilm. Den ligger helt i linje med de åtgärder i övrigt utredningen föreslår för att främja spridningen av sådan film. Härtill kommer bl. a. den betydelse filmstudios har som en uppföljning av och komplement till skolornas filmundervisning, därmed också som ett viktigt inslag i folkbildningsarbetet.

Mot bakgrund av det som sagts anser utredningen att ytterligare åtgärder bör vidtas från samhällets sida för att trygga filmstudiorörelsens bestånd och fortsatta utveckling.[1]

7.2 *Kommunalt stöd m. m.*

Utredningen har i annat sammanhang erinrat om, att kommunerna har huvudansvaret för det lokala kulturlivets finansiering, och utgått från att de skall ekonomiskt garantera de samhällsstödda biografernas visningsverksamhet. Ett vidgat kommunalt engagemang för lokala filmstudios rimmar väl härmed. Utredningen rekommenderar därför att kommunerna i ökad utsträckning lämnar stöd åt studios.

I den mån samhällsstödda biografer inrättas på olika platser — vare sig det sker i den ordning utredningen föreslagit eller i rent kommunal regi — är det naturligt att filmstudioverksamheten anknyts till dessa. Härigenom bör studios' svårigheter i fråga om lokal och visningstider reduceras väsentligt. Utredningen föreslår sålunda att studios ges möjlighet att för sin verksamhet disponera de biografer som utrustas med statligt stöd. Det är önskvärt att de får hyra dem till högst självkostnadspris.

7.3 *Statligt stöd*

7.3.1 Inledning

Utredningen har diskuterat olika möjligheter till statligt stöd åt filmstudioröreslen. Därvid har bl. a. berörts den utveckling

[1] Filmstudiorörelsen har tagits upp i riksdagen vid två tillfällen, dels 1957 då filmstudios befriades från nöjesskatt (jfr avsnitt 9.1), dels i två motioner 1968 (I: 614 och II: 789) i vilka begärdes utredning om en utvidgning av rörelsens verksamhet. Motionerna avslogs (SU 162) med hänvisning till filmutredningen.

som synes pågå inom rörelsen mot större insatser för ett studium kring filmfrågor i anslutning till filmvisningen. Dessa insatser kan komma att öka ytterligare som en följd av avtalet mellan filminstitutet och SFF.

Folkbildningsarbetet har till uppgift inte bara att meddela kunskaper utan också, bl. a., att utveckla deltagarnas självständighet och kritiska hållning. Det vill föra ut ambitiösa och konstnärligt syftande kulturyttringar till så många människor som möjligt.

Denna målsättning går väl ihop med filmstudiorörelsens syften — liksom f. ö., vad gäller utvecklandet av medvetenhet och kritisk hållning, med skolornas undervisning om film och TV. Filmen har i dag en erkänd ställning som en betydelsefull social och kulturell faktor. Den bör vara ett angeläget studieämne i folkbildningsarbetet.

Den enda formen för statsbidrag till folkbildningsarbete är f. n. bidrag till studiecirkelverksamhet och föreläsningar. Utredningen har undersökt möjligheterna för filmstudios att komma i åtnjutande av sådant bidrag.

7.3.2 Allmänt om statsbidrag till folkbildningsarbete

Statsbidrag utgår enligt kungörelsen (1963: 463) om statsbidrag till det fria och frivilliga folkbildningsarbetet (omtryckt 1970: 329). Folkbildningsarbetet står under tillsyn av skolöverstyrelsen (SÖ). SÖ har möjlighet att medge undantag från vissa bestämmelser och har utfärdat särskilda anvisningar.

Att bildningsarbetet är fritt och frivilligt innebär enligt förarbetena bl. a. att deltagandet sker frivilligt och att deltagarna inom ramen för gällande bidragsbestämmelser kan medverka vid valet av ämne, planering och uppläggning av arbete. Detta innebär att studiecirkelverksamheten skall vara fri och oberoende av direktiv från donatorer, medlemsorganisationer, företag och andra intressenter. Den skall också vara oberoende av fastställda kursplaner och kunna smidigt anpassas till deltagarnas intressen, önskemål och behov.

I förarbetena uttalas vidare att grunderna för bidragsgivningen bör utformas så att det skapas förutsättningar för kvalitet i bildningsarbetet och att kvalitativ verksamhet gynnas. Det talas i anslutning härtill om de svårigheter som finns för mera ambitiösa och krävande kulturyttringar att hävda sig i konkurrensen från massmediastyrda och kommersiella intressen vilka senare resulterat i ytliga kulturalster.

7.3.3 Studiecirkelverksamhet

Den av samhället understödda studiecirkelverksamheten organiseras och bedrivs av ett antal studieförbund, som godkänts härför av SÖ, med förankring i olika folkrörelser och organisationer. Läsåret 1969/70 uppgick antalet statsbidragsberättigade studiecirklar till ca 155 000 och bruttoantalet deltagare till ca 1,5 milj. Av samtliga cirklar behandlade 180 film och 850 fotografering och filmning.

Statsbidrag utgår med 75 % av kostnaderna för ledararvode och studiematerial, dock högst 30 kr. per studietimme (minst 45 min.). Av detta belopp får högst 24 kr. avse ledararvode. Statsbidrag får inte utgå för mer än två sammankomster under en studievecka och i princip inte för mer än tre studietimmar vid varje sammankomst.

Bidragsvillkoren har utformats som rambestämmelser inom vilka organisationerna och de enskilda studiecirklarna har stor frihet att utforma verksamheten efter behov, intressen och förutsättningar. Bestämmelserna är i huvudsak uppbyggda kring fyra kriterier, nämligen definitionen av begreppet studiecirkel, objektivitetskravet, studietidens längd och antalet deltagare. Studiecirkeln har definierats som en »kamratkrets för gemensamma, planmässigt bedrivna studier över ett på förhand angivet ämne eller problemområde». Objektivitetskravet innebär bl. a. att arbetet skall utformas så att det ger förutsättningar för en allsidig och objektiv belysning av studieämnet. Studietiden skall omfatta minst 20 studietimmar. Antalet deltagare skall vara minst 5 och högst 20 i åldern 14 år och däröver. Minst 5 deltagare, ledaren inräknad, skall vara närvarande.

Bedömningen av vilka studiecirklar som skall anses uppfylla fordringar för statsbidrag görs av resp. studieförbund. I denna bedömning ingår godkännande av grundmaterial och cirkelledare.

Av SÖ:s anvisningar framgår bl. a. följande av intresse i sammanhanget.

Lokal anordnare av studiecirkel kan bara vara studieförbundets lokalavdelning eller annat lokalt organ som tillhör studieförbundet. Detta innebär att studieförbundet är ansvarigt för studiernas uppläggning och genomförande samt redovisningsskyldigt för verksamhetens uppläggning och de kostnader för vilka statsbidrag sökts. Om studieförbundet samarbetar med en organisation skall förbundet ha ett avgörande inflytande på studiernas planering och uppläggning.

När det gäller studiematerial utgår statsbidrag för inköp eller hyra av bl. a. grundböcker, studieplaner, film, ljud- och bildband, däremot inte för apparater och förbrukningsmateriel, t. ex. projektorer. Varje cirkeldeltagare skall i princip ha tillgång till studiematerial som möjliggör enskilda studier mellan sammankomsterna. Det skall vara godkänt av studieförbundets studierektor.

När studiecirklar utnyttjar TV, radio och film som informationsmedia bör dessa inslag begränsas till ca 30 minuter per sammankomst. Sådana informationsinslag kan också ske i s. k. storgrupp. Efter storgruppsinformationen skall studiecirklarna skiljas åt för bearbetning av stoffet. Studierektor kan medge pedagogiskt motiverade avvikelser från detta mönster. Därvid bör främst beaktas deltagarnas behov av egen aktivitet.

Av den lämnade redogörelsen framgår att vissa statsbidragsbestämmelser torde lägga hinder i vägen för de flesta SFF-studios att med nuvarande inriktning och arbetsformer få statsbidrag som studiecirkel. *Utredningen* har diskuterat att rekommendera SÖ att komplettera sina anvisningar med föreskrifter som innebär att bestämmelserna bör tolkas så att filmstudios går in under dem. Detta torde dock vara en orealistisk framgångsväg och skulle dessutom radikalt begränsa filmstudiorörelsens möjligheter att arbeta fritt. En särskild författningsreglering enbart för filmstudios har utredningen också ansett vara mindre lämplig.

Utredningen har i stället undersökt i vad mån ändringar i statsbidragsbestämmelserna i syfte att göra dem tillämpliga på filmstudios är möjliga och lämpliga. Undersökningen har gett vid handen att ändringar och tillägg skulle behövas i både författningstexten och SÖ:s anvisningar. Enbart sådana åtgärder räcker dock inte heller för att möjliggöra statsbidrag till studios. Det visar sig nödvändigt med vissa ändringar — eller snarare tyngdpunktsförskjutningar — även av studios' inriktning och arbetsformer.

Bestämmelsen om att högst 20 deltagare får ingå i en studiecirkel förefaller att vara det största hindret. Studios tenderar visserligen att bli allt mindre men fortfarande ligger det genomsnittliga medlemsantalet på omkring 90. Syftet med bestämmelsen är att det skall vara en sammanhållen grupp som i princip är intakt från första till sista sammankomsten och där man lär känna varandra och vågar aktivt delta i diskussionen. Pedagogiska synpunkter av denna typ anses tala för att deltagandet inte bör överstiga 20. SÖ kan emellertid medge undantag. Dessutom får som nämnts t. ex. filmvisning som inslag i arbetet ske i »storgrupp».

Utredningen vill inte föreslå någon ändring för filmstudios' del i huvudregeln om cirkelstorleken som tydligen anses principiellt viktig. I stället förordar utredningen att man i fråga om studios inför undantagsbestämmelser som innebär att deltagarantalet får överstiga 20 vid visning av film (9 § kung.) samt att visningstiden får anpassas till filmens speltid. Undantagen motiveras med att de är nödvändiga för att denna form av studieverksamhet överhuvudtaget skall kunna bedrivas samt att kostnaderna annars skulle bli orimligt betungande för deltagarna. Liknande undantag finns f. ö. i fråga om musik- och teatercirklar.

Diskussion eller annan aktivitet i anslutning till filmerna måste efter filmvisningen

ske i organiserade grupper om högst 20. Det kan äga rum omedelbart efter filmen eller vid en särskild sammankomst. Grupperna skall ha samma sammansättning under hela säsongen (20 studietimmar) och närvarolista föras. På grund av lokalsvårigheter o. a. kan det ligga en frestelse i att organisera smågrupperna bara på papperet och behålla storgruppen också vid diskussionen. Smågruppsaktiviteter direkt förbundna med en programlagd filmvisningsverksamhet av ifrågavarande typ i en större grupp bör dock i princip ligga inom de nuvarande bidragsreglernas ram och alltså komma i åtnjutande av statsbidrag. En sådan ordning gör det också möjligt att — utan intrång i cirkelverksamheten — fånga upp medlemmar som inte är beredda att binda sig för en längre studieperiod men som det kan vara angeläget att få med vid enbart filmvisningar.

Vederbörande studieförbunds lokalavdelning måste formellt stå som anordnare av verksamheten i den filmstudio som vill ha statsbidrag som studiecirkel. Det vore naturligtvis av värde om SFF kunde godkännas som studieförbund.

Som torde ha framgått av det föregående är det den lokala filmstudions ensak om den vill genomföra de ändringar i verksamheten som fordras för att få statsbidrag. Bidrag betalas ut via studieförbundet. Filmstudion bör lämpligen söka kontakt med det studieförbund i orten som är mest intresserat av filmfrågor. Studiematerial såsom studieplaner, filmintroduktioner m. m. skall, som nämnts, liksom cirkelledare, i princip godkännas av studieförbundet. Utredningen förordar emellertid ett centralt samarbete mellan Folkbildningsförbundet, SFF och — sedermera — filminstitutet, t. ex. för gemensamt utarbetande av studieplaner och annat material. Inget torde hindra att materialet — såsom nu — också framställs och distribueras centralt, genom SFF:s eller filminstitutets försorg. Tvärtom bör detta vara en enkel och ändamålsenlig lösning även ur studieförbundens synpunkt. Samarbete bör etableras mellan filmstudion och studieförbundet på samma sätt som är fallet mellan studieförbunden och deras medlemsorganisationer.

Det som sagts om studiematerial bör gälla också valet av filmer. Det bör kunna överlåtas åt Folkbildningsförbundet, SFF och filminstitutet att bestämma formerna för centralt samråd härvidlag. Sedan avtalet mellan institutet och SFF trätt i kraft är det naturligt att utnyttja det av SFF utsedda programrådet. Studios bör själva kunna beställa sina filmer som hittills: f. n. hos SFF, sedermera hos institutet. Redovisning av deltagarantal genom närvarolistor samt av statsbidragsberättigade kostnader sker till studieförbundet.

För statsbidragets omfattning har redogjorts tidigare. Utredningen förordar en särbestämmelse att statsbidrag skall utgå till filmstudioverksamhet även för inköp eller hyra av projektor. Detta kan vara av betydelse med tanke på att smalfilm med tiden kan komma till större användning i studios.

Framställningen hittills i detta avsnitt har tagit sikte enbart på filmstudios som i sin helhet vill arbeta som studiecirkel och få statsbidrag som sådan. Utredningen vill emellertid peka på den möjlighet som finns till ett omfattande studiecirkelarbete *inom* filmstudion. För statsbidrag för sådant arbete fordras inga särbestämmelser etc., som redovisats ovan, utan bara att cirkeln uppfyller reglerna i gällande statsbidragskungörelse. Andra möjligheter är att bilda specialstudios som ägnar sig övervägande åt teoretiskt filmstudium. Även studios som enbart sysslar med och studerar skapande verksamhet, t. ex. smalfilminspelning, torde vara berättigade till statsbidrag enligt kungörelsen.

Statsbidrag enligt de riktlinjer som utredningen rekommenderar torde innebära att en filmstudio skall kunna få ut 90 kr. (3 × 30 kr.) för visning av en spelfilm, åtföljd av gruppvis diskussion om filmen under *en* studietimme. Filmhyran är som nämnts proportionell mot antalet medlemmar, f. n. 1: 50 per medlem och visning. Om man bortser från ledararvode och ev. andra statsbidragsberättigade utgifter kan enligt det sagda en studio med t. ex. 80 medlemmar, som alltså

betalar 120 kr. i filmhyra, få tillbaka 90 kr. i statsbidrag. En studio med 100 medlemmar får hjälp med 90 kr. av 150, en liten studio med 50 medlemmar får 56 kr. av 75 etc. Om inte SÖ medger undantag från bestämmelsen om minst 20 studietimmar — vilket är möjligt enligt kungörelsen — skulle cirklarna behöva löpa över höst-vår. De flesta studios visar nämligen inte mer än fem filmer per termin och detta ger inte tillräckligt antal studietimmar.

Kostnaden för studiecirkelbidrag till filmstudios beräknar utredningen till högst 70 000 kr. om året eller 350 000 kr. för en försöksperiod av fem år. Utredningen har därvid utgått från ca 100 studios och sju studiesammankomster per studio och år.

7.3.4 Föreläsningar

Statsbidrag till föreläsningar regleras av dels bestämmelser i 1963 års kungörelse, dels anvisningar som utfärdas av Folkbildningsorganisationernas föreläsningsbyrå, det centrala organet för den statsunderstödda föreläsningsverksamheten. Bidrag utgår för föreläsningar som är avsedda att meddela »allmän och medborgerlig bildning». Sång, musik, uppläsning och dramatisk framställning jämställs i bidragshänseende med föreläsning. Verksamheten måste dock i så fall ha en »kulturellt ambitiös och konstnärligt syftande inriktning» (14 § kung.).

Statsbidrag utgår för föreläsarens arvode, resor och traktamenten. Normalarvode utgår med 100 kr. för första föreläsningstimmen, 175 kr. för dubbeltimme och 50 kr. för timmar som följer därefter vid samma föreläsningstillfälle.

En förutsättning för statsbidrag är att en folkbildningsorganisation står som huvudarrangör för programmets utformning och planering. Organisationen samarbetar med andra ideella föreningar och organisationer, t. ex. filmstudios. Filmstudion har att ta kontakt med t. ex. studieförbundet på platsen, helst redan på planeringsstadiet. Därvid kommer man överens om program, medverkande etc. Studieförbundet söker sedan statsbidrag. Filmstudion kan i övrigt hålla i de praktiska arrangemangen.

Föreläsningen skall vara offentlig och samla minst 20 åhörare. Den skall omfatta minst en studietimme. Ämne och föreläsare skall vara godkända av föreläsningsbyrån. Det är byrån som fastställer och betalar ut bidrag.

Ämnet film med eller utan filmvisning — som uppenbarligen anses gå in under »allmän och medborgerlig bildning» — utgör f. n. en mycket liten del av det totala antalet föreläsningstimmar med statsbidrag. Enligt uppgift förekommer det mycket sällan att filmstudios anlitar föreläsare. Man torde dra sig härför på grund av de dryga resekostnaderna m. m. I vad mån det förekommit att man sökt statsbidrag är obekant.

Enligt *utredningens* mening bör offentliga föreläsningar rörande film i samband med filmvisning vara en kulturell aktivitet att ta fasta på, i detta sammanhang som komplement eller alternativ till filmstudios' studiecirkelverksamhet. Verksamhet av det senare slaget förutsätter en räcka av studietimmar, alltså en mera långsiktig och kvalificerad bearbetning av materialet. Föreläsningar kring film i samband med filmvisning å sin sida kan utgöra viktiga punktinsatser genom vilka man når en större eller annan publik. Man öppnar också möjlighet både att aktivera publiken och att öka kontakten mellan t. ex. enskilda filmare och publiken och därmed kommunikationen överhuvudtaget inom filmens område.[1]

Enligt förarbetena till statsbidragskungörelsen bör bidragsbestämmelserna ge möjlighet att tillämpa moderna föreläsningsformer som t. ex. dialogföreläsning, intervjuföreläsning och estradsamtal. Genom 14 § i kungörelsen utsträcks begreppet föreläsning till vissa konstnärliga framträdanden. Utredningen anser att föreläsningsbegreppet bör ges vidast möjliga tolkning så att före-

[1] En sådan målsättning gäller för Film Centrums verksamhet. Filmare från Film Centrum utnyttjas också i föreläsningsverksamhet i viss utsträckning.

läsningsverksamhet inom filmområdet kan komma till stånd i ökad omfattning och smidigt anpassas till nya situationer och behov. Man bör sålunda kunna godkänna inte bara olika typer av föreläsningar om film eller i filmkunskap utan också filmvisningar, föregångna av levande introduktioner av t. ex. filmaren själv och med ev. kommentarer under visningen och diskussion efteråt, överhuvudtaget alla slag av arrangemang kring filmvisning som gör att filmutbudet blir mera angeläget. Även handledning i praktisk filmverksamhet — hur man själv gör en film etc. — bör godkännas. Som föreläsare bör godtas även lokala förmågor, t. ex. en filmstudiomedlem som är sakkunnig på det område som är aktuellt.

I den mån de nuvarande statsbidragsbestämmelserna i kungörelsen eller föreläsningsbyråns anvisningar inte medger den tolkning som angetts förordar utredningen att bestämmelserna ändras i enlighet med de anförda synpunkterna. Utredningen förordar vidare att statsmakterna vid bidragsgivningen till allmän föreläsningsverksamhet tar hänsyn till att även ifrågavarande verksamhetsområde skall kunna tillgodoses.

Kostnaden härför uppskattar utredningen till högst 30 000 kr. om året eller 150 000 kr. under en femårsperiod. Utredningen har räknat med ca 100 studios och två dubbelföreläsningstimmar per studio och år.

III Barnfilm

8 Inledning

Begreppet barnfilm är inte entydigt. Oklarheten gäller både vad som i detta sammanhang menas med barn och vad som menas med barnfilm. I den allmänna debatten om frågan barn och film talar man ofta om barn som en stor homogen grupp. Men det är uppenbart att barn i olika ålderskategorier kan uppleva film helt olika. Filmbehovet för t. ex. förskolebarn, som inte kan läsa, måste sålunda rimligen tillfredsställas med helt andra metoder än filmbehovet för barn i 12-årsåldern.

Gränsdragningen mellan barn- och vuxenfilm har på senare tid ibland diskuterats liksom om det överhuvudtaget behövs några speciella barnfilmer. Det har sagts att barnfilm som begrepp bör begränsas till den sortens film som görs för de yngsta barnen, de som inte har börjat skolan. Man har hävdat att barnpubliken inte skall behandlas på annat sätt än vuxenpubliken och att man skall försöka minska klyftan mellan generationerna genom att göra vuxenfilmer så att också barn kan ta emot dem. Man har efterlyst en bättre filmproduktion för hela familjen, film som kan ses av alla åldrar med behållning och glädje.

Särskilt under senare delen av 60-talet har uppkommit en stor allmän debatt om barn och kultur. I denna fråga spelar filmen en betydelsefull roll. Utredningen anser det vara angeläget att i enlighet med direktiven ägna särskild uppmärksamhet åt barnfilmen.

Begreppet barnfilm används vid utredningens egna överväganden nedan i betydelsen filmer som barn i olika åldrar — från förskolåldern upp till 15 år — har utbyte av, främst sådana som är producerade med särskild tanke på barn. Med denna bestämning går barnfilmen in under kvalitetsfilm i vidaste bemärkelse, om än med vissa speciella kriterier.

9 Frågans tidigare behandling

9.1 *Utredningar. Behandling hos statliga och andra myndigheter*

Under många år har en mer eller mindre livlig debatt förekommit om den otillfredsställande situationen för barnfilmen i Sverige. Redan ungdomsvårdskommittén framlade i sitt betänkande (SOU 1945: 22) vissa förslag om stöd åt svenska spelfilmer som kunde anses lämpliga för barn och ungdom.

1949 års filmkommitté, vars huvudbetänkande gällde censuren, avgav också ett betänkande om barn och film (SOU 1952: 51). Kommittén föreslog bl. a. att hela biografnöjesskatten skulle återbäras till producenten när det visades filmer, som särskilt vänder sig till barn under 11 år, och — undantagsvis — andra barnfilmer »av utmärkt förtjänst». Vid visning av annan »rolig och lämplig» barnfilm skulle halva skatten återbäras. Det föreslogs också produktionsstöd i form av räntefria lån ur en statens barnfilmfond till producent av barnfilm, efter ansökan hos ett särskilt barnfilmråd.

Filmkommitténs förslag i denna del föranledde inte någon lagstiftning.

I tre motioner vid 1955 års riksdag (I: 319 samt II: 279 och 514) väcktes åter frågan om statligt stöd till produktionen av svensk barnfilm. De avslogs av riksdagen, bl. a. med hänvisning till att Kungl. Maj:t genom filmkommitténs betänkande fick antas ha uppmärksamhet på frågan.

Redan året därpå aktualiserades saken på nytt. I anslutning till väckta motioner (I: 106 och II: 93) samt statsutskottets utlåtande (nr 58) uttalade riksdagen förhoppningen att Kungl. Maj:t skulle »utan dröjsmål» överväga åtgärder till stöd för barnfilmen.

Nöjesskatteutredningen föreslog i sitt betänkande (SOU 1956:23) att stöd åt barnfilmproduktion skulle införas genom det s. k. producentandelssystemet. Detta system innebar att 4 % av alla bruttobiljettintäkter på biograferna, med vissa undantag, skulle betalas in till ett särskilt organ som med dessa medel skulle ombesörja stöd åt svensk film. Av medlen skulle 3/4 utdelas i proportion till biljettintäkterna medan 1/4 skulle användas för premiering av kvalitetsfilm, stöd åt svensk barnfilmproduktion (ca 20 % av fjärdedelen) samt anslag för forskning m. m. på filmens område. På basis av den dåtida omsättningen på biograferna beräknades barnfilmstödet uppgå till minst 250 000 kr. årligen. Förslaget förelades inte riksdagen. Bevillningsutskottet underströk emellertid i sitt utlåtande (1957: 34), som godkändes av riksdagen, att förslaget innebar beaktansvärda fördelar och snarast borde bli föremål för förnyat övervägande. »I den mån fortsatta stödåtgärder anses erforderliga kommer riksdagen således att få taga närmare ställning till producentandelssystemet senast våren 1969», framhöll utskottet.

Nöjesskatteutredningen föreslog också att

barnfilmklubbar och filmstudios skulle befrias från nöjesskatt för sina filmvisningar. En förutsättning för skattefrihet skulle vara att filmen godkänts av barnfilmjuryn (se nedan under 9.2.2) eller annat organ som Kungl. Maj:t bestämde. Riksdagen beslöt som utredningen hade föreslagit men utsträckte skattebefrielsen även till barnmatinéerna.

Nya riksdagsmotioner i frågan väcktes 1961 (I: 535 och II: 561). Motionärerna ansåg att tiden var mogen för en fullständig skattebefrielse för god svensk barnfilm som gjorts speciellt för barn under 11 år, oavsett när den visades. För att ge stimulans till ökad produktion av barnfilm borde vidare staten lägga upp en lånefond för barnfilmer. Sedan barnfilmjuryn godkänt manuskriptet borde producenten få ett lån till viss del av produktionskostnaden.

Bevillningsutskottet (BeU 1961:36) tyckte i likhet med motionärerna att det förelåg ett allmänt intresse av att svenska barnfilmer kunde produceras på rimliga ekonomiska villkor. Ytterligare stödåtgärder var nödvändiga för att stimulera produktionen av sådan film. Kungl. Maj:t borde därför undersöka i vad mån detta syfte kunde tillgodoses av det förslag, som lagts fram av 1957 års filmstödutredning, om att utsträcka skattebefrielsen för barnmatiné också till kvällsföreställningar. Ev. kunde den erforderliga stimulansen ges ändå bättre genom att liberalisera villkoren för produktionsstöd åt barnfilm. Någon särskild lånefond för att ge barnfilmproducent kreditmöjligheter borde däremot inte inrättas.

Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets förslag.

Vid filmavtalets tillkomst 1963 förutsattes bl. a. att biografnöjesskatten skulle avvecklas. Även det direkta statliga stödet till filmproduktionen skulle upphöra. De medel som inflyter genom avgifterna till filminstitutet skall institutet använda för olika ändamål inom filmens område, bl. a. barnfilm. Institutet stödjer sålunda produktion av barnfilm på samma sätt som vuxenfilm.

Riksdagen hade barnfilmfrågan uppe igen 1968. I två motioner (I:623 och II:776) begärdes utredning om barnfilmklubbarna. Det fanns anledning att företa en översyn av de centrala insatserna för bildandet av nya klubbar, ansåg motionärerna. Främst krävdes organisatoriska insatser och programmaterial. Statsutskottet (SU 162) avstyrkte med hänvisning till filmutredningen. Riksdagen följde utskottets förslag.

Frågan togs i riksdagen upp senast vid vårsessionen 1970. I en motion (II:1121) framhölls att barnfilmverksamheten och barnens önskemål beträffande film borde undersökas. Vidare borde utredas bl. a. hur distributionen skulle skötas och i vilka former visningen skulle bedrivas. Motionärerna begärde att filmutredningen skulle ges tilläggsdirektiv eller särskild utredning tillsättas om barnfilmens ställning.

Riksdagen har ännu inte behandlat de sistnämnda motionerna.

Filmcensurutredningen, som inte hade att gå in på någon ekonomisk prövning av barnfilmfrågan, underströk starkt i sitt huvudbetänkande (SOU 1969: 14) betydelsen av en intensifierad insats för barnfilmen. Utredningen framhöll det önskvärda i ett ökat samråd och samarbete överhuvudtaget mellan alla intressenter — inom och utom landet — när det gällde att finna konstruktiva lösningar för att avhjälpa bristen på film, som är lämplig för barn, och möjligheterna att visa sådan film.

Även på det kommunala planet har barnfilmfrågan diskuterats. I början av 1970 avgav sålunda en särskild filmkommitté, som tillsatts av Stockholms stads kulturnämnd, ett betänkande om kommunal filmpolitik i Stockholm. Däri föreslås i fråga om barnfilm bl. a. att försöksverksamhet med barnfilmklubbar skall utökas i samarbete med kulturkommittéer och folkbildningsorganisationer. Kommitténs tillsättande hade föregåtts av bl. a. en motion i stadsfullmäktige av ungefär samma innehåll som riksdagsmotionerna 1968.

9.2 *Behandling i övrigt*

9.2.1 Inledning

Som framgår av det föregående saknas i stort sett insatser från myndigheternas sida som främjat barnfilmen, bortsett från den tidigare nöjesskattebefrielsen, stödet till barnfilmkommittén och de åtgärder som vidtagits inom ramen för filminstitutets resurser. De flesta problem inom barnfilmområdet är också fortfarande olösta. Det gäller produktion, import, versionering (dubbning och textning), distribution, konsumentupplysning och visning. I de närmast följande avsnitten redogörs för vad som har gjorts på området, främst av barnfilmkommittén och filminstitutet samt inom barnfilmklubbarna.

9.2.2 Barnfilmkommittén

Barnfilmkommittén bildades 1947 på initiativ av en samarbetskommitté för olika kvinnoförbund. Kommittén är en samorganisation för olika riksorganisationer såsom studieförbund, lärarorganisationer, Hem- och Skola-föreningar och kvinnoförbund. Kommittén har en styrelse, vars ledamöter måste tillhöra någon av medlemsorganisationerna.

Kommittén arbetar huvudsakligen för att skapa en opinion för bättre barnfilm, sanera barnmatinéprogrammen och öka framför allt föräldrarnas kunskap och intresse. Verksamheten består främst i att granska den kommersiella barnfilm som visas t. ex. på matinéföreställningarna och att genom press, radio och TV sprida information om de filmer som granskats. Man strävar också efter att genom samarbete med filmbranschen få till stånd att filmutbudet blir mera varierat. I samarbete med filminstitutet söker man verka för vidgat forskningsarbete kring problemen barn och film. Man stödjer också projekt inom kursverksamhet och barnens egen filmproduktion.

Granskningsarbetet utfördes tidigare av den förut omnämnda barnfilmjuryn vilken under åren 1957—1963 även verkade som nöjesskattebefriande organ. I juryn ingick barnpsykologisk expertis. Man arbetade också med att iaktta barns reaktioner inför film.

Numera är det i stället ett antal granskningsgrupper, bestående av barnpsykologer, pedagoger och filmsakkunniga, som regelbundet granskar filmer som är aktuella på repertoaren. Sådana grupper finns f. n. i Stockholm och Karlstad. Man försöker få pressen att ta in dels s. k. »filmrutor» som innehåller kommitténs synpunkter på barnmatinéerna, dels utlåtanden om nygranskade filmer för barn. Informationen riktar sig till såväl föräldrar eller andra fostrare som barn. Den mynnar ut i uttalanden om filmerna: om de överhuvudtaget kan rekommenderas, för vilka åldrar de är lämpliga, om de kan rekommenderas som »familjefilm» osv. En förteckning över granskade filmer publiceras varje år och tillställs bl. a. pressen och biografägarna.

F. n. granskas bara 35 mm film, dvs. film avsedd för biografvisning. Fram till 1963 granskades också 16 mm film. Efter filminstitutets tillkomst detta år upphörde emellertid smalfilmgranskningen.

Barnfilmkommittén samarbetar med motsvarande organisationer i de övriga nordiska länderna. Kommittén deltar även i internationellt samarbete. Dess verksamhet finansieras genom anslag från staten och Stockholms stad samt avgifter från medlemsorganisationerna. Filminstitutet har ställt anslag till kommitténs förfogande för vissa forskningsuppgifter.

Barnfilmkommitténs verksamhet är starkt begränsad på grund av bristande ekonomiska resurser. Kommittén har varit hänvisad till marginella insatser och opinionsbildande verksamhet. Vad beträffar produktion, import och distribution har kommittén saknat reella möjligheter att påverka situationen.

9.2.3 Filminstitutet

Filminstitutet bedriver verksamhet genom barnfilmklubbar på olika platser i landet. Verksamheten är i princip organiserad så att institutet skaffar filmer och visningsrättigheter från utlandet och ger råd till olika lokala föreningar hur barnvisningarna bör läg-

gas upp. Institutet har också ett barnfilmarkiv och distribuerar »paket» med 16 mm film, texthäften och ledarinstruktioner till barnfilmklubbar, bibliotek och museer. Den lokala verksamheten i barnfilmklubbarna finansieras lokalt.

Filminstitutets verksamhet i fråga om barnfilmklubbar har aldrig fått särskilt stor omfattning. Syftet med dess hittillsvarande insatser har heller inte varit att täcka behovet av sådan verksamhet här i landet. För detta saknar institutet nödvändiga ekonomiska medel. Syftet har snarare varit att genom nya visningsformer vinna erfarenhet om lämpligaste sätt att presentera film för barn i förskolåldern. Försöken har gått ut på att filmvisningarna kombineras med muntliga anvisningar av en visningsledare som fått särskilda instruktioner av institutet. På grund av de bristande resurserna har emellertid varken filmanskaffning eller informationsverksamhet för att få till stånd nya klubbar kunnat drivas särskilt intensivt. Verksamheten hämmas i viss utsträckning också av bristfälliga tekniska resurser. Möjligheterna att i Sverige t. ex. texta 16 mm kopior eller kopiera ner 35 mm film till 16 mm är mycket begränsade.

Svenska barnfilmer som skall visas på biograf går automatiskt in under de olika stödsystem som gäller enligt 1963 års filmavtal. Om filmerna bedöms vara konstnärligt värdefulla kan de få både kvalitetsbidrag (B-fonden) och förlustutjämning (C-fonden). Genom A-fonden kan filmerna få stöd i proportion till biljettintäkterna. F-fonden övertar en topprisk vid ev. förluster.

Av dessa stödsystem är det bara F-fonden som är av ett sådant slag att man kan vara säker på att få något bidrag. Stöd genom A-, B- och C-fonderna beror på filmernas ekonomiska utfall och bedömning genom filminstitutets jury av deras konstnärliga värde.

9.2.4 Tillgång på barnfilm

Sedan lång tid tillbaka råder det i Sverige liksom i de övriga nordiska länderna brist på lämplig barnfilm. Bristen torde framför allt bero på att barnfilm inte anses lönsam.

I den allmänna debatten har ibland hävdats att bristen delvis hänger samman med den censurpraxis som gällt hittills. Det kan också påvisas statistiskt att de flesta filmer som enligt filmkritiken är av god kvalitet inte är barntillåtna.

Produktionen av barnfilm har varit låg. I Sverige har sålunda under senare år utöver filmer i Tjorven-serien producerats bara ett fåtal biografiångfilmer för barn, i regel inte mer än en à två filmer om året. Anledningen härtill torde inte vara av enbart ekonomisk art. Det förefaller sålunda som om viljan eller intresset hos regissörer och författare att göra barnfilm inte vore lika påtaglig som viljan och intresset att göra vanlig spelfilm. Att man *kan* tjäna pengar på barnfilm visar Tjorven-serien, som är en av svensk films stora kassasuccéer, och redan nu kan man se att »Pippi Långstrump på de sju haven» av samma regissör kommer att slå alla Tjorven-rekord.

Alltjämt är dock tillgången på bra barnfilm helt otillfredsställande. Många är nästan helt hänvisade till TV:s filmutbud. TV kan inte anses bevaka framför allt 7—11-åringarnas filmintresse tillräckligt.

Av det som har anförts torde framgå att bara en mindre del av behovet av barnfilm kan tänkas bli tillfredsställt genom inhemsk produktion. Den största delen måste inom överskådlig tid täckas genom import. Också import av barnfilm har emellertid skett i mycket liten omfattning. Tillgången på bra utländsk barnfilm är inte stor, i varje fall betydligt mera begränsad än den offentliga debatten kan ge anledning förmoda. Versionering av film innebär också problem. (Se avsnitt 10.2.2.)

9.2.5 Distribution av barnfilm

Matinéerna. I den allmänna debatten har kritiken skjutit in sig särskilt mycket på den bristfälliga repertoaren på matinéföreställningarna, framför allt utanför de större städerna. Matinéerna når den stora, breda barnpubliken. Repertoaren synes dominerad av äldre, nerklippta vuxenfilmer samt agent-, äventyrs- och västernfilmer, ofta med inslag

av vålds- och krigsromantik. Filmkopiornas kvalitet är inte heller den bästa.

Bara en mindre del av filmerna brukar vara rekommenderade av barnfilmkommittén. En rekommendation av kommittén innebär f. ö. inte garanti för att det är fråga om en *bra* barnfilm. På grund av det dåliga filmutbudet nödgas kommittén ofta inskränka sig till att bara gallra bort det allra sämsta.

Enligt uppgift från filmbranschhåll har vissa åtgärder vidtagits, särskilt under senare år, för att uppnå en sanering genom bättre urval av film, bättre kopior och bättre konsumentupplysning. Dessa åtgärder tycks dock inte ha gett några påtagliga resultat.

De brister som ostridigt vidlåder matinéföreställningarna torde bara delvis kunna förklaras av bristen på bra barnfilm. Den enklare underhållningsfilmen, inte minst underhållningsvåldet, torde ha bättre dragningskraft som matinéprogram. Före filmreformen 1963 hade biografägarna ekonomiska motiv att visa filmer som barnfilmkommittén rekommenderat eftersom dessa var befriade från skatt. Med filmreformen försvann detta ekonomiska incitament.

Barnfilmklubbar m. m. Barnfilmklubbar hade tidigare en betydande utbredning. Numera finns ett 50-tal klubbar som antingen är självfinansierande eller understöds av någon föräldraorganisation, kommun, bildningsförbund eller liknande. Som nämnts bedriver också filminstitutet sådan klubbverksamhet, f. n. 31 klubbar. Barnfilmklubbar finns även inom de olika studieförbunden och inom barnavårdsnämndernas fritidsavdelningar. En del av de omkring 30 AV-centralerna i landet, som förser skolorna med undervisningsfilm, är på vissa håll rena filmarkiv. De samarbetar med biblioteken och visar både underhållningsfilm och annan film utanför skolan.

De barn som besöker barnfilmklubbarna är i allmänhet mellan 5 och 11 år. De som är över 11 torde vara svåra att attrahera till denna form av visningsverksamhet eftersom de har tillgång till en ganska stor del av biografrepertoaren.

Det finns inte någon större stadga i barnfilmverksamheten. Anledningen torde vara att man inte kan överblicka utbudet och inte riktigt vet hur verksamheten skall läggas upp. Sedan barnfilmkommittén 1963 slutade med att granska 16 mm film och tillhandahålla barnfilmklubbarna listor över lämplig sådan film har klubbarna varit hänvisade till att antingen hyra filminstitutets färdiga »filmpaket» eller välja film bland smalfilmföretagens kataloger. Kommittén har för utredningen framhållit det angelägna i att det ordnas utbildning av ledare för klubbverksamhet. Bortsett från att enstaka kurser förekommit finns f. n. ingen utbildning som är direkt avsedd för barnfilmklubbledare. Hittills torde frivilliga krafter ha utnyttjats i stor utsträckning.

Det råder brist inte bara på lämplig film utan också på handledarmaterial med instruktioner för filmvisning liksom material kring filmerna och katalogisering.

Barnfilmverksamhet bedrivs som nämnts i bibliotek, museer, skolor etc., ibland också i ungdomsgårdar. De samhällsstödda biografer, som utredningen föreslår, och andra lokaler för visning av kvalitetsfilm kan komma att bli av betydelse för verksamheten i framtiden.

10 Utredningens överväganden

10.1 *Inledning*

Barn är ofta fördomsfria och bl. a. därför särskilt mottagliga för en omedelbar upplevelse av film. Jämfört med vuxna är de alltså en mycket tacksam publik. Inte minst torde detta gälla åldrarna omkring 7—11 år. Det är allmänt känt att barn och ungdom i regel går på bio i mycket större utsträckning än vuxna. Undersökningar visar att frekvensen är störst i de lägre socialgrupperna.

Enligt utredningens mening är det angeläget ur samhällets synpunkt att alla barn oavsett social miljö eller bostadsort får möjlighet att komma i kontakt med bra och engagerande film — liksom annan konst — på ett så tidigt stadium som möjligt.

Utredningens mening sammanfaller därvidlag med den allmänna kulturpolitiska målsättningen om en rättvisare geografisk och social spridning av kulturutbudet överhuvudtaget. Den rimmar också väl med den ökade samhällsaktiviteten för kvalitet och variation i kulturutbudet till barn och ungdom. De kommunala folkbiblioteken har sålunda sedan gammalt särskilda barnavdelningar och satsar i ökad omfattning på dessa. Teatrar och museer inriktar i större utsträckning än tidigare sin verksamhet på den unga publiken och får härför betydande stöd av samhället. Hos Teater- och musikrådet har anställts en barnteaterkonsulent, i rikskonsertverksamheten satsas alltmer på skolkonserterna, etc.

Tidig kontakt med bra film kan bl. a. utveckla barnens förmåga att uppleva och självständigt bedöma film. En aktivering av deras filmintresse kan också öka efterfrågan på både bra barnfilm och — på längre sikt — kvalitetsfilm överhuvudtaget.

Av redogörelsen i kap. 9 har framgått, bl. a., att det råder stor brist på lämplig barnfilm i Sverige. Det har också påpekats att repertoaren på biografernas matinéföreställningar — som är den dominerande formen att visa film för barn — är i stort sett undermålig och olämplig.

Mot bakgrund av det som anförts är det uppenbart att det finns ett betydande behov av barnfilm och överhuvudtaget en intensifierad insats för att förbättra barnfilmsituationen i Sverige.

Som framhållits inledningsvis kan barnfilmproblemet inte uppfattas på ett entydigt sätt. En grov indelning kan göras mellan dels barnfilm avsedd att visas på biografer, i regel av 35 mm format, dels kortare barnfilm i regel av 16 mm format, på sikt även 8 mm, som visas utanför biografer: i barnfilmklubbar, bibliotek, museer, skolor osv.

På båda dessa områden är enligt utredningens mening åtgärder påkallade såväl på produktionssidan som i fråga om import och visning. Utredningens förslag tar sikte på de behov som utredningen anser vara mest angelägna f. n. Med tanke på inte minst den snabba och svåröverskådliga tekniska utvecklingen inom audivisuella media avstår utredningen även här från att skissera ett alltför långtgående framtidsperspektiv, syftande till att täcka alla delar av barnfilm-

sektorn. Utredningen menar att man hellre, med stöd av erfarenhet av de punktåtgärder som föreslås, bör bygga upp aktiviteterna på området stegvis.

10.2 *Barnfilm för biografvisning*

10.2.1 Produktion

När det gäller produktion av svensk barnfilm avsedd att visas på biografer kan inledningsvis konstateras att nuvarande stödåtgärder inom ramen för 1963 års filmavtal inte haft någon effekt. Sedan 1963 har visserligen ett antal barnfilmer producerats i Sverige. Det ekonomiska utfallet av denna produktion har varit mycket gott jämfört med produktionen i övrigt av svenska filmer. De fyra Tjorven-filmerna liksom Pippi Långstrump-filmen har som nämnts varit exceptionellt stora publikframgångar. Det har emellertid också producerats barnfilmer som haft ringa framgång både hos publik och kritik.

Av dessa erfarenheter kan man inte dra slutsatsen att barnfilmen skulle vara missgynnad i förhållande till vuxenfilmen. Å andra sidan är inte stödsystemet utformat så att barnfilmen gynnas på ett speciellt sätt. Enligt utredningens uppfattning krävs det starka insatser för att främja produktionen av svensk barnfilm utöver dem som har gjorts inom ramen för det stödsystem som gäller nu.

Med hänsyn till att detta stöd visat sig vara otillräckligt anser utredningen att ett särskilt system bör skapas speciellt för barnfilmen utöver det generella filmstödet. Det bör gå ut på att genom direkt produktionsstöd försöka stimulera producenter och regissörer att satsa på produktion av barnfilm.

Ett sådant system förutsätter en bedömning på förhand av enskilda projekt såväl innehållsmässigt som ur kostnadssynpunkt. Utredningen är medveten om vanskligheterna med en sådan bedömning, bl. a. eftersom själva utformningen av en film är av större betydelse för dess kvalitet än även ett väl genomarbetat filmmanuskript. Det torde dock vara svårt att finna någon annan lösning som effektivt kan stimulera produktion av god barnfilm. Risken för likriktning och ensidighet — för ett centralt kulturbegrepp — torde också vara mindre när det gäller barnfilm än annan spelfilm. Utredningens förslag beträffande den organisatoriska sidan av stödsystemet bör ytterligare minska denna risk.

I fråga om finansieringen av stödverksamheten föreslår utredningen att statsanslag ställs till filminstitutets förfogande. Sedan ett projekt godkänts bör stöd utgå i form av räntefritt lån. Lånen skall utgå med belopp motsvarande minst hälften av den beräknade produktionskostnaden. De skall dock vara maximerade till vissa belopp.

Lånen utgör förskott på de totala intäkter som filmen uppnår. Skyldighet att återbetala lån skall föreligga i proportion till intäkterna med avdrag för prioriterad återbetalningsskyldighet till filminstitutets C- och F-fonder. I den mån intäkterna inte räcker till för återbetalning avskrivs alltså den del av lånet som inte återbetalats. Kungl. Maj:t bör utfärda närmare bestämmelser för lånen efter förslag av institutet.

Enligt utredningens mening bör sådana stödinsatser kunna utgöra den extra stimulans som behövs för att främja produktionen av svensk barnfilm avsedd för biograferna. Av naturliga skäl kan man emellertid inte vara säker på att ens med detta extra stöd uppnå den effekt som åsyftas. Andra omständigheter, såsom konstnärliga resurser och intresset att göra barnfilm, kan spela in. Osäkra faktorer av bl. a. detta slag gör att grunderna för stödsystemet kan behöva ses över när man fått ytterligare erfarenhet. En sådan omprövning bör kunna aktualiseras efter en treårsperiod.

Utredningen förordar att ett belopp om 1 milj. kr. om året, alltså sammanlagt 3 milj. kr., anslås för en försöksperiod på tre år. Man bör kunna räkna med att omkring hälften av lånen kommer att återbetalas genom intäkter av filmerna. Statens totala *kostnad* för ett sådant produktionsstöd skulle därmed begränsas till omkring 1,5 milj. kr. för produktionen under treårsperioden.

Med hänsyn till att tiden från planeringen av en film till inspelningen, färdigställandet, exploateringen och avräkningen av intäkter ofta är mycket lång bör hela anslaget, 3 milj. kr., utbetalas till filminstitutet på en gång. Det bör lämpligen avsättas i en särskild fond.

Produktionslån på 3 milj. kr. svarar mot en total produktionskostnad av 6 milj. kr. Detta bör vara tillräckligt för en produktion av fyra till åtta filmer under försöksperioden.

10.2.2 Import

Som framhållits tidigare är det bara en mindre del av behovet av barnfilm som kan tillgodoses genom inhemsk produktion. Den största delen måste täckas genom import.

För att de bra utländska barnfilmer som finns skall komma till sin rätt är det emellertid ofta nödvändigt att de dubbas[1] eller textas. Textad film är lämpligast för barn över 11—12-årsåldern. För yngre barn är film med svenskt tal lämpligast även om barnen kan läsa. Läskunnigheten och lässnabbheten är ofta så låg att yngre barn vid biobesöket är helt upptagna med att läsa och försöka förstå texterna och knappt hinner se filmen. Enligt erfarenhet tycks de ofta vilja se samma film två gånger: första gången läser de texterna för att förstå vad filmen handlar om, andra gången tar de del av filmen.

För barn i förskolåldern erbjuder biografrepertoaren bara i undantagsfall ett tillfredsställande utbud. För dem är textning helt meningslös. Filmerna bör också vara betydligt kortare än vanliga spelfilmer.

Dubbning är ganska dyr — i regel omkring 60 000 kr. per film. Kommersiella filmimportörer anser sig i regel inte kunna ta den ekonomiska risken att bekosta dubbning av en film om vars ekonomiska möjligheter på den svenska marknaden man ingenting vet. Filmerna visas därför nästan alltid i odubbat skick.

Man bör enligt utredningens mening utgå från att en avgörande förbättring av barnfilmrepertoaren förutsätter att man borjar dubba de utländska filmerna. Ekonomiska stödåtgärder bör resultera i dubbning av kvalificerad barnfilm i betydligt större utsträckning än nu.

Utredningen föreslår att sådana åtgärder sätts in. Stödet bör i princip utformas på samma sätt som produktionsstödet. Det bör alltså finansieras med statsanslag till filminstitutet och utgå i form av lån under en försöksperiod av tre år till dubbning av filmer som godkänts härför i förväg. Lånen utgör förskott som återbetalas med intäkterna på filmen. Även i fråga om dessa lån bör detaljbestämmelser utfärdas av Kungl. Maj:t efter förslag av institutet.

Om man räknar med den angivna dubbningskostnaden, 60 000 kr. per film, och en import av tio filmer om året under tre år kommer dubbningslånen att uppgå till sammanlagt omkring 1,8 milj. kr. Även här torde man kunna utgå från att ca hälften av lånen återbetalas genom intäkter. Det totala *nettoanslaget* för dubbningar kan alltså uppskattas till omkring 900 000 kr. Beloppet bör i likhet med produktionsstödet utbetalas i sin helhet på en gång och avsättas i en särskild fond hos filminstitutet.

10.2.3 Visning

Matinéerna. I debatten har som nämnts kritiken tagit sikte särskilt på den bristfälliga repertoaren på matinéföreställningar. Dessa brister kan bara delvis förklaras med avsaknaden av bra barnfilm. Som framhållits tidigare torde nämligen den enklare underhållningsfilmen för biografägarna innebära säkrare kommersiella satsningar som matinéprogram. För att säkerställa en plats åt kvalitetsfilmen i matinéprogrammen föreslår utredningen därför direkta

[1] Med dubbning menas att ett ljudband med svenskt tal ersätter originalversionens ljudband med utländskt språk. Det svenska ljudbandet framställs genom att skådespelare läser in en översättning av den utländska texten så att så långt möjligt en synkronisering mellan ljud och bild (läppsynkronisering) bibehålls. Detta är en konstnärligt och tekniskt ganska komplicerad process.

ekonomiska bidrag i form av intäktsgarantier.

Före 1963 förutsatte befrielse från nöjesskatt för barnfilm att filmen godkänts av barnfilmkommitténs barnfilmjury. Enligt utredningens mening finns det anledning att anknyta till en liknande ordning. Kommittén har rik erfarenhet inom barnfilmområdet. Utredningen föreslår sålunda att en förutsättning för intäktsgaranti när en film visas på barnmatiné skall vara att kommittén i förväg rekommenderat filmen för sådan visning.

I likhet med de stödåtgärder som berörts tidigare bör visningsstödet finansieras genom statsbidrag till filminstitutet. Ett garantianslag på 150 kr. per visning torde vara tillräckligt för att stimulera en biografägare att ta upp en film försedd med sådan garanti. Garantin bör, under en försöksperiod av fem år, utgå med dels ett visst grundbelopp, dels ett tilläggsbelopp per besökare, sammanlagt dock högst 150 kr. per visning. Närmare föreskrifter utfärdas av Kungl. Maj:t på förslag av institutet.

Målet är att på varje ort i Sverige där det finns biograf med regelbunden visning under de flesta av veckans dagar skall vara möjligt att en gång i veckan, främst på en söndagsmatiné, utbjuda en bra barnfilm. I första hand torde 100—150 sådana platser vara aktuella. En intäktsgaranti av omkring 6 000—7 500 kr. per plats och år torde vara tillräcklig för att uppnå nämnda mål. I det helt övervägande antalet fall torde garantin inte behöva betalas ut i sin helhet, ofta inte alls. Med hänsyn härtill bör nettokostnaden per plats och år komma att uppgå till genomsnittligt omkring 3 000 kr. Det statsanslag som fordras för att täcka en sådan *kostnad* för de platser som kommer i fråga under femårsperioden beräknar utredningen till i medeltal 400 000 kr. om året.

Beloppets storlek bör bedömas med hänsyn dels till den riksomfattande verksamheten, dels till att film ur distributionsekonomisk synpunkt är billig och effektiv.

Information. En utbredd konsumentupplysning inom området barn och film är enligt utredningens mening av stor vikt. Betydelsen av sådan upplysning kommer sannolikt att bli större efter hand som intresset för och kunskapen om film utvecklas bl. a. genom filmundervisning och ökad produktion av filmer som är lämpliga för barn.

Som nämnts tidigare bedriver barnfilmkommittén upplysningsverksamhet av detta slag. Svagheten i verksamheten är att den huvudsakligen berört bara storstadsregionerna, särskilt Stockholm. Enligt vad utredningen inhämtat försåg kommittén under 1969 ett tjugotal tidningar, jämnt fördelade över landet, med artiklar över aktuella filmer och utförliga bedömningar av nygranskade filmer. Artiklarna har också införts i tämligen stor utsträckning.

Båda morgontidningarna i Stockholm införde tidigare filmrutor över söndagsmatinéer. Numera är det bara Dagens Nyheter som ibland tar in sammandrag ur barnfilmkommitténs bedömningar av nygranskade filmer, aktuella för matinévisning. Filmrutor över söndagsmatinéer har börjat införas i en del landsortstidningar, bl. a. i Karlstad. Där har man enligt uppgift sedan dess kunnat märka en viss förbättring av repertoaren.

Ett vidgat samarbete mellan alla berörda på ifrågavarande område, förutom barnfilmkommittén och pressen främst TV och skolmyndigheterna, skulle sannolikt aktivera och bredda detta slags konsumentupplysning.

Barnfilmkommittén granskar f. n. årligen omkring 50 filmer som skall visas på matinéföreställningar. Det är emellertid önskvärt att alla filmer som censurmyndigheten förklarat barntillåtna blir föremål för granskning. Under de senaste fem åren har dessa uppgått till i genomsnitt drygt 130 om året. Utredningen förordar att kommittén under en försöksperiod av fem år ges ekonomiska resurser för att kunna granska 140 filmer årligen. *Kostnaden* härför beräknar utredningen till 60 000 kr. om året. Den bör täckas genom höjning med detta belopp av det statsanslag som redan utgår till kommittén.

För att granskningsverksamheten skall få mening är det nödvändigt att publiken, i första hand föräldrarna, informeras på ett

effektivt sätt om de filmer som visas. Det torde lämpligen ske genom ökad information i pressen. Informationen bör ges i anslutning till matinéannonseringen och omfatta filmer som barnfilmkommittén granskat och anser sig kunna rekommendera. Förutom att filmen rekommenderas bör av informationen framgå bl. a. för vilka åldrar den anses lämplig och en allmän klassifikation av filmen. Det bör ankomma på vederbörande biografägare att se till att informationen tas med i annonseringen. Att så skett skall också vara en förutsättning för att biografägaren skall få intäktsgaranti för visningen.

I konsekvens med visningsstödet föreslås informationen begränsad till matinéerna i orter med biograf som har regelbunden visning under de flesta av veckans dagar. Den årliga *kostnaden* för en sådan information uppskattar utredningen till 150 000 kr. Utredningen har därvid utgått från 120 orter och en kostnad av 1 250 kr. per ort. Kostnaden bör, under en femårsperiod, finansieras genom statsanslag för ändamålet till filminstitutet.

10.3 *Barnfilm i smalfilmformat*

10.3.1 Produktion

Det råder alltjämt stor brist på smalfilm som är lämplig för barn. F. n. är det främst fråga om film för barnfilmklubbarna. Dessa visar huvudsakligen kortare tecknade filmer, dockfilmer, naturfilmer osv.

Det är emellertid framför allt ett annat slags film som behövs, nämligen film av mera dokumentär typ som ger möjligheter för barn att identifiera sig med människor i sin egen ålder och i likartad miljö. Användningsområdet för sådan film är betydande. Som exempel kan nämnas lekskolans sista år, fritidshemmen, de första grundskoleåren, barnsjukhus osv. (jfr avsnitt 10.3.3). En starkt ökad smalfilmproduktion inom denna sektor måste bedömas ha ett samhälleligt värde långt utöver den produktion som står till buds f. n.

Produktionen av barnkortfilm är ofta ekonomiskt anspråkslös. Kostnaden kan variera mellan 10 000 och 50 000 kr.

Utredningen föreslår att filminstitutet under en försöksperiod av fem år erhåller *statsanslag* på 500 000 kr. om året för att främja produktion av kortare barnfilmer i smalfilmformat.

Detta stöd bör kunna bli en betydelsefull hjälp åt det ökande antalet enskilda filmare. De låga kostnaderna innebär att produktion av detta slags filmer är lämplig inte bara för debuterande regissörer utan också för engagerade amatörer utanför de professionellas led. En sådan produktion harmonierar därigenom väl även med t. ex. skolans strävanden att stimulera elevernas egen skapande verksamhet. Den typ av barnkortfilm som skisserats bör vidare, i förening med de samtal den kan ge upphov till, medföra ökad förståelse för kvalitetsfilm och breddning av publiken för sådan film.

Stödinsatser på området kan fylla en uppgift också utanför den egentliga barnfilmen, t. ex. för den tecknade filmen. Denna har inte stora möjligheter att göra sig gällande f. n. Behovet av tecknad film för barn är emellertid stort. Barnkortfilmen är, vid sidan om reklamfilmen och TV-vinjetter, ett naturligt utvecklingsområde för den tecknade filmen överhuvudtaget.

Produktionsbidrag till smalfilm bör självfallet kunna tilldelas också barn och ungdom som gör sådan film. Genom tillkomsten av de billiga men kvalitetsmässigt rätt avancerade Super 8-kamerorna har filmandet förvandlats från en exklusiv hobby för ett fåtal till något som de flesta har råd att ägna sig åt. Flera intressanta resultat av filmskapande av barn och ungdom har redovisats under senare tid. Exempel härpå är Film Centrums insamlingar av filmer på olika teman som stimulerat också barn och ungdom att själva göra film, barnfilmkommitténs smalfilmtävlingar och experimentverksamhet med »barnfilmverkstad» samt den filmproduktion av grupper, hela klasser eller enskilda elever som förekommer i samband med filmundervisningen i skolorna. Aktiviteter av detta slag bör sålunda

kunna komma i åtnjutande av produktionsstödet till smalfilm.

10.3.2 Import

Även med den ökade produktion av värdefull smalfilm för barn som bör uppkomma om utredningens förslag om produktionsstöd förverkligas måste en stor del av behovet också av sådan film täckas genom import.

Det som sagts tidigare om nödvändigheten av dubbning för att de yngre barnen skall ha utbyte av utländsk biograffilm gäller självfallet också i fråga om smalfilm. Från 11—12-årsåldern torde som nämnts textning hjälpa barn att tillgodogöra sig filmer. Det finns emellertid i Sverige inget laboratorium med kapacitet som textar smalfilm. För det mesta är filmerna varken dubbade eller försedda med texter.

Filminstitutet har sedan 1965 för sitt barnfilmarkiv importerat ett 50-tal kortfilmer i 16 mm format från olika länder i Europa. Filmerna har valts med tanke på åldersgrupperna mellan 5 och 10 år, dvs. barn som inte har tillräcklig läshastighet för att hinna läsa textade filmer. De har distribuerats till bl. a. barnfilmklubbar. Största delen av den filmproduktion som enligt institutet helst borde förvärvas för barnfilmarkivet är inspelad på 35 mm, ofta i färg. Nedkopiering till 16 mm anses ännu medföra en viss kvalitetsförsämring i fråga om färg och ljud. Försök med nedkopiering pågår emellertid f. n. i institutets regi.

I mindre utsträckning importeras utländsk barnfilm också av de svenska smalfilmdistributörerna.

En ökad import av utländsk smalfilm, som är lämplig för barn, kompletterad med ytterligare insatser för att få fram sådana filmer i svenska versioner skulle uppenbarligen fylla ett angeläget behov. Åtgärder av det slaget bör kunna väsentligt medverka till att förbättra barnfilmsituationen.

Utredningen föreslår ett *statligt stöd* under en femårsperiod med 100 000 kr. om året för import och teknisk bearbetning av värdefulla kortare barnfilmer i smalfilmformat. Med teknisk bearbetning avses främst dubbning och textning men också nedkopiering och överhuvudtaget åtgärder för att kunna presentera filmerna i önskvärt skick. Anslaget bör i likhet med anslagen för det barnfilmstöd som föreslås i övrigt ställas till filminstitutets förfogande. Man får räkna med att frågan om textningslaboratorium löses om det anslås medel för verksamheten.

En kopia av en utländsk kortfilm i färg med en visningstid av omkring 10 min. kostar i inköp ca 500 kr. inkl. textning. Om varje film anskaffas i t. ex. 20 kopior kommer alltså det föreslagna anslaget, 100 000 kr., att medge import av 10 kortfilmer om året (sammanlagt 200 kopior). Med lämplig sättning är det möjligt att härmed nå ut till ett stort antal platser i landet och alltså få en bredare spridning än f. n. av detta slags barnfilm.

Den i särklass största distributionen i Sverige av utländsk kortfilm för barn sker numera via TV. Produktionen utomlands av sådan film är också helt övervägande inriktad på TV. Ett samarbete mellan TV och övriga importörer av barnkortfilm måste därför i hög grad vara ett gemensamt intresse när det gäller att få in bästa möjliga film i landet att visa för så många barn som möjligt i båda medierna. Utredningen vill för sin del kraftigt understryka betydelsen härav och förordar att sådan samverkan etableras. De lämpligaste formerna härför bör utredas av Sveriges Radio och filminstitutet. Initiativ till en sådan utredning bör tas av utbildningsdepartementet.

10.3.3 Visning

Organiserad *barnfilmverksamhet* i klubbar eller liknande form kan vara ett viktigt alternativ eller komplement till den barnfilm som visas på biograferna. Barnfilmklubbarna organiseras på olika sätt. I regel har de tillkommit genom lokala initiativ. Arbetet avser huvudsakligen distributionssidan — tillhandahållande av lokaler och apparatur, anskaffande av kopior, ekonomiskt stöd för olika arrangemang osv. Enligt utredningens mening krävs inte några särskilda

statliga stödåtgärder för denna lokala verksamhet.

De kommunala biblioteken har numera ofta goda möjligheter för barnfilmverksamhet. De har medel för filmhyror, där finns personal och teknisk utrustning för 16 mm visning. I alla nya bibliotek finns lämpliga visningssalar. Barnfilmverksamheten är ibland integrerad med andra aktiviteter för barn, såsom teater, musik, sagostunder m. m. All verksamhet är kostnadsfri för deltagarna.

Bibliotek, museer och liknande institutioner utgör redan etablerade kanaler för barnfilmverksamhet, om än i begränsad utsträckning. De bör utnyttjas härför också i fortsättningen. Sådan verksamhet borde vara ett viktigt inslag i de olika institutionernas strävan mot utveckling och förnyelse av sitt utbud. Även andra former av barnfilmklubbar e. d. som förekommer f. n. kan ha en funktion att fylla.

Enligt utredningens mening bör emellertid de bästa betingelserna för barnfilmverksamhet uppkomma när barn ser film under så naturliga förhållanden som möjligt, t. ex. i den miljö där de vistas dagligen. Bibliotek, museer etc. torde ur denna synpunkt inte alltid erbjuda de bästa förutsättningarna.

När det gäller t. ex. barn i förskolåldern bör sådana förutsättningar snarare finnas i daghem, lekskolor och andra institutioner som tar emot barn i denna ålder. Fritidshemmen, vilka f. n. är avsedda att ta hand om barn i framför allt de lägre skolåldrarna under den skolfria delen av dagen när föräldrarna är borta på arbetet, är av samma skäl antagligen lämpligast för sistnämnda barn. För elever i grundskolans lågstadium bör det vara naturligt att barnfilm ingår i den förenings- och fritidsverksamhet som bedrivs inom skolans ram. Filmaktivitet kan sedan få en naturlig fortsättning och uppföljning utanför skolan — i föreningslivet, bildningsorganisationerna och kommunernas fritidsverksamhet — eller bedrivas i samverkan med sådana aktiviteter. Här kommer också barnfilmklubbar och filmstudios in i bilden.

Utredningen anser alltså att barnfilmverksamheten bör breddas. Detta kan ske genom att man skapar nya kontakter efter de riktlinjer som angetts. Det ställer å andra sidan ökade krav på lokaler och utrustning samt personal m. m. inom de olika områdena. Kommunerna är huvudmän för både barnstugeverksamheten (daghem, lekskolor och fritidshem) och fritidsverksamheten för något äldre skolbarn. Utredningen förordar att i första hand de kommunala förvaltningar som berörs ser till att det skapas möjligheter för ökad barnfilmaktivitet på dessa områden.

Större tillgång till smalfilmprojektorer är en viktig förutsättning härför. När man bygger nya barnstugor bör de sålunda utrustas med projektorer och lämplig inredning för filmvisning.[1] Skolornas projektorbestånd bör ses över och vid behov kompletteras. Lämpliga lokaler inom institutionerna bör upplåtas för verksamheten. Man bör också beakta möjligheterna att utnyttja de samhällsstödda biografer, som utredningen föreslår, liksom lokalresurser som redan finns i t. ex. Folkets hus.

Ett viktigt syfte med barnfilmverksamhet torde vara att bibringa barnen en aktiv inställning till vad de ser samt därigenom utveckla deras förmåga att uppleva film och göra dem kritiska och medvetna inför valet av filmer. En sådan målsättning ligger också i linje med uppläggningen av filmundervisning i skolorna. Särskilt när det gäller yngre barn har det visat sig att levande instruktioner, kommentarer under filmvisningen och samtal med barnen efteråt kan förstärka och förbättra filmupplevelsen väsentligt och göra den mera konkret. Det bör alltså vara en dialog: barnen skall stimuleras till egna frågor. Den som visar filmen bör därför helst känna till inte bara filmen utan också barnen. Dessa bör även aktiveras till gemensamma bild- och ljudlekar. Om möjligt bör man också ge framför allt de något

[1] Sådana frågor torde komma att behandlas av 1968 års barnstugeutredning som utreder barnstugeverksamheten närmast före och under de första skolåren, däribland också frågan om en lokalmässig samordning av barnstugan och lågstadieskolan.

äldre möjlighet att själva göra rörliga bilder genom smärre filmer eller på annat sätt. Därvid — liksom eljest — kan det ofta vara lämpligt med biträde av aktiva filmare.

Som nämnts tidigare torde hittills i stor utsträckning frivilliga krafter ha utnyttjats som ledare för barnfilmverksamhet. En utbyggnad av sådan verksamhet kräver en större och mer homogen krets av ledare. Frivilliga insatser — »eldsjälar» — kan utan tvekan i många fall ge utomordentliga resultat. För framtiden synes det dock orealistiskt att tänka sig kunna klara ledarrekryteringen med frivillig och delvis oavlönad arbetskraft. Det blir nödvändigt att satsa på utbildning av ledare. Det kommer vidare att behövas lämplig film och studiematerial av olika slag.

I studieplanerna för utbildning av förskollärare och fritidspedagoger — som tjänstgör vid daghem och lekskolor resp. fritidshemmen — berörs inte ämnet barn och film. (Kursplanen i svenska för fritidspedagoger nämner att film och TV bör tas upp till behandling som självständiga konstformer och som impulsgivare för litteraturen.) I bibliotekspersonalens utbildning i barn- och ungdomsbiblioteksarbete ingår bl. a. barnteater, däremot inte film.[1] Inte heller museipersonal har någon särskild utbildning i barnfilmfrågor. I lärarutbildningen skall numera ingå filmundervisning. Fortbildning i filmkunskap bedrivs bl. a. vid vissa sommarkurser.[2] Någon speciell utbildning för barnfilmverksamhet finns däremot inte.

Enligt utredningens mening måste man räkna med att på ett helt annat sätt än hittills föra in filmen i barnstugorna och de andra institutioner det här är fråga om. Filmen bör bli en integrerad del av verksamheten. Utredningen förordar att undervisning om barn och film inlemmas generellt i grundutbildningen av ifrågavarande personalkategorier och att även fortbildningsmöjligheter öppnas. Hur detta skall realiseras närmare är inte utredningens sak att bedöma. Det torde — liksom kostnaden — få utredas i särskild ordning.

De som svarar för grundutbildning och fortbildning saknar f. n. tillräcklig expertis för att utbilda personal på området. Om utredningens förslag ovan antas kan det därför ta tid innan förslagen avsätter några resultat i det praktiska barnarbetet.

Utredningen anser det emellertid angeläget att verksamhet med barn och film kommer i gång utan onödigt dröjsmål. Sakkunskap i ämnet finns redan i dag tillgänglig inom filminstitutet och blir det i ändå högre grad om utredningens förslag i övrigt i barnfilmfrågorna genomförs. Verksamheten kan bedrivas i stort sett inom ramen för institutets nuvarande organisation.

Utredningen föreslår att särskilda fortbildningskurser i ämnet barn och film ordnas i filminstitutets regi under t. v. fem år. Arbetet bör ha karaktären av försöksverksamhet i syfte att få fram lämpliga former för sådana kurser (kursplaner, metodik, studiematerial m. m.). De erfarenheter man vinner torde underlätta att sedermera föra in sådan undervisning inom ramen för ordinarie utbildnings- och fortbildningsverksamhet. I den mån så sker bör institutets kursverksamhet kunna upphöra. Även sedan denna helt övertagits av andra huvudmän bör dock den kunskap och erfarenhet på området som ryms inom institutet kunna utnyttjas i utbildningsfrågor.

Kursernas omfattning bör bestämmas av Kungl. Maj:t som också bör utfärda allmänna föreskrifter om deras innehåll. Filminstitutet bör varje år avge förslag och plan över nästa års kurser. Institutet bör också utfärda närmare föreskrifter om verksamheten.

Utredningen förordar att verksamheten i regel anordnas i form av tvådagars veckosluts- eller feriekurser med 20 deltagare. Förslagsvis 20 sådana kurser bör ordnas varje budgetår. Kurserna förläggs normalt till filminstitutet. Om det anses lämpligt bör

[1] I ett betänkande som gavs ut 1969 (SOU 1969: 37) föreslås en reformering av bibliotekspersonalens utbildning. Betänkandet är f. n. föremål för prövning av Kungl. Maj:t.

[2] Någon enhetlighet i utbildningen finns inte och de kunskaper lärarkandidaterna får är ganska varierande och ofta bristfälliga. Till dessa frågor återkommer utredningen i annat sammanhang.

de dock också kunna ordnas på andra orter i olika fortbildningsregioner. Man bör även göra försök med s. k. pilotkurser där kursdeltagarna efter genomgången kurs leder fortbildning i hemlänet eller hemkommunen.

Vissa kurser bör anslås åt utbildning i att leda övningar med barn att själva göra kortare filmer. De bör lämpligen ordnas som pilotkurser. Fortbildningsverksamhet bör vidare kunna ske i den formen att man skickar ut filmer och studiematerial att användas vid grupparbete, självstudier e. d. som ordnas lokalt.

Verksamheten bör ta sikte på kategorier som förskollärare, fritidspedagoger, annan personal vid barnstugeverksamheten liksom annan barn- och fritidsverksamhet, biblioteks- och museipersonal, ledare för barnfilmklubbar, lärare vid grundskolans lågstadium, personal vid barnsjukhus, m. fl.

Filminstitutet skall sammanställa och tillhandahålla filmer och annat studie- och informationsmaterial för verksamheten. Tillgången till lämpliga filmer bör bli väsentligt större om utredningens förslag till stöd för produktion och import av smalfilm för barn förverkligas. I fråga om studiematerial fordras bl. a. handledarmaterial med instruktioner för visning av film, introduktioner, diskussionsuppslag och annat material kring filmerna. För utbildningen i att leda laborativt filmarbete med barn behövs kameror och annan teknisk utrustning.[1]

I den mån fortbildningsverksamheten övergår från filminstitutet till andra huvudmän bör det undersökas om inte också institutets befattning med studiematerial etc. bör överföras till dessa.

Med undantag av lågstadielärarna är anställnings- och tjänstgöringsvillkoren för den personal som avses här inte reglerade i avtal vari staten är part. Man skulle därför kunna göra gällande att deras fortbildning borde vara kommunens sak. Staten är emellertid ansvarig för de flestas grundutbildning. Dessutom är det ett nytt kursmoment som läggs på dem om »barn och film» förs in i utbildningen. Med hänsyn härtill och till verksamhetens försökskaraktär anser utredningen att det ekonomiska ansvaret för denna bör åvila staten.

Kostnaderna för fortbildningsverksamheten beräknar utredningen till sammanlagt omkring 230 000 kr. om året varav 200 000 kr. för kurser och 30 000 kr. för studiematerial. Utredningen föreslår att kostnaderna i sin helhet finansieras med statsanslag till filminstitutet. Härur skall bekostas dels kostnaderna för institutet att ordna kurserna och tillhandahålla filmer och studiematerial m. m. i kursarbetet, dels resekostnadsersättning och traktamenten åt kursdeltagare. I den mån institutet skickar ut en barnfilm till t. ex. en kommun för att användas vid grupparbete e. d. bör dock sedvanlig filmhyra utgå.

En väsentlig brist på området barn och film är att det saknas en samordnad registrering och *katalogisering av barnfilm.* Barnfilmklubbarna t. ex. är hänvisade till att hyra filminstitutets färdiga »filmpaket» eller välja bland smalfilmföretagens kataloger i vilka det är lätt att gå vilse. Utredningen förordar att institutet utger en katalog över all tillgänglig smalfilm som är lämplig för barn i olika åldrar. Katalogen som bör förnyas årligen under t. v. fem år bör förslagsvis innehålla bl. a. beskrivning av filmernas innehåll, deras längd, uppgifter om hos vilka distributörer och till vilket pris de kan anskaffas samt förslag till diskussion kring filmerna. Det är viktigt att redan från början få till stånd en riktig klassifikation. Av betydelse är också att registrerings- och katalogiseringsuppgifter dels får en allmän spridning till alla avnämarkategorier dels tekniskt anpassas till redan existerande system.

De årliga *kostnaderna* i samband med katalogiseringen uppskattar utredningen till 30 000 kr. De bör täckas med statsanslag till filminstitutet.

[1] På initiativ av barnstugeutredningen kommer kommittén för television och radio i utbildningen (TRU) nästa år att börja försöksverksamhet med sändning av TV-program avsedda för förskolebarn. I vad mån också barnfilm kommer att ingå i programmen är inte klart.

10.4 *Organisation*

10.4.1 Allmänna synpunkter

Enligt utredningens mening är det av vikt att den organisatoriska uppbyggnaden av de olika åtgärder inom barnfilmområdet som utredningen föreslår blir sådan att den smidigt kan anpassas till nya erfarenheter. Den bör alltså betraktas som en försöksanordning.

Vid de kontakter utredningen haft med företrädare för barnfilmintressena, skolan m. fl. har diskuterats möjligheten att organisera ett fristående, centralt barnfilminstitut inom vilket medel skulle finnas tillgängliga för produktion, import, versionering och distribution av barnfilm och som också skulle ha hand om forskning, filmgranskning, upplysningsverksamhet, filmotek, filmbibliotek osv. Man har också framfört tanken på ett organ gemensamt för barnfilm och filmen i skolan.

Utredningen anser det inte vara ändamålsenligt att bygga upp någon sådan riksorganisation för barnfilmen. Barnfilmfrågan kan av tekniska och kommersiella skäl inte gärna skiljas från organisationen av det övriga filmlivet. Med hänsyn härtill och till verksamhetens försökskaraktär finner utredningen därför att administrationen av huvuddelen av de olika åtgärder som föreslås bör läggas under filminstitutet.

Filminstitutet bör anpassa verksamheten till skilda utvecklingstendenser och ta nya initiativ när sådana kan anses påkallade. Verksamheten bör därför organiseras i så fria former som möjligt och med decentralisering av beslutsfunktionerna där det anses lämpligt. Hur arbetsuppgifterna skall fördelas och samordningen av olika insatser utformas blir frågor som får lösas från fall till fall.

Frågor som rör barn och film handläggs f. n. också av censurmyndigheten. I filmcensurutredningens betänkande 1969 föreslås att censuren avskaffas för vuxna och att ett nytt granskningsorgan, filmnämnden, skall utöva barncensuren som föreslås bibehållen. Statsmakterna har ännu inte tagit ställning till förslagen. Utredningen har därför inte ansett sig ha anledning gå in på barncensurens ställning organisatoriskt i förhållande till övriga aktiviteter inom denna sektor.

10.4.2 Organisationens utformning

Utredningen föreslår att inom filminstitutet skall finnas en särskild barnfilmavdelning för att — med visst undantag som framgår nedan — närmast svara för verksamheten i den mån den sorterar under institutet. Barnfilmavdelningen bör ha en långtgående självständighet i fråga om de praktiska besluten. Det kamerala och expeditionella arbetet sköts av institutet. Barnfilmavdelningen bör inrymma sakkunskap från barn- och ungdomsområdet. Verksamheten bör bedrivas i intimt samarbete med övriga organisationer och institutioner på området.

För att bl. a. underlätta ett sådant samarbete föreslår utredningen att ett samrådsorgan inrättas, barnfilmrådet, som knyts till filminstitutet. Rådet bör bestå av fem ledamöter. Två av dessa bör utses av barnfilmkommittén och en av vardera Föreningen för filmregissörer och Svenska filmkritikerförbundet. Dessutom bör den som förestår institutets barnavdelning vara ledamot av rådet.

Som nämnts tidigare är barnfilmkommittén en samorganisation för en hel rad olika folkrörelser och riksorganisationer. Genom att kommittén blir representerad i barnfilmrådet liksom regissörer och kritiker bör rådet kunna fylla funktionen, bl. a., att ge allmänna opinionen — den politiska och kulturella — insyn och medbestämmanderätt i stödverksamheten. Filminstitutet får å sin sida värdefull kontakt med företrädare för denna opinion.

När det gäller produktionsstödet till barnfilm som skall visas på biografer föreslår utredningen att filminstitutet vid granskningen av de olika filmprojekten och fördelningen av stödet skall samråda med barnfilmrådet. Samråd skall också ske vid urvalet av biograffilmer, för vilka skall beviljas lån till dubbning, och fördelningen av medel som anslagits härför.

I fråga om principerna för bedömningen av barnfilm hänvisar utredningen till framställningen i kap. 8 om vad som bör anses vara god barnfilm.

När det gäller fördelningen av anslag för intäktsgarantier till biografägare som visar kvalitetsfilm i matinéprogram, anser utredningen att man bör ta vara på den praktiska erfarenhet och de insikter som finns inom filmbranschen. Filminstitutets arbete på detta område bör därför ske i samråd med representanter för de tre biografägarorganisationerna, Sveriges biografägareförbund, Folkets Husföreningarnas riksorganisation och Föreningen Våra Gårdar. Som nämnts tidigare skall barnfilmkommitténs rekommendation av filmen och information härom i matinéannonseringen vara en förutsättning för anslag.

De vidgade insatser för granskning av barnfilm som föreslås bör liksom hittillsvarande verksamhet av detta slag administreras av barnfilmkommittén.

De olika stödåtgärder som förordas för att främja produktion av barnfilm i smalfilmformat bör administreras självständigt av barnfilmrådet. En motsvarande ordning gäller redan vid fördelning av institutets stöd till den fria kortfilmproduktionen.

Import av smalfilm bör skötas rutinmässigt av filminstitutets barnfilmavdelning i samråd med barnfilmrådet.

Den föreslagna verksamheten med fortbildningskurser, studiematerial m. m. för dessa samt katalogisering av barnfilmer bör som nämnts omhänderhas av filminstitutet. Med tanke på bl. a. den omfattande verksamhet genom barnfilmklubbar, som institutet bedriver, och dess stora barnfilmarkiv är institutet väl lämpat härför. Verksamheten kräver en viss personalförstärkning vid institutet. Erforderligt samråd bör ske med andra företrädare för fortbildningsverksamhet. I den mån pedagogisk expertis anses önskvärd bör sådan ställas till förfogande av SÖ. Katalogen över smalfilm för barn utges lämpligen i samråd med smalfilmdistributörerna.

De årliga *kostnaderna* för filminstitutets serviceuppgifter för barnfilm, exkl. verksamheten med fortbildningskurser och studiematerial härför samt katalogisering av barnfilm, uppskattar utredningen i 1970 års kostnadsläge till omkring 360 000 kr. (Se sammanställningen över utredningens förslag s. 83 samt bil. 5.) Kostnaderna bör finansieras med statsanslag.

IV Filmbranschen och TV

11 Frågans tidigare behandling

11.1 *Sveriges Radios hittillsvarande produktionssamarbete med svenska filmbolag och enskilda filmare*

Det var först i början av 60-talet som Sveriges Radio (SR) började lägga ut produktion av TV-program till *filmbolagen*[1]. Flera orsaker torde ha samverkat till det nästan obefintliga produktionssamarbetet under de första fem-sex åren av reguljära TV-sändningar i vårt land. Den under uppbyggnadsskedet i och för sig knappt tilltagna sändningstiden upptogs bl. a. till större delen av direktsändningar. Det har ibland hävdats att filmbolagens produktionsresurser vid denna tidpunkt dessutom var mindre lämpade för TV-produktion från mediamässig synpunkt. Detta kan starkt ifrågasättas, bl. a. med tanke på att det var ett svenskt filmbolag som genomförde de första provsändningarna i större skala i Sverige (den s. k. Sandrew-veckan i maj 1954).

De produktionsutläggningar till filmbolagen som kom till stånd fr. o. m. början av 60-talet gällde huvudsakligen större serier och andra »tunga» produktionsformer. Samarbetet resulterade i bl. a. följande serier för barn och ungdom, nämligen »Villervalle», »Saltkråkan», »Niklassons», »Här kommer Petter», »Kullamannen», »Slättemölla by», H. C. Andersens och Elsa Beskows sagor, »Pippi Långstrump» och »Kråkguldet». Till de företag som berörts av utläggningarna har hört SF, Nordisk Tonefilm, Nord-Art (Artfilm), Omega, Filmkonsult, GK Film och STV.

Vid sidan av produktionsutläggningarna till filmbolagen har för TV:s programproduktion i växlande utsträckning engagerats enskilda, inom filmområdet verksamma personer som inte varit anställda vid SR, i fortsättningen benämnda *enskilda filmare*. Som framgår nedan har kontraktsformerna varit synnerligen varierande. I viss utsträckning har det i dessa fall varit fråga om ett slag av beroende uppdragstagare och inte om fristående producenter i betydelsen att vederbörande själv förfogat över tillräckliga produktionsresurser för att kunna framställa ett TV-program eller, alternativt, t. ex. en kortfilm för biografvisning eller en beställningsfilm.

[1] Med uttrycket *filmbolag* avses här filmproduktionsenheter som bedriver en kontinuerlig filmtillverkning med en organisation som förutom innehavaren består av fast anställd personal. Med *enskilda filmare* avses filmproduktionsenheter som likaledes bedriver en kontinuerlig verksamhet men med bara den organisation som från tid till annan fordras för varje särskilt projekt och med personal som oftast är bara tillfälligt anställd. Båda begreppen går in under begreppet filmproducenter i den bemärkelsen att det rör sig om företagare som har ansvar för anlitad arbetskraft och för projektens utfall. Gränsen mellan de två typerna är flytande och de enskilda filmarna åsyftar kanske att kunna stabilisera sin verksamhet till vad ovan kallats filmbolag. (Uttrycket »bolag» används alltså här inte i formell betydelse — åtskilliga enskilda filmare bedriver ofta sin verksamhet i bolagsform, andra ej.)

De produktioner som kommit till på detta sätt har huvudsakligen avsett TV-program av informativ eller allmänt dokumentär typ. Det har alltså mest rört sig om »lätta» produktionsformer. I bara två fall har uppdragen till enskilda filmare resulterat i långfilmliknande produktioner (»Myglaren» och »Hjälparen»).

I sammanhanget skall nämnas principöverenskommelsen 1967 mellan SR och filminstitutet rörande de yttre formerna för samproduktion mellan SR och svenska filmproducenter av biograffilm. Överenskommelsen byggde på principen att de samproducerade filmerna först skulle exploateras på biografmarknaden och därefter (18 månader efter biografpremiären) visas i TV. I enlighet med överenskommelsen har bara en långfilm producerats, nämligen Alf Sjöbergs filmatisering av »Fadren». SR:s medproducent var institutet. Överenskommelsen sades upp av SR i samband med tillkomsten av TV 2.

11.2 *Uppskattning av hittillsvarande produktionssamarbete*

För produktionsutläggningar avsatte SR under perioden 1962—1969 årligen en särskild budget om ca 2,5 milj. kr. av de medel som anvisats för TV:s allmänna programverksamhet. Dessa medel användes framförallt för uppdrag till *filmbolagen*. Härutöver finansierades produktionsutläggningarna till filmbolagen vid olika tillfällen genom medel som skjutits till från programdirektörens reserv och från de olika programavdelningar som existerade t. o. m. första halvåret 1969 (främst barn- och ungdomsredaktionen och underhållningsavdelningen). SR:s nettokostnad har dock minskat med de intäkter som de utlagda produktionerna kunnat inbringa genom försäljning på utlandet.

Genom att kostnaderna för utlagd produktion bestritts med de medel som stått till de programansvarigas förfogande har timkostnaden för utlagd produktion redovisats som avsevärt högre än för motsvarande produktion inom SR. I det senare fallet har nämligen kostnaden för lokaler, tekniska studioresurser, gemensam administration m. m. inte belastat programmedlen. Direkta kostnadsjämförelser mellan egen och utlagd TV-produktion kan m. a. o. inte göras.

De med tillämpade metoder redovisade höga timkostnaderna för utlagd produktion har i någon mån kunnat utjämnas genom att sådana projekt prioriterats som varit internationellt gångbara. Detta gällde i synnerhet under första hälften av 60-talet. Under senare år tycks lönsamheten för utlagd produktion ha minskat avsevärt på grund av att konkurrensen hårdnat överhuvudtaget på den internationella marknaden och att de medverkande artisterna fr. o. m. den 1 juli 1969 för dessa programtyper har avtalsenlig rätt till tilläggsersättningar i proportion till antalet visningstillfällen. Det har — enligt utredningens mening med rätta — framhållits att den linje som artisterna med framgång drivit i dessa frågor kan innebära ett i vissa stycken avgörande hinder mot att kunna realisera internationellt gångbara projekt.

För perioden 1963—1969 uppskattas SR:s intäkter av försäljning av fri produktion till sammanlagt 4—4,5 milj. kr. och överskottet härav till ca 50 %. För det senaste året innebär de nämnda tilläggsersättningarna kraftiga avbränningar och sänker överskottet till 15—20 %.

Liksom när det gäller filmbolagen har produktionssamarbetet med de *enskilda filmarna* finansierats från olika håll. Projekten har finansierats med likvida medel men ofta också teknisk hjälp (t. ex. råfilm, framkallning, klippning och mixning). Uppdragen till enskilda filmare har sålunda omfattat hela skalan från uppdrag till en från SR fristående filmare att framställa ett program helt med anlitande av SR:s egna tekniska resurser till uppdrag till sådana producenter eller produktionsenheter som kan leverera ett program i sändningsfärdigt skick.

Variationen i finansieringskällor och det förhållandet att försäljningsintäkterna har karaktär av »långa pengar» — försäljningen av de senare årens produktioner är ännu

inte avslutad — gör det svårt att uppskatta SR:s resultat av produktionsutläggningar under den aktuella perioden. Från SR:s sida har uppgetts att under åren 1965—1969 investerades brutto ca 22 milj. kr. för sådana projekt. I beloppet inkluderas inte kostnad för ev. produktionsmedverkan av SR. Beloppet fördelar sig enligt SR per år enligt följande uppställning:

År	Mkr
1965	3,2
1966	4,6
1967	6,6
1968	5,5
1969	2,0

En inte obetydlig nedgång i investeringarna i produktionssamarbetet kan alltså noteras för 1969. Nedgången torde stå i direkt samband med uppdelningen på två kanaler och den också i övrigt förändrade organisationen av TV-verksamheten. Det är vidare att märka att det belopp som tagits upp för 1969 helt hänför sig till produktionssamarbete med enskilda filmare med produktionsmedverkan i varierande grad av SR.

Lika svårt som att uppskatta den ekonomiska omslutningen av hittillsvarande produktionsutläggningar är det att värdera dessa i sändningstid. En någorlunda tillförlitlig statistik för TV:s sändningstid fördelad på produktionsformer kom till först omkring 1964. Av denna statistik går det dock inte att fastställa det antal sändningstimmar som utgjorts av produktionsutläggningar till filmbolagen och till enskilda filmare eller — i det senare fallet — graden av produktionsmedverkan vid de olika projekten. Enligt SR skall genom produktionsutläggningar till filmbolagen under perioden 1965—1968 ha producerats i genomsnitt 10 originalsändningstimmar per år, vilket under de aktuella åren skulle motsvara ca 0,5 % av TV:s totala sändningstid exkl. repriser. Den årliga sändningstiden för program producerade av enskilda filmare — med eller utan produktionsmedverkan av SR — skall under samma period ha uppgått till i genomsnitt 40 timmar (ca 2 % av TV:s totala sändningstid exkl. repriser). För år 1969 beräknades sändningstiden för program producerade av filmbolagen till 5 timmar och för program av enskilda filmare till 20 timmar.

11.3 *1966 års riktlinjer för TV-verksamheten*

11.3.1 1960 års radioutredning

I sitt betänkande »Radions och televisionens framtid i Sverige» (SOU 1965: 20) underströk 1960 års radioutredning det önskvärda i att självständigt arbetande svenska producenter fick sälja vissa program till SR (s. 208):

> Vi tror att detta kan verka stimulerande och att det samtidigt på ett smidigt sätt kan avlasta trycket på personal och faciliteter inom Sveriges Radio. Något monopol på själva produktionen av program bör inte eftersträvas för Sveriges Radios del. Vissa människor kan finna det mer naturligt att arbeta självständigt, eller i mindre företag, och i sin egen takt eller efter sina egna förutsättningar. Många gånger har också sådana mindre enheter lättare att uppdriva och utnyttja lokaler, som för Sveriges Radios del skulle bli svåra att infoga i produktionen. Det måste även för programföretaget vara en fördel att inte behöva fast anställa alla de medverkande, som behövs för att åstadkomma en god programproduktion. Rent allmänt finner vi det önskvärt att man söker hålla nere antalet fast anställda och erhålla en inte oväsentlig del av produktionen dels från kontraktsengagerade personer eller frilansar, dels också från helt fristående producenter.

Radioutredningen avvisade dock tanken på att en betydande del av den inhemska produktionen skulle löpa via fria produktionsföretag och underströk att SR borde inte bara kontrollera utan också själv genomföra huvuddelen av sin programproduktion.

Vid sina beräkningar av TV:s produktionssammansättning utgick radioutredningen från att sändningstiden för den fria produktionen i framtiden skulle uppgå till ca 3 % av originalsändningstiden vilket t. ex. för budgetåret 1970/71 — med de antaganden som gjordes beträffande sändningstidsutvecklingen enligt utredningens huvudalter-

nativ — skulle betyda en genomsnittlig sändningstid per vecka av 2 timmar. Andelen av originalsändningstiden för SR:s egen produktion förutsågs öka successivt från 55 % budgetåret 1967/68 till 60 % budgetåret 1974/75. Utredningen förutsatte beträffande den fria produktionen bl. a. att den till viss del skulle placeras i de föreslagna studie-TV och utbildnings-TV och att den fria produktionen i övrigt koncentrerades till vissa programområden såsom teater, balett och olika slag av underhållning. Härigenom skulle direkta kostnadsjämförelser mellan den fria produktionen och SR:s egen produktion bli möjliga på dessa områden. I detta sammanhang anförde utredningen (s. 330):

Vi tror att användningen av viss fri produktion kan vara till nytta, inte minst genom den tävlan i fråga om rationella arbetsmetoder och kostnadsnedpressning som kan komma till stånd. Men Sveriges Radio måste kräva att få se hela kalkylen över ett enskilt företags kostnader innan man betalar ett visst pris. Genom att ha tillgång till mycket billiga lokaler när Sveriges Radio måste nybygga, och genom att undgå alla de gemensamma utgifter som ett företag av Sveriges Radios storlek måste ha, kan ett litet enskilt företag starta i ett mera gynnsamt utgångsläge. Sveriges Radio har därför ingen anledning att acceptera till synes likvärdiga kostnader, som innebär att den enskilde producenten kan göra stora vinster eller locka över personal som utbildats inom Sveriges Radio genom att erbjuda avsevärt bättre ekonomiska villkor.

11.3.2 Remissbehandlingen

Radioutredningens förslag i fråga om den fria produktionen blev föremål för kommentarer av de närmast berörda, nämligen SR och Föreningen Sveriges filmproducenter.

Föreningen Sveriges filmproducenter ansåg att utredningen utgått från en alltför stor andel egen produktion. Det måste enligt föreningen vara ett samhällsekonomiskt intresse att SR:s egna produktionsresurser inte byggdes ut i alltför hög grad och i alltför snabb takt när det på den fria sektorn fanns resurser som kunde utnyttjas för produktion av TV-program. Överhuvudtaget ansåg föreningen det önskvärt att den fria produktionssektorn tillförsäkrades en viss andel av SR:s programutbud, förslagsvis i en omfattning motsvarande en femtedel av SR:s totala produktionskostnader.

Radioutredningens uttalande om risken för att de enskilda företagen kunde göra stora vinster eller locka över personal som utbildats inom SR kommenterade föreningen på följande sätt:

Det är icke, såsom utredningen tror, så att de fria producenterna icke belastas med en rad grundkostnader som Sveriges Radio måst påtaga sig. Förhållandet är egentligen det motsatta: filmföretagen har i icke oväsentlig utsträckning svarat för utbildning av den personal som för närvarande finnes hos tv och för uppbyggnad av det produktionstekniska vetande som för närvarande utnyttjas av tv. Utredningens rädsla för att en konkurrens om resurserna, särskilt arbetskraften, kan driva upp kostnadsnivån är obefogad och vittnar dessutom om en främmande uppfattning om ett monopolföretags ställning och ansvar.

SR anslöt sig rent allmänt till radioutredningens synpunkter på värdet av att ha tillgång till självständigt arbetande svenska producenters produkter:

Eftersom denna produktion huvudsakligen avser underhållning och teater e. d., utgör den föreslagna programmängden en ansenlig del av av hela utbudet på dessa programområden och kan därför på dessa väntas medföra en stimulerande konkurrens i olika avseenden.

11.3.3 1966 års rundradioproposition

I prop. 1966: 136 ang. rundradions fortsatta verksamhet m. m. drogs riktlinjerna upp för utbyggnaden av TV:s allmänna programverksamhet under den närmaste tioårsperioden. Ett andra TV-program föreslogs starta kring årsskiftet 1969—70 och i anslutning härtill föreslogs en omorganisation av programverksamheten. Bl. a. skulle TV 1 och TV 2 ledas av självständiga programenheter med ett vidsträckt ansvar inte bara för programutformningen. Departementschefen föreslog nämligen också att programenheterna skulle få röra sig med egna kostnadsramar vilka till skillnad från det gällande budgeteringssystemet på SR skulle — utöver löner, gager osv. — även avse kostnader för teknik, filminköp etc. Detta innebar t. ex.

att det i stort sett skulle ankomma på programledningarna att avgöra i vad mån programutbudet skulle avse t. ex. egen eller utlagd filmproduktion. Programledningarna förutsattes också få det avgörande inflytandet i fråga om utbyggnad, utrustning och dimensionering av studiolokaler samt val av produktionsutrustning.

Det skisserade systemet, som syftade både till självständighet och kostnadsmedvetande för programledningarna, förutsatte enligt departementschefen ett effektivt fungerande ekonomiskt-administrativt system inom SR.

För att i någon mån minska trycket på SR:s utbildningsapparat och administrativa resurser under uppbyggnaden av TV 2 föreslogs övergångsvis en relativ minskning av andelen egen produktion av de totala originalsändningarna från 55 % till något under 50 %. Genom att denna minskning kombinerades med starten av TV 2 — med en sändningstid om ca 20 timmar per vecka under första halvåret — skulle dock de egenproducerade programmen absolut sett öka. Under de följande budgetåren skulle sändningstiden för TV 2 öka successivt. Sändningstiden för TV 1 avsågs vara oförändrad ca 40 timmar per vecka till dess att TV 2 nått motsvarande sändningsvolym.

11.3.4 Riksdagsbehandlingen

Frågan om den fria produktionens ställning berördes i ett par av de motioner som väcktes i anledning av 1966 års proposition. Motionerna avstyrktes av statsutskottet som emellertid gjorde följande uttalande av principiellt intresse (SU 1966: 163, s. 18):

> Ej heller har utskottet funnit sig berett tillstyrka yrkandet i motionerna I: 774 och II: 949 att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer att Sveriges Radios egenproduktion begränsas till 40 % samt att härigenom erforderlig ökning av inköpen sker hos s. k. fria producenter. Detsamma gäller yrkandet i motionerna I: 781 och II: 956 om sådana inköp. Företagets programproduktion bör dock i princip ske i konkurrens med fria producenter samt med vederbörligt beaktande av de synpunkter härom som framförts såväl i propositionen som i förenämnda motioner.

Riksdagen godkände utskottets förslag och slog alltså därigenom fast att SR:s sändningsmonopol inte skulle vara liktydigt med ett monopol på produktionen av svenska TV-program.

Det bör dock noteras att statsmakterna inte tog någon ståndpunkt i fråga om volymen inhemsk TV-produktion utanför SR vid olika sändningsnivåer på samma sätt som skedde i radioutredningens förslag. Att andelen främmande produktion (dvs. all produktion utanför SR) förutsågs öka både relativt och absolut sett kan visserligen i och för sig tolkas som en anvisning att i ökad utsträckning anlita de svenska filmproducenterna. Minskningen av andelen egen produktion motiveras också i propositionen med önskvärdheten av att dämpa trycket på SR:s utbildningsapparat och administrativa resurser under de närmaste åren efter starten av TV 2.

Avsikten torde emellertid inte ha varit att sätta ett definitivt »tak» för den egna produktionen (jfr nästa avsnitt). Snarare får anvisningarna om produktionssammansättningen fattas som en metod att fastställa den miniminivå för den egna produktionen som skulle uppnås med en viss sändningstid och en viss medelsram. Den årliga medelstilldelningen till TV:s programverksamhet baseras i sin tur på antagandet att den genomsnittliga timkostnaden för främmande produktion är avsevärt lägre än för den egna produktionen. Minskningen av andelen egen produktion har därför i praktiken kommit att innebära ett slags »inmalningstvång» av förhållandevis billiga utländska program.

11.3.5 Riktpunkter för medelstilldelningen m. m.

I 1969 års statsverksproposition tillkom en precisering av 1966 års riktlinjer som innebar att TV 1 och TV 2 inom givna kostnadsramar får öka andelen egen produktion av originalsändningarna snabbare än förutsatt, och att TV 2 dessutom inom given kostnadsram får öka sändningstiden snabbare än vad som antagits i medelsberäkningarna, allt under förutsättning att kvalitetskravet

inte åsidosätts. Riktpunkten är att de båda kanalerna skall bli jämställda i fråga om sändningstid så snart som möjligt. Detta underströks ytterligare i ett uttalande av departementschefen i 1970 års statsverksproposition. Sålunda avstyrktes ett förslag från SR om att även TV 1 skall få möjlighet att omsätta ev. produktivitetsvinster i form av ökad sändningstid.

Det går inte att på detta stadium säga vilka konsekvenser detta uttalande kan få från de här aktuella synpunkterna. Möjligheten får dock inte uteslutas att TV 1 kan markant öka andelen egen produktion, medan TV 2 — för att inom given kostnadsram ytterligare öka sändningstiden — skulle öka andelen från utlandet inköpta billiga program. I båda fallen skulle alltså följden bli ett minskat utrymme för bl. a. den inhemska filmproduktionen utanför SR.

11.3.6 Interndebiteringen

De anvisningar som lämnades i 1966 års proposition i syfte att stärka kostnadsmedvetandet och att åstadkomma en anpassning av teknisk utrustning och lokaler till programproduktionens krav samt att ge programledningarna inflytande i investeringsplaneringen har refererats i det föregående.

Under budgetåret 1969/70 har ett system för interndebitering tillämpats som löper vid sidan av affärsbokföringen. Det har bara omfattat de tekniska tjänsterna och varit av uteslutande statistisk natur. Programenheterna har haft särskilda budgetar som inte omfattat kostnaderna för utnyttjande av de tekniska resurserna. För de senare har budgetansvaret legat på de berörda tekniska enheterna, och varken deras eller programenheternas budgetar har omfattat kostnaderna för avskrivningar, ränta på teknisk utrustning och hyra av lokaler.

Fr. o. m. budgetåret 1970/71 skall interndebitering och affärsbokföring vara samordnade på så sätt att programenheterna får redovisningsansvar för en totalt budgeterad kostnadsram som också innefattar interndebiterade kostnader. Utvecklingen av redovisningssystemet förutses ta avsevärd tid även efter den 1 juli 1970.

Vad som är av särskilt intresse för den fria produktionens del är utnyttjandet av SR:s egen teknik under denna övergångsperiod. Teknikkostnaderna (f. n. ca 1 milj. kr. i veckan) är ju från SR:s synpunkt fasta. Ett underskott i bokslutet kommer att uppstå om dessa kostnader inte täcks genom utnyttjande av programenheterna. För att undvika en sådan situation kan det bli aktuellt att ålägga programenheterna att under övergångsperioden garantera att de tekniska resurserna utnyttjas fullt. Det är alltså inte uteslutet att tidpunkten för interndebiteringens fulla funktion — då utomstående produktionsenheter skall kunna tävla om uppdrag på likartade villkor med SR:s egna tekniska produktionsresurser — kan komma att föregås av en period under vilken konkurrensmöjligheterna blir än mer begränsade än f. n.

Möjligheterna att göra fullständiga kostnadsjämförelser mellan egen och utlagd produktion torde vara begränsade även sedan systemet för interndebitering införts. Som framgått är det bara lokaler och tekniska tjänster som skall omfattas av den planerade ordningen — och därvid är att märka att fotografer, scenografer och liknande icketeknisk personal numera är hänförd till resp. programenhet. Varken programenheternas driftkostnader (personal och allmänna omkostnader), kostnaderna för gemensamma funktioner för programenheterna (bortsett från teknikavdelningen) eller SR:s allmänna omkostnader skall således ingå i det planerade interndebiteringssystemet.

12 Utredningens överväganden

12.1 *Inledande synpunkter*

Vid sina överväganden har utredningen tagit som utgångspunkt statsutskottets uttalande 1966, som godkänts av riksdagen, att SR:s produktion av TV-program i princip skall ske i konkurrens med fria producenter.

En utveckling i riktning mot ett faktiskt monopol för SR på inhemsk TV-produktion måste motverkas av flera skäl. Sålunda torde bara i ett läge där TV har tillgång till och också utnyttjar andra artistiska och tekniska produktionsresurser än sina egna kunna garanteras den mångfald i programutbudet som utgör själva förutsättningen för sändningsmonopolet. Det är vidare ett samhällsekonomiskt intresse att vederbörlig hänsyn tas till redan befintlig produktionskapacitet utanför SR vid dimensioneringen av SR:s egen personal och tekniska resurser.

Det har ibland hävdats att tillgängliga resurser för filmproduktion utanför SR av mediamässiga och tekniska skäl lämpar sig för framställning av TV-program bara i mindre utsträckning. Häremot kan anföras främst det förhållandet att de program som de hittillsvarande produktionsutläggningarna till filmbolagen resulterat i rönt stor publikuppskattning och alltså inte torde ha brustit från någon av dessa synpunkter. Rent allmänt kan vidare konstateras att de estetiska och konstnärliga gränserna mellan de båda medierna inte är entydiga. Vad slutligen beträffar de enskilda, från SR fristående filmarnas produktioner ansluter de i allmänhet till sin form nära till de egenproducerade TV-programmen av samma typ.

TV och de svenska filmproducenterna kan sägas stå i ett ömsesidigt beroendeförhållande. Den omständigheten att filmbolagen till följd av en krympande biografmarknad står inför valet att inskränka sin verksamhet eller att producera för TV torde inte behöva utvecklas närmare. Ännu finns dock väsentliga och högklassiga produktionsresurser som relativt snabbt skulle kunna tas i anspråk för full verksamhet. Utredningen har även kunnat konstatera att inom branschen också finns viljan att specialisera sig på TV-produktion.

De svenska filmproducenterna har visat att de på biografsidan kan tillverka produkter som är slagkraftiga även i utlandet. Enligt utredningens mening finns det skäl att räkna med att de även på TV-filmsidan skall kunna göra produkter som inte är beroende bara av den svenska marknaden. Det rör sig här om ett verksamhetsområde med stora potentiella utvecklingsmöjligheter. En förutsättning för att dessa skall kunna utnyttjas är emellertid att producenterna har tillgång till en stabil och tillräckligt stor hemmamarknad. Flera av de svenska filmbolagen har vid olika tillfällen under tidigare år tillverkat relativt omfångsrika program för utländska kunders räkning. Denna verksamhet har dock på grund av bristande hemmamarknad ej kunnat utvecklas eller ens

göras kontinuerlig. Såvitt känt är den numera bara av ringa och sporadisk omfattning.

De enskilda filmarnas situation är på sitt sätt ändå mer utsatt än filmbolagens om en betryggande avsättning för deras produkter inte kan garanteras i TV. De produktioner det här vanligtvis är fråga om — kortfilm av informativ eller allmänt dokumentär typ — kan f. n. bara undantagsvis exploateras på biografmarknaden eller på annat sätt nå en större publik. Utredningens förslag syftar också till att i första hand bidra till att lösa dessa filmares akuta problem.

TV:s beroende av de svenska filmproducenterna kan även uttryckas i andra termer än konstnärlig mångfald och samhällsekonomisk effektivitet vid framställningen av egentliga TV-program. Det får nämligen anses ligga i TV:s — och TV-tittarnas — intresse att den svenska produktionen av vanlig biograffilm vidmakthålls. Svensk spelfilm har som bekant alltid hört till de populäraste programinslagen i TV. På sitt sätt kan detta förhållande anses anmärkningsvärt, främst med tanke på att det i de flesta fall rört sig om äldre film som på sin tid inte kunde registrera någon större publik- eller kritikerframgång. I alla händelser utgör svensk spelfilm f. n. en viktig del av TV:s programförsörjning. En nedgång i den svenska spelfilmproduktionen skulle medföra ytterst allvarliga konsekvenser från denna synpunkt. En smula drastiskt uttryckt kommer TV-tittarna på 1980-talet att med all säkerhet kräva både bättre och aktuellare svensk film än den typ av repertoar som visas f. n. — varav huvuddelen härstammar från 40- och 50-talen.

Det ömsesidiga beroendeförhållandet har också en annan dimension. Många av de artistiska krafterna som nu är fast engagerade på TV har utbildats inom filmindustrin. Omvänt gäller att åtskilliga filmare ursprungligen lanserades i TV. Ett sådant utbyte av personer och idéer verkar befrämjande för den konstnärliga utvecklingen i båda medierna och bör stimuleras. Det synes också angeläget att för bl. a. spelfilmregissörerna trygga en ekonomisk och konstnärlig mångfald i producentledet.

SR har i olika sammanhang uttalat en principiellt positiv inställning till produktionssamarbete av olika slag med de fristående filmproducenterna. Trots detta har produktionsutläggningarna hittills spelat bara en marginell roll, både från ekonomisk synpunkt och i förhållande till TV:s totala sändningstid. Anledningen härtill torde huvudsakligen vara att TV:s personal och tekniska resurser byggts upp utan att den lediga produktionskapacitet som funnits utanför SR beaktats i nämnvärd grad. Som en följd härav och av de redovisningsmetoder som tillämpats — eller snarare avsaknaden av en adekvat kostnadsredovisning — har det framstått som både förhållandevis dyrt och irrationellt att i större utsträckning anlita framför allt de inhemska filmbolagen. Denna utveckling torde ytterst ha berott på att man från statsmakternas sida under den aktuella perioden inte synes ha bedömt TV:s behov av drift- och investeringsmedel mot bakgrund av redan befintliga produktionsresurser utanför SR. Genom att några begränsningar i detta hänseende inte åsattes utbyggnaden av resurserna för TV-produktion blev frågan om att anlita utomstående artistiskt och tekniskt kunnande helt beroende av initiativ och intresse för saken från enskilda medarbetare i programledningen.

SR har framhållit för utredningen att möjligheterna för de fristående filmproducenterna att s. a. s. tävla på lika villkor om uppdrag med SR:s egna produktionsresurser kommer att avsevärt förbättras sedan systemet för interndebitering har genomförts.

Utredningen vill för sin del först erinra om att en översyn av SR:s redovisnings- och budgeteringssystem aviserades redan innan konkreta direktiv förelåg beträffande den nuvarande organisationen av TV-verksamheten. Angelägenheten av att det nu påbörjade arbetet med att införa erforderlig internredovisning bedrivs med största möjliga skyndsamhet kan inte nog understrykas.

Det är dock enligt utredningens mening tveksamt om interndebiteringen ensam kan förbättra konkurrensmöjligheterna för film-

produktionen utanför SR. Interndebiteringen kommer säkert att på sikt *underlätta* prisjämförelser mellan egen och utlagd produktion, men bara i vad avser tekniska tjänster och programresurser i mer inskränkt bemärkelse. Varken kostnaden för fotografer, scenografer och liknande personal — som i den nya organisationen är hänförd till resp. programenhet — eller SR:s allmänna omkostnader omfattas nämligen av det planerade debiteringssystemet.

Risken för att SR:s ledning temporärt — av hänsyn till ekonomin och förhållandet till de anställda på teknikavdelningen — kommer att ålägga programenheterna att garantera att de egna produktionstillgångarna utnyttjas fullt kan heller inte uteslutas.

Överdimensioneringen av produktionsapparaten kan alltså lägga hinder i vägen för ett rationellt utnyttjande av de fristående filmproducenternas tjänster. Det torde vidare ofta ligga närmare till hands för dem som är verksamma i programproduktionen att vilja realisera sina egna projekt och utföra dem med SR:s egna, »invanda» produktionsresurser. Ambitionen att utsträcka den egna produktionen, att s. a. s. vilja göra allting själv med bortseende från om det är mer lönsamt och praktiskt att lägga ut tillverkningen av en viss produkt, torde kunna konstateras även i andra företag, och det måste i de flesta fall tvång till uppifrån för att åstadkomma en rationell arbetsfördelning.

Huruvida de åtgärder utredningen föreslår i det följande kan sägas utgöra ett stöd till filmproducenterna är beroende av vilken betydelse man lägger in i begreppet stöd. Åtgärderna kommer filmproducenterna till godo i form av ökad sysselsättning och ökade kostnadstäckningsbidrag. Från den synpunkten innebär utredningens förslag ett filmstöd.

Mot förslagen kan resas den invändningen att de medför en konservering av ett kommersiellt filmproduktionssystem som tycks ha allt svårare att klara sig på egen hand. Man kan fråga sig om det är riktigt att med allmänna medel (oavsett om det rör sig om avgiftsmedel eller skattemedel) hålla en näringsgren vid liv som domineras av ett litet antal stora bolag.

Utredningen har emellertid i detta betänkande ännu inte analyserat den svenska filmproduktionens problem. Det kommer att ske i ett följande betänkande. Däremot har utredningen tagit fasta på den akuta kris som råder f. n. inom svensk filmproduktion med bl. a. bristande sysselsättning för många filmare. Utredningen har velat beakta nödvändigheten av en snabb insats även om den t. v. framstår också som en näringspolitisk stödåtgärd.

Utredningens förslag får alltså ses som en kortsiktig lösning. Utredningen har för avsikt att återkomma med mera långsiktiga förslag i frågan om förhållandet mellan filmproduktionen och TV, med tyngdpunkten på kulturpolitiska intressen. Dessa bör inte bindas vid det existerande kommersiella systemet.

I sammanhanget kan erinras om den kraftiga satsning som gjorts i årets kulturbudget på stöd till vissa kulturarbetare. I motiveringen härför hänvisas uttryckligen till att situationen för dessa är så otillfredsställande att man inte kan avvakta pågående utredningsarbete, utan att provisoriska insatser är nödvändiga.

Den grundläggande principen i utredningens förslag, dvs. särskilda anslag till TV för svensk programproduktion utanför SR, anser utredningen bärande även som långsiktig lösning. Utredningen återkommer sålunda till frågan om principerna för utläggningen av sådana program.

12.2 *Förslag till åtgärder*

12.2.1 Inledning

Utredningen har övervägt möjligheterna att komma till rätta med avsättningsproblemen för filmproducenterna genom att man inför någon form av minimikvotering av TV:s sändningstid eller produktionsbudget, dvs. att SR åläggs att i viss utsträckning lägga ut programproduktionen. Fördelarna med ett sådant system är uppenbara från flera syn-

punkter. Bl. a. skulle en adekvat dimensionering av företagets egna produktionsresurser kunna åstadkommas på ett effektivt sätt. Mot den bakgrunden kan ett kvoteringssystem knappast ses som ett subsidiärt stöd till filmbranschen utan snarare som ett sätt att effektivt motverka en överdimensionering av SR:s egna personella och tekniska resurser som är olämplig från samhällsekonomisk synpunkt.

Mot kvotering kan emellertid också resas vissa invändningar. Även om ett sådant system inte skulle anses strida mot radiolagens bestämmelser som ibland brukar hävdas — det kan ju inte bli fråga om att ålägga SR att sända ett visst program eller en viss programtyp — måste viss komplettering ske av statsmakternas riktlinjer för TV-verksamheten. Kanalledningarnas självständighet vid val av programkälla och produktionsform är ju f. n. i princip beskuren bara i det avseendet att statsmakterna har fastställt en *miniminivå* för den egna produktionen vid en given sändningstid och medelsram. SR har framhållit att en tilläggsbestämmelse innebärande en viss miniminivå även för en viss volym svenska originalprogram producerade utanför SR utgör en ytterligare inskränkning i kanalledningarnas självständighet.

Enligt utredningens mening kan sådana ändringar i statsmakternas riktlinjer i och för sig vara motiverade från samhällsekonomisk synpunkt och för att trygga själva grunden för programledningarnas handlingsfrihet i framtiden, dvs. möjligheten att välja mellan olika programkällor och produktionsformer. Av förklarliga skäl synes emellertid en omorganisation av TV-verksamheten kunna möta svårigheter så kort tid efter det att den nuvarande ordningen börjat fungera. Utredningen har därför föredragit att utforma sina förslag till särskilda åtgärder så att de lätt kan förenas med de gällande riktlinjerna för TV-verksamheten.

12.2.2 Bidrag för produktionsutläggning

För att en större produktionsutläggning från SR än den nuvarande skall kunna åstadkommas utan att man avviker från gällande riktlinjer för programverksamhetens organisation föreslår utredningen att en ordning med tilläggsanslag prövas under en begränsad försöksperiod.

Med utläggning avses i det följande inte bara tillverkning av program på beställning av SR då SR förvärvar hela visningsrätten. Sådana rena beställningar avseende tillverkning enbart för SR:s räkning torde visserligen vara den vanligaste typen. Man har emellertid också att räkna med projekt där SR bara förvärvar rätten att sända programmet i svensk TV, medan producenten placerar rätten till TV-sändning i ett eller flera andra länder hos utländska TV-företag. Det är givetvis önskvärt att programproduktionen kan ske för flera avnämare, så att kostnaderna inte behöver täckas från bara en kund. Särskilt för större projekt är det från alla parters synpunkt fördelaktigt om programmet finansieras av flera TV-företag. Ett typfall är när den svenska producenten gör en samproduktion tillsammans med en utländsk producent antingen av program som kan sändas utan större förändringar i TV i båda länderna (eller flera länder) eller av olika versioner för de olika länderna där dock en väsentlig del av produkten kan användas i de olika versionerna.

De tekniska och organisatoriska möjligheterna på inspelningsområdet kommer troligen att utvecklas ytterligare i sådan riktning att skilda programversioner för skilda språkområden kan produceras till priser som avsevärt understiger de sammanlagda kostnaderna för separata produktioner. Den kapacitet som de svenska filmproducenterna enligt utredningens uppfattning besitter såväl på de tekniska och artistiska områdena som på det organisatoriska bör alltså förhoppningsvis kunna utvecklas för produktion även för internationell marknad.

Produktionsutläggning avser alltså nedan beställning av programtillverkning varigenom SR erhåller rätt att sända programmet i svensk TV oavsett om SR även förvärvar sändningsrätten för utländsk TV eller inte.

Idén med tilläggsanslag till SR för pro-

duktionsutläggningar har tid efter annan förts fram i den allmänna debatten i frågan. Ibland har det tänkta anslaget förutsatts bestrida kostnaderna för SR:s hela produktionsutläggning. En sådan ordning ter sig otillfredsställande från utredningens utgångspunkter. I och för sig skall det inte krävas ett särskilt stöd till SR för att man skall utnyttja de anvisade programmedlen på det från samhällsekonomisk synpunkt mest lönande sättet. En ökad produktionsutläggning kan m. a. o. inte betraktas som en ekonomisk eller programmässig belastning som motiverar ett extra bidrag. Därför bör en ordning övervägas där SR erhåller särskilda medel för ändamålet på två villkor, nämligen dels att en grundnivå av produktionsutläggningar bekostas från den ordinarie verksamhetsbudgeten, dels att TV:s totala sändningstid ökas med ett visst antal timmar.

Den föreslagna ordningen kan karakteriseras som ett stimulansbidrag. Att medlen är speciellt anvisade för utnyttjande av vissa produktionstillgångar kan lika litet som de uppställda villkoren för att ta dem i anspråk anses strida mot radiolagen eller avtalet mellan staten och SR.

Det incitament som ökade medel för programproduktionen utgör gör det mindre troligt att programledningarna skulle avstå från att ta bidraget i anspråk med motiveringen att de inte kan garantera den förutsatta grundnivån av produktionsutläggningar. Det villkor för bidraget som går ut på en viss ökning av sändningstiden torde inte heller erbjuda några problem. Båda kanalerna eftersträvar ju att öka sin sändningstid.

Hittills har statsmakterna visserligen avslagit förslag om att TV 1 skulle få öka sin sändningstid utöver nuvarande drygt 40 timmar per vecka innan TV 2 nått en motsvarande sändningsvolym. Det skulle därför i och för sig kunna ifrågasättas om TV 1 skall ha möjlighet att utnyttja bidraget och därmed öka sin sändningstid. Om man emellertid förutsätter att utbyggnaden av TV 2:s sändningstid sker planenligt med anvisningar av avgiftsmedel kan kanalkonkurrensen inte anses satt ur spel på denna punkt — kanalerna tävlar ju i en sådan situation på lika villkor om det extra bidraget och den extra sändningstid som följer därav. Om däremot TV 1 uteslöts från möjligheten att få del av bidraget skulle TV 2 förmodligen tvingas att garantera hela den tänkta grundnivån av produktionsutläggning för att bidraget skulle kunna tas i anspråk vilket torde medföra vissa omställningsproblem.

Liksom är fallet med den ordinarie avgiftsfinansierade verksamheten förutsätts att SR:s ledning inför statsmakterna svarar för att de uppställda bidragsvillkoren uppfylls. Fördelningen mellan kanalerna av bidraget och den förutsatta ökningen av sändningstid blir alltså ytterst en fråga som får lösas internt inom SR.

Som nämnts i det föregående räknar SR som fristående producenter även sådana filmare som i varierande utsträckning är beroende av produktionsmedverkan från SR för att kunna verkställa ett produktionsuppdrag. En viss sådan produktionsmedverkan — t. ex. tillhandahållande av klippbord eller mixutrustning — bör enligt utredningens mening inte diskvalificera vederbörande som fristående producent, inte minst med tanke på att man bland filmbolagen strävar efter ett rationellt sambruk av olika produktionstillgångar.

Däremot vore det oriktigt om SR använde de medel som föreslås särskilt anvisade för produktionsutläggning till uppdrag åt sådana enskilda filmare som helt saknar egen utrustning och därmed alternativa sysselsättningsmöjligheter genom att de inte är i stånd att producera färdiga program för annan kund än SR. Produktioner av denna typ av medarbetare — som är att betrakta mera som beroende uppdragstagare än som fristående filmare — bör alltså även i fortsättningen bekostas från den ordinarie verksamhetsbudgeten. Utredningen utgår emellertid från att medelsutrymmet för även denna typ av produktionsuppdrag kommer att öka genom den avlastning som sker från den ordinarie budgeten om det föreslagna anslaget införs.

Den volym utlagd produktion finansierad från den ordinarie verksamhetsbudgeten som SR bör kunna garantera för att få ta det sär-

skilda bidraget i anspråk bör motsvara den genomsnittliga sändningsnivån för denna produktionsform under de sista åren före starten av TV 2 och den nya organisationen av TV-verksamheten. SR har uppskattat volymen till ca 50 originalsändningstimmar per år, dvs. ungefär 1 timme per vecka (jfr avsnitt 11.2). Det kan ev. övervägas om inte den stipulerade nivån bör räknas upp i proportion till den ökning av den totala sändningstiden som skett sedan dess. I det senare fallet skulle av SR krävas en sändningstid utlagd produktion (exkl. repriser) av minst 75 timmar »i botten».

Beträffande den produktionsutläggning som avses bli finansierad genom det särskilda bidraget anser utredningen att vissa rekommendationer av allmän natur bör ges, utöver vad som sagts i det föregående, om vilka typer av producenter som bör komma i fråga. Det är obestridligt att kraven på konstnärlig mångfald och ekonomisk rationalitet i vissa hänseenden kan komma i konflikt. Från bl. a. planeringssynpunkt kan det sålunda te sig mer rationellt att använda det särskilda bidraget för utläggning av »tunga» och kapitalkrävande projekt av den typ som hittills dominerat produktionssamarbetet med filmbolagen (programserier o. d.). Det vore emellertid inte förenligt med den målsättning som uppställts för de föreslagna åtgärderna om bidraget förbrukades på så stora projekt att kanske bara ett par filmproducenter skulle kunna engageras. Utredningen utgår därför från att den extra sändningstid som skall krävas för att få ta bidraget i anspråk bestäms till en sådan nivå att det blir nödvändigt att använda en betydande del av det anvisade bidraget för produktionsformer av »lättare» slag, främst uppdrag som avser enstaka program eller programinslag.

12.3 *Kostnadsberäkningar*

12.3.1 Inledning

De av statsmakterna 1966 givna riktlinjerna för den avgiftsfinansierade TV-verksamhetens organisation och utbyggnad innebär bl. a. att TV 2:s sändningstid skall öka successivt till dess att kanalen uppnått samma sändningstid som TV 1 har f. n. Vidare skall den minskning av andelen egen produktion av TV:s totala originalsändningstid som genomfördes i samband med tillkomsten av TV 2 återhämtas successivt.

Utredningen har byggt sina förslag med utgångspunkt från dessa riktlinjer. Det föreslagna anslaget för produktionsutläggning har därför getts karaktären av stimulansbidrag som SR på vissa villkor får ta i anspråk *utöver* de ökade medel som under de närmaste åren kommer att anvisas planenligt för utbyggnaden av TV-verksamheten. I och för sig kan det ifrågasättas om inte de ökade medel med därav följande ökad sändningstid som utredningens förslag förutsätter skulle kunna utgöra en del av den ökning av TV:s medelsram och sändningstid som ändå skall till enligt 1966 års beslut. Detta skulle emellertid förutsätta vissa ändringar i de grundläggande riktlinjerna, bl. a. torde det — som framgått i avsnitt 12.2.2 — bli aktuellt att modifiera konkurrensmodellen. Utredningen vill för sin del inte ta ställning i hithörande frågor då de i väsentlig grad sammanhänger med rundradioverksamhetens ekonomi i framtiden och därför får anses ligga utanför utredningsområdet.

Av samma skäl vill utredningen inte ta ställning i frågan om bidraget skall bestridas med avgiftsmedel eller skattemedel. Som bekant bestrids f. n. alla drift- och investeringsutgifter för rundradioverksamheten med undantag för den av SR bedrivna skolprogramverksamheten och programverksamheten för utlandet med de i rörelsen inflytande avgiftsmedlen. Sistnämnda verksamhetsgrenar bekostas från anslaget Ersättning för viss rundradioverksamhet på riksstatens driftbudget. Även TRU-kommitténs produktion av radio- och TV-program — vilka delvis sänds över etern — bekostas med skattemedel.

De av utredningen föreslagna åtgärderna kommer TV-tittarna—avgiftsbetalarna till godo i form av ett ökat och mera mångfasetterat programutbud. Insatserna kan också ses i ett vidare, kulturpolitiskt sammanhang

som skulle försvara en utgift för ändamålet med skattemedel om kostnaderna bedöms inte kunna täckas med avgiftsmedel.

12.3.2 Bidrag för produktionsutläggning

Till följd av gällande redovisningsmetoder inom SR går det inte att få fram sådana uppgifter om den ekonomiska omslutningen m. m. av hittillsvarande produktionssamarbete mellan SR och fristående filmproducenter som skulle möjliggöra en beräkning av den genomsnittliga kostnaden per sändningstimme utlagd produktion.

Vid sina beräkningar i det följande har utredningen därför utgått från timkostnadsschabloner som grundas på erfarenhetsmässiga uppskattningar av kostnaderna för sådan filmproduktion som kan komma i fråga. Det synes därvid praktiskt att först skilja mellan å ena sidan produktionsformer av det »tunga» och kapitalkrävande slaget (t. ex. serieprogram med stort ateljéutnyttjande och många medverkande artister) och å andra sidan »lätta» produktionsformer (dokumentärfilm, tecknad film etc.).

För den »tunga» formen av utlagd produktion synes det realistiskt att räkna med samma kostnad per sändningstimme som för en ordinär spelfilm, dvs. i genomsnitt 500 000 kr. Motsvarande kostnad för produktionsformer av det »lättare» slaget torde kunna uppskattas till i genomsnitt 100 000 kr. Till grund för uppskattningen i det senare fallet ligger bl. a. utfallet av den kortfilmproduktion som drivits dels inom ramen för filminstitutets filmskola, dels genom ekonomiskt stöd från filminstitutet.

Med utgångspunkt i vad som anförts i avsnitt 12.2.2 angående fördelningen av det anvisade bidraget på »lätta» och »tunga» produktioner finner utredningen det rimligt att i detta sammanhang räkna med ett belopp av 200 000 kr. som timkostnadsschablon för utlagd produktion.

Enligt utredningens mening bör försöksvis, i avvaktan på utredningens slutliga förslag, ett *engångsanslag* av 20 milj. kr. avsättas för produktionsutläggningar under en begränsad försökstid. Detta skulle förutsätta en ökning under försöksperioden av TV:s sändningstid (exkl. repriser) med minst 100 timmar. Inom ramen för detta villkor om en ökad sändningstid torde det inte vara möjligt att förbruka hela anslaget på så »tunga» och kapitalkrävande produktioner att bara ett fåtal fristående producenter skulle kunna engageras.

Med hänsyn tagen också till den sändningstid utlagd produktion som SR — såsom skisserats i avsnitt 12.2.2 — skall ha s. a. s. »i botten» för att få ta anslaget i anspråk kommer den totala sändningstiden utlagd produktion under försöksperioden att uppgå till 150—200 timmar.

V Sammanfattning

Inledning

Som utgångspunkt för sitt arbete har utredningen enligt direktiven haft de beslut som statsmakterna fattade 1963 i syfte att förbättra villkoren för den svenska filmkulturen. Denna filmreform — då filminstitutet grundades — tog framför allt sikte på den svenska filmproduktionen. Reformen har medfört en kvalitativ och kvantitativ förstärkning av denna. Dessutom har en rad ytterligare åtgärder inom filmens område möjliggjorts.

En betydande fråga som inte berördes av filmreformen är distributionen av film. Framför allt är det distributionen av kvalitetsfilm som påkallar uppmärksamhet med hänsyn till svårigheterna för sådan film att hävda sig ekonomiskt utom i de större städerna och universitetsstäderna. Utanför dessa är filmurvalet för det mesta ensidigt och torftigt. Till frågan om distributionen av kvalitetsfilm hör också filmstudiofrågan. Ett annat viktigt område som inte beaktats tillräckligt hittills i den svenska filmpolitiken är barnfilmen. Barnfilmsituationen i Sverige är i dag högst otillfredsställande. Åtgärder är påkallade i fråga om både produktion och distribution. Ett väsentligt problem som inte heller täcktes av filmreformen var förhållandet mellan svensk filmproduktion och TV.

Utredningen har ansett det lämpligt att i ett delbetänkande lägga fram förslag som rör sistnämnda fyra frågor, alltså samhällsstödda biografer, filmstudios, barnfilm samt förhållandet mellan svensk filmproduktion och TV. Förslagen syftar till försöksverksamhet inom nuvarande organisatoriska ramar.

I fråga om de tre första områdena är utredningens motiveringar i huvudsak av kulturpolitisk art. När det gäller förhållandet mellan filmproduktionen och TV däremot är förslagen främst dikterade av hänsyn till bristen på sysselsättning hos många av våra filmskapare och behovet av en större mångfald i TV:s programutbud.

Resultaten av en pågående strukturundersökning angående den svenska filmbranschens ekonomi har inte redovisats ännu. Förslagen i delbetänkandet, inte minst i TV-delen, går därför ut på åtgärder i stort sett inom det rådande kommersiella systemet. Utredningen är medveten om riskerna att förankra en progressiv kulturpolitik i ett system som i första hand tjänar kommersiella intressen, framhålls det. I sitt slutbetänkande ämnar utredningen därför göra en analys av denna problematik. Analysen kan ge utredningen anledning att återkomma med modifierade förslag på de områden som behandlas i delbetänkandet.

Förslagen i delbetänkandet utgår från filminstitutet som självständig institution. Utredningen ämnar i sitt slutbetänkande göra en mera detaljerad granskning av institutets problem. Att utredningen i delbetän-

kandet utgår från institutet som självständig institution innebär alltså inte att utredningen tagit någon slutlig ståndpunkt till institutets framtida ställning eller konstruktion i det svenska filmlivet. Utredningens förslag i betänkandet bygger vidare på nuvarande förhållanden på det tekniska området.

I inledningskapitlet diskuterar utredningen begreppet *kvalitet* vilket är av väsentlig betydelse för många frågor som berörs i betänkandet. Enligt utredningens mening bör stat och kommun vara neutrala i förhållande till innehållet i kulturutbudet och inte söka påverka detta. En fortlöpande bedömning av kvalitet måste emellertid ske — och sker — inom varje sektor av kulturlivet när det gäller att prioritera användningen av allmänna medel för särskilda icke-kommersiella kulturaktiviteter.

När utredningen talar om kvalitet, kvalitetsfilm osv. skall kvalitetsbegreppet fattas i vidaste bemärkelse. Det är alltså inte fråga om ett avgränsat kulturellt område och ändå mindre om en elitkultur. Kvalitetsynpunkterna kommer in också i underhållning och liknande. Utredningen hänvisar till 1963 års filmreform som försökt ringa in begreppet, i huvudsak genom en tämligen fri bedömning genom opartiska filmsakkunniga. För att bedöma barnfilmens speciella kriterier måste dock sådan expertis kompletteras med särskild sakkunskap på barnpublik.

Samhällsstödda biografer

Utredningen konstaterar att kulturpolitiken — den statliga och kommunala — och kulturdebatten i dag allt starkare framhäver det allmännas ansvar i fråga om kulturmiljön. De kulturpolitiska åtgärderna syftar till att främja jämlikhet i samhället. Det är framför allt distributionssidan som står i centrum. Utredningen hänvisar till de olika kulturinstitutionerna med riksomfattning — Riksteatern, Rikskonserter och Riksutställningar — som alla får betydande statsanslag och även fått gensvar från kommunalt håll. När det gäller filmen har i stort sett inga samhällsåtgärder vidtagits, konstaterar utredningen. Däremot har vissa andra insatser gjorts.

Filminstitutet ordnar sålunda sedan flera år tillbaka särskilda visningar i landsorten av kvalitetsfilm under namnet »Film Annorlunda». Institutets ledning föreslog vidare för några år sedan att man skulle inrätta särskilda kommunalt stödda biografer för kvalitetsfilm. Liknande tankegångar har tagits upp i bl. a. riksdagsmotioner 1968 och 1970. De har konkretiserats genom kommunal försöksverksamhet, i Gävle sedan 1967 och i Norrköping sedan 1969. I slutet av 1969 engagerade sig folketshusrörelsen i detta arbete genom att också starta försöksverksamhet med biografer för kvalitetsfilm. Insatser av speciellt slag har gjorts av bl. a. filmstudiorörelsen.

Utredningen betonar att kravet på förbättrad kulturdistribution måste ges samma erkännande på filmens område som i fråga om andra konstarter. Distribution av kvalitetsfilm till landsorten bör sålunda anses vara en central kulturpolitisk uppgift som står i god överensstämmelse med den upprustning som nu sker inom hela det kulturpolitiska fältet. Filmen är dessutom den del av kulturutbudet som kan ställas till förfogande med relativt låga kostnader och stor rörlighet.

Kvalitetsfilm torde, påpekar utredningen, vara en lämplig inkörsport inte bara för att stimulera intresset för film, som engagerar och väcker debatt, bland de redan intresserade och bland nya publikgrupper utan också för att bredda och aktivera det kulturella intresset överhuvudtaget hos stora grupper som i dag står tveksamma eller likgiltiga inför det seriösa kulturutbudet eller inte alls nås av det. Om visning av kvalitetsfilm blev en allmän företeelse och det sattes in en bred information om filmens verkliga värde torde vidare såväl produktionen av svensk kvalitetsfilm som import av utländsk sådan film främjas.

Utredningen föreslår att ekonomiskt stöd lämnas av kommunerna och staten för att främja tillkomsten av biografer eller andra lokaler på olika platser i landet för visning

av kvalitetsfilm. Kommunen — eller föreningslivet — bör tillhandahålla själva visningslokalen. Kommunen bör också svara för det årliga driftunderskottet. Det statliga stödet bör ha karaktär av stimulansbidrag för att få i gång och påskynda verksamheten. Det föreslås utgå för att täcka kostnaden för inredning och utrustning av lokalen. Ett villkor för statsbidrag skall vara att filmvisningsverksamheten drivs utan vinstintresse.

Utredningen föreslår att de statliga bidragen till inredning och utrustning utgår i form av direkta statsanslag med 150 000 kr. per biograf. Inrättandet av samhällsstödda biografer bör under en femårsperiod betraktas som försöksverksamhet. Utredningen räknar med minst 150 biografer under försöksperioden varav dock högst ett 50-tal torde bli aktuella för stimulansbidrag. Statsanslagen skulle alltså under denna period uppgå till omkring 7,5 milj. kr.

Enligt utredningens mening bör man inrikta sig på en speciell typ av mindre lokal, utformad så att den också fungerar som samlingslokal där människor träffas, gemensamt upplever film och har möjlighet att diskutera sina upplevelser i direkt anslutning till dessa. Lokalen bör ge rum för ca 100 platser. Den bör helst inrymmas i en byggnad med besläktade institutioner. De tekniska förhållandena bör vara fullgoda. Det bör finnas både 35 och 16 mm projektorer.

Utredningen framhåller att sådana lokaler bör få betydelse också för andra former av filmverksamhet. Skolorna kan ha stor användning för dem i bl. a. sin filmundervisning. Genom att man kan visa film på dagtid passar de också bra för barnfilmklubbarna. De kan vidare bli naturliga samlingspunkter för filmstudios och kortfilmare liksom för filminstitutets landsortsvisningar.

Utredningen påpekar att erfarenheter från Gävle och folketshusrörelsens försöksverksamhet visar att man kan börja verksamheten i en lokal som används för kommersiell filmvisning. En särskild fördel härmed är att man utan dröjsmål och utan investeringskostnader kan få i gång kvalitetsfilmvisning i en kommun så snart de kommunala instanserna fattat beslut att stödja verksamheten. Utredningen anser det olämpligt att permanent förankra ett samhällsstöd för kulturspridning i ett kommersiellt distributionssystem. Det är både ekonomiskt effektivare och mera tilltalande från kulturdemokratisk synpunkt, betonar utredningen, om den samhällsstödda spridningen av kvalitetsfilm sker så långt möjligt vid sidan om det kommersiella distributionssystemet och styrs av de lokala filmintresserade krafterna i stället för genom en central filmsättning i Stockholm.

Till stöd för särskilda lokaler för kvalitetsfilm utanför det kommersiella biografsystemet åberopar utredningen också erfarenheter från bl. a. verksamheten i Gävle som visar att det är nödvändigt att publiken lätt kan identifiera den lokal där det visas kvalitetsfilm. En särskild lokal för kvalitetsfilm är dessutom en allmän serviceåtgärd för den särskilt filmintresserade publiken på platsen.

Tekniska nyheter av typen kassett-TV, tråd-TV etc. anser utredningen inte är avgörande argument mot en satsning på speciella lokaler för visning av kvalitetsfilm. Lokalerna skall som nämnts fungera inte bara som vanlig biograf utan också som social mötesplats. Vidare torde t. ex. kassett-TV få betydelse i första hand inom informations- och utbildningssektorn. Spelfilmmarknaden anses inte komma att exploateras för kassett-TV förrän i början av 80-talet. Det återstår alltså enligt utredningens bedömning relativt lång tid till dess TV-kassetten eller andra tekniska nyheter kan ha gjort den typ av biografinvesteringar som utredningen föreslår föråldrad.

Utredningen anser att man bör eftersträva en *organisation* av verksamheten som bygger på enskilda människors och gruppers initiativ, aktivitet och medbestämmande. Verksamheten måste därför förankras på det lokala planet. En central organisation bör ha ideell inriktning. Skolan, ungdoms- och bildningsorganisationerna, kulturella sammanslutningar, fackföreningar och övrigt föreningsliv måste också föras in i verksamheten.

Folkets Husföreningarnas riksorganisation

(FHR) är en sammanslutning av omkring 800 lokala medlemsföretag som äger eller förvaltar lokaler. Omkring 450 av dem driver f. n. biografverksamhet. FHR har också distributionsverksamhet. Genom direkt anknytning till föreningslivets olika delar och nära samarbete med ABF och övriga bildningsorganisationer har rörelsen goda kontakter med publiken.

Filminstitutet är det centrala organet för filmkulturen i Sverige. Institutet har stor erfarenhet av frågor som rör kvalitetsfilm samt betydande personella och andra resurser inom området.

Utredningen föreslår att FHR:s och filminstitutets administrativa resurser samordnas såvitt avser distribution av kvalitetsfilm. FHR skall ha hand om verksamhet som går ut på att stimulera de lokala instanserna att starta biografer för sådan film, löpande service åt de lokala instanserna samt frågor om samordning och kontakter med bl. a. publikorganisationerna. Institutet å sin sida skall på begäran biträda med filmbokning, kontakten med filmuthyrarna, filmdokumentation och viss utbildningsverksamhet. Institutet skall också fördela och betala ut statsbidragen.

Utredningen föreslår vidare att det inrättas ett särskilt organ, filmdistributionsnämnden, som skall främja samordning mellan FHR:s och filminstitutets kompetensområden samt mellan verksamheten på det centrala och det lokala planet. Genom nämnden skall kommunerna och andra intressegrupper få möjlighet till insyn i verksamheten samtidigt som kontakten mellan intressegrupperna och FHR — filminstitutet underlättas.

Den som svarar för driftunderskottet av verksamheten — i regel kommunen — skall utse huvudman på det lokala planet. I de flesta fall torde det bli FHR:s medlemsföretag på platsen, för det mesta alltså en folketshusförening.

Huvudmannen skall utse ett lokalt programråd. Det skall arbeta för att öka intresset för kvalitetsfilmen som konstnärligt och samhällsengagerande uttrycksmedel. I detta syfte bör rådet ordna studier, diskussioner och kontaktverksamhet med bl. a. skolan och föreningslivet. Rådet bestämmer i princip program för filmvisningen. I rådet föreslås ingå företrädare för skolväsendet, kulturnämnden, filmstudios samt bildnings- och ungdomsorganisationerna. Publiken skall ha möjlighet att själv föreslå en eller flera företrädare.

De årliga kostnaderna för FHR:s och filminstitutets serviceuppgifter beräknar utredningen till, för FHR omkring 530 000 kr. och för institutet omkring 370 000 kr. De bör täckas med statsanslag.

Kostnaderna bör ses i relation till den totala omfattningen av den verksamhet utredningen föreslår — där den dominerande delen av kostnaden kommer att åvila kommunerna — och inte som förvaltningskostnader i procent av det statliga stimulansbidraget. En väsentlig del av FHR:s och institutets kostnader rör sig f. ö. inte om förvaltningskostnader i konventionell mening utan om hjälp och stimulans åt kommunerna att komma i gång med verksamheten. Genom att knyta serviceuppgifterna till befintliga organisationer i stället för att bygga upp en separat riksorganisation har utredningen syftat just till att hålla de centrala kostnaderna så lågt det överhuvudtaget är möjligt.

Filmstudios

Utredningen anser att filmstudiorörelsen utövar en värdefull verksamhet för att sprida kunskap om filmen som samhälls- och kulturföreteelse och härigenom bredda publikunderlaget för kvalitetsfilm. Det kommer enligt utredningens mening att finnas behov av filmstudioverksamhet även sedan man genomfört ett system för visning av kvalitetsfilm sådant som utredningen förordar.

Filmstudiorörelsens medlemsantal har under senare år sjunkit. Det är en klar tendens mot allt mindre studios. Den centrala organisationen, Sveriges Förenade Filmstudios (SFF), och många lokala studios arbetar under mycket knappa ekonomiska omständigheter trots betydande ekonomiskt stöd från filminstitutet. Rörelsen behöver därför ytterligare stöd, särskilt på det lokala

planet, framhåller utredningen. I första hand rekommenderas att kommunerna i ökad utsträckning lämnar stöd. Utredningen föreslår vidare att studios ges möjlighet att för sin verksamhet disponera de biografer som utrustas med statligt stöd.

Folkbildningsarbetets målsättning går väl ihop med filmstudiorörelsens syften, anser utredningen och framhåller att filmen bör vara ett angeläget studieämne i sådant arbete. Utredningen har undersökt möjligheterna för filmstudios att komma i åtnjutande av statsbidrag till studiecirkelverksamhet och föreläsningar. Statsbidragsbestämmelserna om studiecirklar anser utredningen kunna med vissa ändringar och tillägg göras tillämpliga på filmstudios. Bestämmelserna om föreläsningsbidrag rekommenderas att ges en vid tolkning så att föreläsningsverksamhet inom filmens område kan komma till stånd i ökad utsträckning. Alternativt föreslås ändring i bestämmelserna i denna riktning. Vidare förordas att statsmakterna vid bidragsgivningen till föreläsningsverksamhet tar hänsyn till att också filmområdet skall kunna tillgodoses.

Den statliga kostnaden för de åtgärder som föreslås uppskattar utredningen till 100 000 kr. om året eller 500 000 kr. under en femårsperiod.

Barnfilm

Utredningen diskuterar inledningsvis begreppet barnfilm. Det framhålls att det inte är entydigt och att oklarheten gäller både vad som i detta sammanhang menas med barn och vad som menas med barnfilm. Utredningen använder för sin del begreppet barnfilm i betydelsen filmer som barn i olika åldrar — från förskolåldern upp till 15 år — har utbyte av, främst sådana som är producerade med särskild tanke på barn. Med denna bestämning går barnfilmen in under kvalitetsfilm i vidaste bemärkelse om än med vissa speciella kriterier.

Utredningen erinrar om den debatt som förts under många år om den otillfredsställande situationen för barnfilmen i Sverige. Frågan har behandlats av tidigare statliga och kommunala utredningar och har vid flera olika tillfällen tagits upp i riksdagen genom motioner och på annat sätt. Fortfarande saknas dock i stort sett insatser från myndigheternas sida som främjat barnfilmen, framhåller utredningen. De flesta problem inom barnfilmområdet är också fortfarande olösta. Vissa insatser har dock gjorts.

Barnfilmkommittén, som bildades 1947, arbetar sålunda för att skapa en opinion för bättre barnfilm och sanera barnmatinéprogrammen. Verksamheten, som är starkt begränsad på grund av bristande ekonomiska resurser, består främst i att granska den kommersiella barnfilm som visas t. ex. på matinéföreställningarna och att sprida information om de filmer som granskats. Barnfilmklubbar drivs på olika platser i landet av bl. a. filminstitutet. De har aldrig fått någon större omfattning eller stadga. Barnfilmer som skall visas på biograf går vidare automatiskt in under de olika stödsystem som gäller enligt 1963 års filmavtal.

Utredningen slår fast att det råder brist på lämplig barnfilm sedan lång tid tillbaka. Produktionen har varit låg. Bara en mindre del av behovet av barnfilm kan tänkas bli tillfredsställt genom inhemsk produktion, framhålls det. Den största delen måste inom överskådlig tid täckas genom import. Också import har skett i mycket liten omfattning. Tillgången på bra utländsk barnfilm är inte heller stor.

I den allmänna debatten har kritiken skjutit in sig särskilt mycket på den bristfälliga repertoaren på matinéföreställningarna, framför allt utanför de större städerna. Matinéerna når den stora, breda barnpubliken. Repertoaren synes dominerad av äldre, nerklippta vuxenfilmer samt agent-, äventyrs- och västernfilmer. Bara en mindre del av filmerna brukar vara rekommenderade av barnfilmkommittén.

Utredningen betonar det angelägna i att alla barn oavsett social miljö eller bostadsort får möjlighet att komma i kontakt med bra och engagerande film — liksom annan konst — på ett så tidigt stadium som möjligt. Den-

na uppfattning sammanfaller med den allmänna kulturpolitiska målsättningen om en rättvisare geografisk och social spridning av kulturutbudet överhuvudtaget. Den rimmar också väl med den ökade samhälleliga aktiviteten för kvalitet och variation i kulturutbudet till barn och ungdom. Tidig kontakt med bra film kan bl. a. utveckla barnens förmåga att uppleva och självständigt bedöma film. En aktivering av deras filmintresse kan också öka efterfrågan på både bra barnfilm och — på längre sikt — kvalitetsfilm i allmänhet.

Utredningen framhåller att det behövs en intensifierad insats för att förbättra barnfilmsituationen i Sverige. Åtgärder är påkallade på såväl produktionssidan som i fråga om import och visning. Utredningens förslag tar sikte på de behov som kan anses vara mest angelägna f. n.

När det gäller svensk *barnfilm avsedd att visas på biografer* konstaterar utredningen att nuvarande stödåtgärder inom ramen för 1963 års filmavtal inte haft någon effekt på produktionen av sådan film. Med hänsyn härtill anser utredningen att ett särskilt stödsystem bör skapas speciellt för barnfilmen utöver det generella filmstödet. Det bör gå ut på att genom direkt produktionsstöd försöka stimulera producenter och regissörer att satsa på produktion av barnfilm. Stödverksamheten skall finansieras genom statsanslag som ställs till filminstitutets förfogande. Stödet föreslås få formen av räntefria lån som skall utgå med belopp motsvarande minst hälften av den beräknade produktionskostnaden. De utgör förskott på de totala intäkter som filmen uppnår. Återbetalningsskyldighet skall föreligga i proportion till intäkterna.

Utredningen förordar att ett belopp om 1 milj. kr. om året anslås för en försöksperiod på tre år, alltså sammanlagt 3 milj. kr. Omkring hälften av lånen beräknas komma att återbetalas genom intäkterna av filmerna. Statens totala kostnad för ett sådant produktionsstöd skulle därmed begränsas till omkring 1,5 milj. kr. för produktionen under treårsperioden. Stödet svarar mot en total produktionskostnad av omkring 6 milj. kr. Detta bör vara tillräckligt för en produktion av fyra till åtta filmer under försöksperioden.

För att utländska barnfilmer skall komma till sin rätt är det ofta nödvändigt att de dubbas. Detta sker dock sällan på grund av den höga kostnaden. Utredningen föreslår att ekonomiska stödåtgärder sätts in för dubbning av kvalificerad barnfilm. Stödet bör i princip utformas på samma sätt som produktionsstödet, dvs. finansieras med statsanslag till filminstitutet och utgå i form av lån till dubbning. Med en dubbningskostnad av 60 000 kr. per film och en import av tio filmer om året under tre år kommer dubbningslånen att uppgå till sammanlagt omkring 1,8 milj. kr. Även här räknar utredningen med att ca hälften av lånen återbetalas genom intäkter. Det totala nettoanslaget för dubbningar kan alltså uppskattas till omkring 900 000 kr.

För att säkerställa en plats åt kvalitetsfilmen i barnmatinéerna föreslår utredningen direkta ekonomiska bidrag i form av intäktsgarantier som finansieras på samma sätt som produktions- och dubbningslånen. En intäktsgaranti på 150 kr. per visning bedömer utredningen vara tillräcklig för att stimulera en biografägare att ta upp en kvalitetsfilm. Målet är att på varje ort med biograf, som har regelbundna visningar under de flesta av veckans dagar, skall en gång i veckan, främst på en söndagsmatiné, utbjudas en bra barnfilm. I första hand torde 100—150 sådana platser vara aktuella. En garanti av omkring 6 000—7 500 kr. per plats och år anser utredningen vara tillräcklig för att uppnå nämnda mål. I de flesta fall torde garantin inte behöva betalas ut i sin helhet, ofta inte alls. Med hänsyn härtill bör nettokostnaden per plats och år komma att uppgå till genomsnittligt omkring 3 000 kr. Det statsanslag som fordras för att täcka en sådan kostnad för de orter som kommer i fråga under femårsperioden beräknar utredningen till i medeltal 400 000 kr.

En utbredd konsumentupplysning inom området barn och film är enligt utredningens mening av stor vikt. Utredningen förordar att barnfilmkommittén ges ekono-

miska resurser för att kunna utvidga granskningen av matinéfilmer. Kostnaden härför beräknar utredningen till 60 000 kr. om året. Det föreslås att den täcks genom ökning av det statsanslag som utgår till kommittén. Utredningen föreslår vidare statsbidrag till filminstitutet med 150 000 kr. om året för att främja publicering i pressen av kommitténs rekommendationer i fråga om matinéfilm.

Utredningen föreslår att filminstitutet erhåller statsanslag med 500 000 kr. om året under fem år för att främja produktion av kortare *barnfilmer i smalfilmformat*. Ett sådant stöd bör enligt utredningens mening kunna bli en betydelsefull hjälp åt det ökande antalet enskilda filmare. Stödinsatser på området kan fylla en uppgift också utanför den egentliga barnfilmen, t. ex. för den tecknade filmen. Produktionsbidrag bör kunna tilldelas också barn och ungdom som gör smalfilm.

Utredningen föreslår vidare ett årligt statsanslag under fem år till filminstitutet med 100 000 kr. för import och teknisk bearbetning av värdefulla barnkortfilmer i smalfilmformat. Med teknisk bearbetning avses främst dubbning och textning men också nedkopiering och överhuvudtaget åtgärder för att kunna presentera filmerna i önskvärt skick.

Utredningen förordar att samverkan etableras mellan TV och övriga importörer av barnkortfilm i syfte att få in bästa möjliga sådan film i landet.

För att få till stånd en breddning av barnfilmverksamhet — som f. n. bedrivs huvudsakligen i barnfilmklubbar — förordar utredningen att kommunerna skapar ökade möjligheter i fråga om lokaler och utrustning för barnfilmaktivitet i bl. a. daghem, lekskolor och fritidshem. Utredningen föreslår vidare att undervisning om barn och film inlemmas i grundutbildningen för förskollärare, fritidspedagoger, biblioteks- och museipersonal m. fl. samt att särskilda fortbildningskurser i ämnet ordnas i filminstitutets regi. Sistnämnda arbete föreslås få karaktären av försöksverksamhet under fem år. I anslutning till kurserna skall institutet sammanställa och tillhandahålla filmer och annat studiematerial. Verksamheten skall enligt utredningens förslag finansieras med statsanslag. Kostnaden beräknas till 230 000 kr. om året.

En väsentlig brist på området barn och film är enligt utredningens mening att det saknas en samordnad registrering och katalogisering av barnfilm. Utredningen föreslår därför ett årligt statsanslag till filminstitutet på 30 000 kr. för utgivning årligen under t. v. fem år av en katalog över all tillgänglig smalfilm som är lämplig för barn i olika åldrar.

Enligt utredningens mening är det av vikt att den *organisatoriska uppbyggnaden* av de olika åtgärder inom barnfilmområdet som utredningen föreslår blir sådan att den smidigt kan anpassas till nya erfarenheter. Även organisationen bör alltså betraktas som en försöksanordning. Utredningen förordar att administrationen av huvuddelen av de olika åtgärder som föreslås läggs under filminstitutet. Inom institutet skall finnas en särskild barnfilmavdelning med sakkunskap från barn- och ungdomsområdet att närmast svara för stödverksamheten. Avdelningen skall ha självständighet i fråga om de praktiska besluten. För att underlätta samarbete med andra organisationer på området och ge allmänna opinionen — den politiska och kulturella — insyn och medbestämmanderätt föreslås att ett samrådsorgan inrättas, barnfilmrådet, som knyts till institutet. Huvuddelen av ledamöterna skall utses av barnfilmkommittén samt filmregissörs- och filmkritikerorganisationerna.

När det gäller fördelningen av anslag för intäktsgarantier till biografägare som visar kvalitetsfilm i matinéprogram förordar utredningen att samråd sker med biografägarorganisationerna. Det föreslås vidare att en förutsättning för anslag skall vara att barnfilmkommittén rekommenderat filmen för visning och att information härom införts i matinéannonseringen.

Kostnaderna för filminstitutets serviceuppgifter för barnfilm, exkl. verksamheten med fortbildningskurser och studiematerial härför samt katalogisering av barnfilm, upp-

skattar utredningen till omkring 360 000 kr. årligen. Utredningen föreslår att kostnaderna finansieras med statsanslag.

Filmbranschen och TV

Utredningen redogör inledningsvis för det hittillsvarande produktionssamarbetet mellan Sveriges Radio (SR) och svenska filmproducenter. Produktionsutläggningar till filmbolagen har förekommit sedan början av 60-talet. Uppdragen har huvudsakligen avsett större serier och andra »tunga» produktionsformer. För TV:s programproduktion har vidare i växlande utsträckning engagerats enskilda filmare. Uppdragen har i dessa fall gällt framför allt program av informativ eller allmänt dokumentär typ, dvs. huvudsakligen »lätta» produktionsformer. Utredningen konstaterar beträffande de enskilda filmare som engagerats i programproduktionen att det i viss utsträckning varit fråga om ett slag av beroende uppdragstagare och inte om fristående producenter i betydelsen att vederbörande själv förfogat över tillräckliga resurser för att framställa ett TV-program eller, alternativt, t. ex. en kortfilm för biografvisning.

Med det redovisningssystem som hittills tillämpats inom SR har timkostnaden för utlagd produktion redovisats som avsevärt högre än för motsvarande produktion inom SR. I det senare fallet har nämligen kostnaden för lokaler, tekniska studioresurser, gemensam administration m. m. inte belastat programmedlen. Av olika skäl har möjligheterna att genom utlandsexploatering utjämna de med tillämpade redovisningsmetoder höga timkostnaderna för utlagd produktion minskat avsevärt under senare år.

Enligt SR:s beräkningar har investeringarna i produktionssamarbete med svenska filmproducenter — såväl filmbolag som enskilda filmare — under perioden 1965—1969 uppgått till totalt 22 milj. kr. brutto. Genom utläggningar till filmbolagen beräknas under perioden 1965—1968 ha producerats ca 10 sändningstimmar per år eller ca 0,5 % av TV:s totala sändningstid per år exkl. repriser. Den årliga sändningstiden för program producerade av enskilda filmare skall under perioden ha uppgått till ca 40 timmar. För 1969 kan en inte obetydlig nedgång i produktionsuppdragen till framför allt filmbolagen noteras.

Vid sina överväganden har *utredningen* tagit som utgångspunkt statsutskottets av riksdagen godkända uttalande 1966 (nr 163) att programproduktionen i princip skall ske i konkurrens med producenter utanför SR. En utveckling i riktning mot ett faktiskt monopol för SR på inhemsk TV-produktion måste enligt utredningen motverkas av flera skäl. Bl. a. kan den mångfald i programutbudet som utgör själva förutsättningen för sändningsmonopolet garanteras bara i ett läge där TV har tillgång till och också utnyttjar andra produktionsresurser än sina egna. Det är också ett samhällsekonomiskt intresse att vederbörlig hänsyn tas till redan befintlig produktionskapacitet utanför SR vid dimensioneringen av SR:s egen personal och tekniska resurser.

Utredningen konstaterar att SR i olika sammanhang uttryckt en principiellt positiv inställning till produktionssamarbete av olika slag med de svenska filmproducenterna. Trots detta har produktionsutläggningarna spelat endast en marginell roll under 60-talet, både från ekonomisk synpunkt och i förhållande till TV:s totala sändningstid. Den viktigaste anledningen härtill är enligt utredningens mening att det med tillämpade redovisningsmetoder tett sig både förhållandevis dyrt och irrationellt att anlita producenter utanför SR. SR har framhållit för utredningen att möjligheterna för filmproducenterna att s. a. s. tävla på lika villkor med SR:s egna produktionsresurser kommer att förbättras avsevärt sedan ett planerat system för interndebitering inom SR blivit genomfört. Av olika skäl kan utredningen inte helt dela denna uppfattning.

Utredningens förslag syftar till att i första hand lösa de enskilda filmarnas akuta sysselsättningsproblem. Utredningen är medveten om att vissa invändningar kan resas mot förslagen med hänsyn till att de medför en

konservering av ett kommersiellt filmproduktionssystem — dominerat av ett litet antal stora bolag — som tycks ha allt svårare att klara sig på egen hand. Utredningen har emellertid tagit fasta på den akuta kris som råder f. n. inom svensk filmproduktion med bl. a. bristande sysselsättning för många filmare. En snabb insats har ansetts nödvändig även om den framstår också som en näringspolitisk stödåtgärd.

Utredningen erinrar i detta sammanhang om den kraftiga satsning som gjorts i årets kulturbudget på stöd till vissa kulturarbetare. I motiveringen härför hänvisas uttryckligen till att situationen för dessa är så otillfredsställande, att man inte kan avvakta pågående utredningsarbete, utan att provisoriska insatser är nödvändiga.

Utredningen har övervägt lösningar som skulle innebära att TV-kanalerna genom minimikvotering av sändningstid eller produktionsbudget ålades att lägga ut en viss del av programproduktionen. En sådan ordning skulle förutsätta vissa ändringar i statsmakternas riktlinjer för TV-verksamheten. Utredningen finner att det skulle kunna möta svårigheter att genomföra sådana ändringar så kort tid efter det att den nuvarande ordningen börjat fungera och har därför utformat sina förslag så att de är lätta att förena med de gällande riktlinjerna.

Utredningen föreslår att försöksvis, i avvaktan på utredningens slutliga förslag, ett särskilt bidrag anvisas till SR för produktionsutläggningar under en begränsad försökstid. Den föreslagna ordningen kan karakteriseras som ett stimulansbidrag. För att ta bidraget i anspråk förutsätts SR sålunda bekosta en viss grundnivå produktionsutläggningar från den ordinarie verksamhetsbudgeten. Som motprestation förutsätts vidare en viss ökning av TV:s sändningstid.

Beträffande de produktionsutläggningar som avses bli finansierade genom tilläggsanslaget anser utredningen att bara vissa rekommendationer av allmän natur bör ges. Bl. a. bör från anslaget inte bekostas uppdrag till sådana filmare som kan karakteriseras som beroende uppdragstagare. Det är vidare enligt utredningens mening angeläget att de särskilt anvisade medlen inte förbrukas på så stora projekt att bara några få filmproducenter kan beröras av de föreslagna åtgärderna.

Kostnaden för dessa åtgärder beräknas till 20 milj. kr. vilket skulle förutsätta en ökning av sändningstiden under försöksperioden med minst 100 timmar. Med hänsyn tagen också till den sändningstid utlagd produktion som SR s. a. s. skall ha »i botten» för att få ta tilläggsanslaget i anspråk kommer under försöksperioden den totala sändningstiden utlagd produktion att uppgå till 150—200 timmar. Utredningen tar inte ställning till om tilläggsanslaget skall bestridas med avgiftsmedel eller skattemedel.

Sammanställning av utredningens förslag

Förslag och rekommendationer

Samhällsstödda biografer

Statliga stimulansbidrag under t. v. fem år till inredning och utrustning av biografer eller andra lokaler för visning av kvalitetsfilm.

Kommunalt stöd till driften av sådana lokaler.

Serviceuppgifter för FHR och filminstitutet.

Lokala programråd.

Filmstudios

Ökat kommunalt stöd.

Statliga studiecirkel- och föreläsningsbidrag.

Barnfilm

Barnfilm för biografvisning:

Statliga produktionslån under t. v. tre år.

Statliga lån under t. v. tre år för dubbning av importerad film.

Statliga intäktsgarantier under t. v. fem år för matinévisningar.

Vidgad granskningsverksamhet av barnfilmkommittén under t. v. fem år.

Ökad information om barnfilm under t. v. fem år.

Barnfilm i smalfilmformat:

Statliga bidrag under t. v. fem år för produktion.

Statliga bidrag under t. v. fem år för import och teknisk bearbetning.

Samarbete mellan TV och andra importörer av barnfilm.

Ökade kommunala insatser för barnfilmverksamhet i bl. a. daghem, lekskolor och fritidshem.

Undervisning om barn och film införs i grundutbildningen för förskollärare m. fl.

Fortbildningskurser vid filminstitutet om barn och film.

Katalogisering av barnfilm.

Serviceuppgifter för filminstitutet.

Filmbranschen och TV

Bidrag till SR för produktionsutläggning till svenska filmproducenter under en begränsad försökstid, motsvarande en ökad sändningstid av minst 100 timmar.

Beräknade statliga utgifter i anledning av utredningens förslag. Tkr.

	Första året	Andra året	Tredje året	Fjärde året	Femte året
Samhällsstödda biografer					
Stimulansbidrag till inredning och utrustning av biografer eller andra lokaler för kvalitetsfilm (150 000 kr. per lokal). Under försöksperioden beräknas 50 bidrag utgå	1 100	1 300	1 500	1 700	1 900
Serviceverksamhet:					
FHR (jfr bil. 5)	536	536	536	536	536
Filminstitutet (jfr bil. 5)	376	376	376	376	376
Summa	2 012	2 212	2 412	2 612	2 812
Filmstudios					
Studiecirkelbidrag	70	70	70	70	70
Föreläsningsbidrag	30	30	30	30	30
Summa	100	100	100	100	100
Barnfilm					
Barnfilm för biografvisning:					
Produktionslån. Nettoutgift	1 500	—	—		
Lån för dubbning av importerad film. Nettoutgift	900	—	—		
Intäktsgarantier för matinévisningar (150 kr. per visning)	350	375	400	425	450
Vidgad granskningsverksamhet av barnfilmkommittén	60	60	60	60	60
Ökad information om barnfilm	150	150	150	150	150
Barnfilm i smalfilmformat:					
Bidrag för produktion	500	500	500	500	500
Bidrag för import och teknisk bearbetning	100	100	100	100	100
Undervisning om barn och film införs i grundutbildningen för förskollärare m. fl.[1]					
Fortbildningskurser vid filminstitutet om barn och film samt studiematerial	230	230	230	230	230
Katalogisering av barnfilm	30	30	30	30	30
Serviceuppgifter för filminstitutet (jfr bil. 5)	366	366	366	366	366
Summa	4 186	1 811	1 836	1 861[2]	1 886[2]
Filmbranschen och TV					
Bidrag till SR för produktionsutläggning till svenska filmproducenter under en begränsad försökstid, motsvarande en ökad sändningstid av minst 100 timmar	20 000[3]				

[1] Kostnaden härför går inte att beräkna utan närmare undersökning.
[2] Exkl. produktionslån och dubbningslån till barnfilm.
[3] Under förutsättning att utgiften inte anses kunna bestridas med avgiftsmedel.

Bilaga 1 Utredningens direktiv

I de beslut som statsmakterna fattade år 1963 i syfte att förbättra villkoren för den svenska filmkulturen ingick en fullständig avveckling av nöjesskatten. Som motprestation förband sig filmbranschen i ett särskilt avtal (filmavtal) att utge en avgift till den samtidigt grundade stiftelsen Svenska filminstitutet. Avgiften som ugår med 10 % av biljettintäkterna vid visning av biograffilm avses medföra en kvalitativ och kvantitativ förstärkning av den svenska filmproduktionen. Därjämte skulle avgiften möjliggöra en rad ytterligare åtgärder inom filmens område såsom teknisk och artistisk yrkesutbildning, forskning, uppbyggnad av filmarkiv och filmbibliotek m. m.

Stödet till den svenska filmproduktionen, vilket motsvarar 65 % av avgifterna till filminstitutet, kan ses som en intern resursomfördelning inom den svenska filmbranschen. Övriga 35 % av avgifterna kommer på ett mer indirekt sätt branschen till godo.

Genom filmavtalet på vilket 1963 års filmreform grundar sig angavs i stort sett gränserna för Svenska filminstitutets möjligheter att verka och för reformens verkningar i övrigt.

Krav på en vidareutbyggnad av filmreformen har rests i den allmänna debatten. I motioner till 1968 års riksdag (I: 614 och II: 789, I: 623 och II: 776 samt II: 431) har förslag väckts om utredningar rörande möjligheten att från statens sida främja visning av kvalitetsfilm vid kommunalt stödda biografer, rörande centrala initiativ i syfte att främja barnfilmklubbsverksamhet och rörande utvidgning av filmstudiorörelsen.

Ett betydande problem som sedan länge uppmärksammats är distributionen av film utanför de största städerna. Vidare har förutsättningarna för import och distribution av utländsk kvalitetsfilm i allmänhet bedömts vara ogynnsamma. Filminstitutets möjligheter att härvidlag göra en insats är ytterst begränsade. Distributionen bestäms i väsentlig utsträckning av importörernas och biografägarnas bedömning av de olika filmernas kommersiella möjligheter.

Filmstudiorörelsen och särskilt studentfilmklubbarna har med visst ekonomiskt stöd från filminstitutet försökt att ge sina medlemmar en komplettering till den kommersiella filmrepertoaren men de har därvid tvingats arbeta under mycket begränsade villkor såvitt avser bl. a. visningstider, visningslokaler och tillgång på film.

Mot denna bakgrund har önskemål framkommit bl. a. i framställningar från Kulturarbetarnas socialdemokratiska förening om nya distributionsvägar, bl. a. icke-kommersiella av samhället stödda biografer. På försöksbasis har en sådan biograf redan kommit till stånd i Gävle.

Frågan om filmdistributionen berör också den i läroplanerna för olika skolformer upptagna filmundervisningen. Denna kommer att ställa anspråk såväl på tillgång till värde-

full och för ändamålet passande film som på lämpliga visningslokaler.

Ett annat väsentligt distributionsproblem föranleds av kortfilmens situation. Kortfilmen får f. n. inte någon andel av biografernas biljettintäkter. Det finns ingen tillräcklig kommersiell motivering för vare sig distributörer eller biografägare att visa kortfilmer. Produktion av svenska kortfilmer har visserligen stimulerats genom filminstitutet, men resurserna härför är begränsade. Kortfilmerna kan f. n. nå en större publik i huvudsak endast genom televisionen och även denna väg är av formella och innehållsmässiga skäl öppen för endast ett begränsat urval filmer.

Förutsättningarna för den svenska filmproduktionen har påtagligt förbättrats genom 1963 års filmreform. Intresset inriktas nu naturligen på kvarstående problem på detta område. Dessa sammanhänger huvudsakligen med att produktionen i hög grad är begränsad till ett fåtal bolag som även äger stora biografkedjor och hos vilka gränsen mellan köpar- och säljarintressena blir relativt obestämd. Den ekonomiska tyngdpunkten i vissa av dessa bolag ligger i biografdriften. Den svenska biografrörelsen har vissa överenskommelser om filmhyror som begränsar filmproducenternas möjligheter att få den andel av biljettintäkterna från visningarna som eljest skulle kunnat tillfalla dem.

En anledning till den starka koncentrationen som kännetecknar den svenska filmproduktionen är den utveckling som skett i riktning mot allt större variationer i fråga om det kommersiella resultatet. Allt fler filmer går med allt större förlust, medan vinsterna på de framgångsrika filmerna ökar kraftigt. Detta är ett uttryck för att filmpubliken blivit mer selektiv i sina filmvanor. Man går på bio för att se en viss film — inte bara för att gå på bio.

En omfattande kontinuerlig filmproduktion kan under dessa förhållanden ge god räntabilitet. För den enskilde producenten och för bolag med liten produktion är däremot sannolikheten av betydande förluster på ett eller flera filmprojekt stor och de finansiella verkningarna besvärande. De stora producenterna kan utjämna riskerna.

Dessa problem har uppmärksammats av Svenska filminstitutet som i mars 1968 inlämnat förslag till Kungl. Maj:t om ändring av filmavtalet. Förslaget, som innebär att institutet skall verka för en riskutjämning genom generella topplån till svenska spelfilmer, har godkänts av Kungl. Maj:t och träder i kraft den 1 juli 1969. De belopp som genom viss omdisponering av institutets fonder för restituering av medel till producenterna blir tillgängliga för nämnda ändamål kan dock endast ge en tämligen begränsad effekt. Förslaget förutsätter inte någon ökning av filminstitutets inkomster.

Samtliga här berörda frågor liksom även samspelet mellan produktionen av film för biografvisning respektive TV påverkas i hög grad av organisationen av och förhållandena i den svenska filmbranschen. Förslag att komma till rätta med problemen som berörts förutsätter en kartläggning och bedömning av filmbranschens ekonomiska struktur.

Jag finner det därför motiverat, att särskilda sakkunniga tillkallas för att verkställa en sådan undersökning samt att mot bakgrund av undersökningsresultatet utarbeta förslag till lösning av de problem som förut berörts.

Biograffilmen belastas f. n. inte med omsättningsskatt. Övergången från omsättningsskatt till mervärdeskatt aktualiserar emellertid en rad för filmbranschens ekonomi betydelsefulla problem genom att mervärdeskatten blir mer generell.

Störst intresse tilldrar sig givetvis frågan om mervärdeskatt i framtiden skall komma att omfatta filmen eller ej. Det undantag som gjorts för nöjesområdet (inklusive filmen) har i prop. 1968: 100 om mervärdeskatt, som i denna del godkänts av riksdagen, sagts icke böra betraktas som definitivt.

De sakkunniga bör därför i sitt arbete utan ställningstagande i skattefrågan söka bedöma konsekvenserna i olika hänseenden för filmområdet av en sådan beskattning.

Bilaga 2 Repertoaren 1969 vid den kommunala biografen «Kontrast» i Gävle

Vårsäsongen

Tag mitt liv	Louis Malle
Georgy Girl (Film Annorlunda)	Silvio Narrizano
Tiotusen solar (Film Annorlunda)	Ferenc Kosa
Oktoberrevolutionen	Frederic Rossif
Yojimbo — livvakten	Akira Kurosawa
De grymma åren	Claude Chabrol
Salvatore Guiliano — banditen	Francesco Rosi
Kalla dagar (Film Annorlunda)	András Kovács
Matteusevangeliet (Film Annorlunda)	Pier Paolo Pasolini
Ballad	Gösta Ågren
Min vän Balthazar	Robert Bresson
The Queen	Frank Simon
I sista minuten	Alfred Hitchcock
Mannen som visste för mycket	Alfred Hitchcock
Den lille soldaten	Jean-Luc Godard
Doktor Glas	Mai Zetterling
Sanningen om Båstad	Lars Westman
Marnie	Alfred Hitchcock
Mr Freedom	William Klein
Himmel och helvete (Film Annorlunda)	Akira Kurosawa
Dutchman (Film Annorlunda)	Anthony Harvey
Kvarteret Korpen	Bo Widerberg
Smältugnarnas timme	Fernando Solanas
Eriksson	Allan Edwall
Min lycka	Agnès Varda
Låt tågen gå (Film Annorlunda)	Jiri Menzel
Anita G. (Film Annorlunda)	Alexander Kluge
Man kallar oss mods	Stefan Jarl
Jules och Jim	François Truffaut
Teorema	Pier Paolo Pasolini
Morgan — hur galen som helst	Karel Reisz
Den rosa pantern	Blake Edwards

Höstsäsongen

Kanonfotografen	Edward Sedgwick
Darling	John Schlesinger
Den förlorade sonens återkomst (Film Annorlunda)	Ewald Schorm
Den förste läraren (Film Annorlunda)	Andrej Mihalkov
Fest der Schönheit/Fest der Völker	Leni Riefenstahl
Rondo	Zvonimir Berkovic
Tokyoolympiaden 1964	Kon Ichikawa
Jag har även mött lyckliga zigenare	Aleksander Petrovic
Jagad av maffian	Elio Petri
De blodröda hästarna	Sergej Paradzjanov
Den fantastiske Yoyo	Pierre Etaix
Tatueringen (Film Annorlunda)	Johannes Schaaf
Uppror (Film Annorlunda)	Masaki Kobayashi
Takvåningen	Peter Collinson
Det grymma kriget — Nobi	Kon Ichikawa
Jag och min bror	Robert Frank
Maskulinum — Femininum	Jean-Luc Godard
Den röda öknen	Michelangelo Antonioni
Miljonärsdille	(Finsk vecka)
Mannerheim — Finlands marskalk	(Finsk vecka)
Juha	(Finsk vecka)
Frihetens vindar (Film Annorlunda)	Miklós Jancsó
Jag var lycklig här (Film Annorlunda)	Desmond Davis
Förbjuden ingång	Robert Mulligan
Calcutta	Louis Malle
Cirkus	Charles Chaplin

Bilaga 3 Repertoaren 1969 vid den kommunala biografen «Harlekinen» i Norrköping

Vårsäsongen

Drömmen om fadern	Istvan Szabó
Kärleksakten (Film Annorlunda)	Ljubavne Slucaj
Två eller tre saker jag vet om henne (Film Annorlunda)	Jean-Luc Godard
Jag har även mött lyckliga zigenare	Aleksander Petrovic
Övergreppet	Jacques Doniol-Valcroze
Badarna	Yngve Gamlin
Starten (Film Annorlunda)	Jerzy Skolimowski
Kärlekens Martyrer (Film Annorlunda)	Jan Nemec
Knock-Out	Robert Wise
The Queen	Frank Simon
Mördande lek	Alain Jessua
Georgie Girl (Film Annorlunda)	Silvio Narizzano
Tiotusen Solar (Film Annorlunda)	Ferenc Kósa
Vi reser Västerut med Helan och Halvan	
Salvatore Giuliano	Francesco Rosi
Chappaqua	Conrad Rooks
Kalla Dagar (Film Annorlunda)	Andreás Kovács
Matteusevangeliet (Film Annorlunda)	Pier Paolo Pasolini
Kinesiskan	Jean-Luc Godard
En dag i Vilda Västern (bröderna Marx)	Edward Buzzell
Mr Freedom	William Klein

Höstsäsongen

Galen till tusen	George Axelrod
Utflykt i det röda	Jean-Luc Godard
Den vita sporten	Grupp 13
En dam försvinner	Alfred Hitchcock
Fem flickor om halsen (Film Annorlunda)	Ewald Schorm
Shakespeare Wallah (Film Annorlunda)	James Ivory
Matheusdagarna	Witold Leszczynski
Smältugnarnas timme	Fernando Solanas
Kanonfotografen	Buster Keaton
Den förlorade sonens återkomst (Film Annorlunda)	Ewald Schorm

Den förste läraren (Film Annorlunda)	Andrei Mihalkov-Konchalovsky
Deserter USA	Lars Lambert-Olle Sjögren
Den skamlösa gamla damen	René Allio
Sierra Madres skatt	John Huston
Tatueringen (Film Annorlunda)	Johannes Schaaf
Uppror (Film Annorlunda)	Masaki Kobayashi
Kraschen	Joseph Losey
Model Shop	Jacques Demy
Galopperande Flugan	H. C. Potter

Bilaga 4 Repertoaren våren 1970 vid FHR-biografen i Falkenberg

8 1/2	Frederico Fellini
Slaget om Alger	Gillo Pontecorvo
Cirkus	Charles Chaplin
The Queen	Frank Simon
Made in Sweden	Johan Bergenstråhle
Matteusevangeliet	Pierre Paolo Pasolini
Georgy Girl	Silvio Narizzano
Calcutta	Louis Malle
Privilege	Peter Watkins
Ole Dole Doff	Jan Troell
Teorema	Pierre Paolo Pasolini
Nattvardsgästerna	Ingmar Bergman
Mordet på Marat	Peter Brook
Det brinner min sköna	Milos Forman

Bilaga 5 Beräknade årliga kostnader för FHR:s och filminstitutets serviceverksamhet. Kr.

(1970 års kostnadsläge)

FHR:s serviceuppgifter för samhällsstödda biografer

Personalkostnader	
2 konsulenter	96 000
Lönebikostnader (25 %)	24 000
Allmänna omkostnader	
Lokalkostnader, expenser, skrivbiträde m. m. (80 % av personalkostnaderna)	96 000
Bidrag till FHR:s centrala förvaltning	
Företagsledning, studieombudsman, pressombudsman, planeringschef, arkitektservice och biografteknisk service	75 000
Bidrag till personalkostnader och resor för 8 distriktsombudsmän	80 000
Övriga utgifter	
Utbildningskostnader	75 000
Kontaktverksamhet med föreningslivet	20 000
Konferenser för biografernas föreståndare och programråd	50 000
Presskonferenser och informationsmöten	10 000
Oförutsett	10 000
Summa	536 000

Filminstitutets serviceuppgifter för samhällsstödda biografer

Personalkostnader	
1 avdelningschef	52 000
1 assistent	36 000
Lönebikostnader (25 %)	22 000
Allmänna omkostnader	
Lokalkostnader, expenser, skrivbiträde m. m. (80 % av personalkostnaderna)	88 000
Bidrag till filminstitutets allmänna förvaltning	
Företagsledning, informationsavdelning och dokumentationsavdelning (bibliotek, klipparkiv, bildservice)	50 000
Övriga utgifter	
Utbildningskostnader	30 000
Undervisningsmaterial för skolor	25 000
Programblad till filmer	51 000
Arvoden till ledamöter i filmdistributionsnämnden	12 000
Oförutsett	10 000
Summa	376 000

Filminstitutets serviceuppgifter för barnfilm

Personalkostnader	
1 avdelningschef	52 000
1 assistent	36 000
1 bokförare	26 000
Lönebikostnader (25 %)	29 000
Allmänna omkostnader	
Lokalkostnader, expenser, skrivbiträde m. m. (80 % av personalkostnaderna)	116 000
Bidrag till filminstitutets allmänna förvaltning	
Företagsledning, informationsavdelning och dokumentationsavdelning (bibliotek, klipparkiv, bildservice) samt film- och biografkostnader	85 000
Övriga utgifter[1]	
Arvoden till ledamöter i barnfilmrådet	12 000
Oförutsett	10 000
Summa	366 000

[1] Exkl. kostnader för fortbildningskurser och studiematerial för dessa samt katalogisering av barnfilm. (Beträffande dessa kostnader se sammanställningen av utredningens förslag s. 83).

Bilaga 6 Beräknade årliga kostnader för verksamheten vid en samhällsstödd biograf. Kr.

(Enligt FHR:s normalbudget)

Normalbudget för visning av 100 föreställningar per verksamhetsår

Intäkter	30 bes.	60 bes.	100 bes.
Entréavgifter	150	300	500
	150	300	500
Kostnader			
Filmhyror	50	110	180
Lokalhyror	100	100	100
Löner	100	100	100
Frakt	5	5	5
Reklam	80	80	80
	335	395	465

Totalbudget vid en föreställning per vecka under 40 veckor

Intäkter	30 bes.	60 bes.	100 bes.
Entréavgifter	6 000	12 000	20 000
Reklamfilm	500	500	500
Kommunalt anslag	11 000	9 100	3 700
	17 500	21 600	24 200
Kostnader			
Driftkostnader	13 400	15 800	18 600
Arvoden	2 000	2 000	2 000
Kontorskostnader	400	400	400
Resor o. d.	200	200	200
Information	1 000	2 000	2 000
Övriga kostnader	500	1 000	1 000
	17 500	21 400	24 200

Vid 40 föreställningar per år uppgår anslagsbehovet till följande belopp:

	Per föreställn.	Per besökare
30 besökare i genomsnitt	275	9,01
60 » » »	227	3,78
100 » » »	92	0,92

Totalbudget (100 föreställningar, 4 föreställningar per film)

Intäkter	30 bes.	60 bes.	100 bes.
Entréavgifter	15 000	30 000	50 000
Reklamfilm	1 000	1 000	1 500
Kommunalt anslag	28 000	19 000	5 500
	44 000	50 000	57 000
Kostnader			
Driftkostnader	33 500	39 500	46 500
Arvoden	5 000	5 000	5 000
Kontorskostnader	700	700	700
Resor och traktamenten	300	300	300
Information	3 000	3 000	3 000
Övriga kostnader	1 500	1 500	1 500
	44 000	50 000	57 000

Av normalkalkylen framgår att anslagsbehovet uppgår till följande belopp:

	Per föreställn.	Per besökare
30 besökare i genomsnitt	280	9,33
60 » » »	190	3,33
100 » » »	55	0,55

Av kalkylerna framgår att även vid en så låg besöksfrekvens som 30 besökare per föreställning skulle den subventionerade kostnaden inte uppgå till mer än 9 kr. och att vid en besöksfrekvens av 100 verksamheten praktiskt taget är självbärande. Det kan nämnas att Gävlebiografens första verksamhetsperiod hade en genomsnittlig besöksfrekvens av 55 personer och att denna siffra ständigt ökat.

Reservation av ledamöterna Bengtson och Ellwyn

1. *Inledning*

En utredning av förevarande slag bör undersöka och redovisa de förhållanden på vilka dess förslag skall baseras — d. v. s. utredningen bör analysera sin arbetsuppgift, inhämta och redovisa åtkomlig information om det aktuella läget och på den grunden söka klarlägga ingångsläget, examinera och väga olika handlingslinjer för uppnående av de med uppdraget avsedda syftemålen samt på basis av detta underlag utarbeta förslag till åtgärder.

De krav som bör ställas på undersökningarna och analyserna är som regel beroende ej blott på grundmaterialet utan även på arten av möjliga förslag till åtgärder, varför ett förslag ej sällan nödvändiggör en eller flera återreferenser till förslagsunderlaget för kompletteringar därav, med eventuellt erforderliga omformningar av förslaget eller val av annat alternativ.

De i delbetänkandet intagna förslagen avseende filmstudiorörelsen, barnfilm samt filmbranschen och TV kan i stort sett anses grundade på tillräckligt entydigt material.[1]

I fråga om avsnittet »Samhällsstödda biografer» brister det emellertid betänkligt. Åtkomligt grundmaterial har ej i tillräcklig utsträckning inhämtats och behandlats. De nya visningsmöjligheter, som följer av den obestridligen snabbt framskridande tekniska utvecklingen på detta område, har avfärdats utan erforderligt studium. Uppgifter avseende biografdriftens ekonomi har ej i erforderlig utsträckning inhämtats. De ekonomiska förhållanden inom filmdistributionsområdet, som är av avgörande betydelse för tillförseln av kvalitetsfilm till biograferna, har ej berörts. Bristerna i utredningsmaterialet sammanhänger i första hand med att den ekonomiska undersökning, som förutsattes i direktiven såsom grundläggande, ej avvaktats.

Att förslaget i dess av majoriteten angivna utformning visar sig svårförenligt med en av de väsentliga utgångspunkterna — att man bör undvika ekonomiska eller organisatoriska engagemang som lätt överspelas av utvecklingen — borde föranleda en återkontroll och närmare granskning av andra lösningsalternativ.

Förseningarna av och bristerna i utredningsmaterialet bör enligt vår uppfattning få sin naturliga följd. Vi anser sålunda att avdelning I, benämnt »Samhällsstödda biografer», för närvarande ej bör framläggas utan bör genomtänkas ytterligare efter bearbetning i åtskilliga avseenden av betydelse för det slutliga förslaget. Den ekonomiska undersökningen, som utföres av civilekonomen Eklund och som måste förvän-

[1] Om ändrad förutsättning för uttalandet i vänsterspaltens tredje stycke, se tillägg till denna reservation sid. 104 nedan.

tas komma att tillföra utredningen väsentligt material av betydelse för avdelning I, kommer att vara färdig om två—tre månader och under den tiden bör de ytterligare erforderliga kompletteringarna av grundmaterialet kunna införskaffas, därest utredningen utan dröjsmål går i författning därom.

Ett uppskov med avdelning I borde enligt vår uppfattning ej få ytterligare fördröja de övriga avsnitten, men ställda inför utredningsmajoritetens vägran att framlägga dessa utan sammankoppling med avdelning I, har vi ej motsatt oss att avdelning I framlägges.

I detta läge söker vi göra en snabb sammanfattning av dagsbilden i fråga om stöd åt spridning av kvalitetsfilm.

2. *(a) Kvalitetsbegrepp och (b) filmurval*

(*a*) Vad som i delbetänkandets avsnitt 1.2 sagts om kvalitetsbegreppet är självklarheter, vilka emellertid inte utan vidare bör leda fram till att utredningens ståndpunkt redovisas med en hänvisning till 1963 års filmreform utan att man åtminstone i någon mån försökt se på erfarenheterna av den kvalitetsbedömning som filminstitutet använder. Denna kvalitetsbedömning har fungerat i sju år och numera är åtminstone en hel del material åtkomligt såsom underlag för försök till angivande av effekterna, både i ekonomiskt avseende och i fråga om övriga effekter. Då utredningens uppfattning måste antagas vara baserad på att sådana övriga effekter finns, är det av vikt att söka definiera eller åtminstone i möjligaste mån angiva dessa.

Det är möjligt att kvalitetseffekterna är oåtkomliga för en tillfredsställande analys, men det finns ingen anledning att utgå från att så är fallet utan att åtminstone ha gjort ett försök. En sådan oåtkomlighet tycks i vart fall ej erkännas av den kritik som från många och olikartade håll riktas mot den hittillsvarande bedömningen. Om man i fråga om kvalitetsbegrepp vill hänvisa till filminstitutets bedömningsverksamhet kan sådan kritik ej lämnas åsido på ett sätt som i realiteten innebär att den underkännes apriori. Det kan ej vara meningslöst att reflektera över publikbeteendets betydelse, med hänsyn till att det har viss inverkan på frågor om filmens roll som massmedium. Ej heller kan det vara otjänligt att upptaga kritiken från filmare och prospektiva filmare, exempelvis dem som uttrycker sig i gruppen Film Centrum och fackliga organisationer, med hänsyn till dessa kategoriers betydelse för filmskapandet. Särskilt i den mån kritik från helt skilda utgångspunkter leder till likartade resultat måste angelägenhetsgraden bedömas vara betydande.

(*b*) Det är en riktig linje att, såsom föreslås i avdelning I, överföra kvalitetsfilmbedömningen till lokala programråd när det gäller urval för visning av kvalitetsfilm på orten.

Enligt vår uppfattning är det emellertid av dominerande vikt att dessa programråd blir helt obundna och självständiga i sina bedömningar. Därest det bedömes nödvändigt att inrätta ett centralt organ för service till programråden är det därför av betydelse att detta gives en sådan utformning att risk för dirigering elimineras och att programrådens frihet ej kringskäres.

Ett centralt organ är berättigat endast i den mån det erfordras för att hålla programråden med erforderligt upplysningsmaterial beträffande filmer. Däremot bör det ej meddela några anvisningar beträffande filmurvalet. Av vikt är att programråden ej knytes till eller blir beroende av institutioner som kan domineras av särskilda fraktioner på kulturspridningsområdet.

Utgångspunkten för kvalitetsfilmurval bör alltså vara fristående programråd, vars ställning och arbetssätt gör dem i bedömningsverksamheten helt oberoende. Utseendet av programråd bör ej anförtros åt andra institutioner än ansvariga och representativa organ i vederbörande kommuner, d. v. s. kommunfullmäktige eller av fullmäktige utsedda kommunala organ som är representativt sammansatta från olika grupper av människor.

3. *Allmänt om kvalitetsfilmspridning*

Av vad tidigare sagts framgår att vi i princip arbetar med utgångspunkt från hypotesen att möjligheter till visning av biograffilm bör tillförsäkras människorna i görlig utsträckning även när det gäller publikgrupper som visserligen inte är tillräckligt stora för att kunna bära kostnaderna härför, men vilka ådagalägger ett väsentligt behov av och intresse för filmen såsom konstnärligt kommunikationsmedium, förutsatt att storleken och förekomsten av dessa grupper ligger på sådan nivå som motiverar de insatser det allmänna behöver åtaga sig för att fylla dessa behov.

Åtgärder i denna riktning kan vara av särskild betydelse för sådana filmer som framtagits för att berika de intellektuella upplevelsernas värld, under större ekonomiskt och personligt risktagande för producenterna än normalt. Möjligheterna till öppnande av bättre spridningsvägar för sådan film kan ur allmän synpunkt vara värda stöd även om förhållandet skulle vara att det bland mediokert gods blott finns ett fåtal pärlor. Även inom filmområdet har många gånger konstaterats att den pärlliknande karaktär, som vid utgivning av ett konstnärligt verk blott upptäckes av ett fåtal, ibland i ett mera framskridet skede visar sig uppenbar för envar. Spridningsmöjligheter även för film som ej uppskattas av tillräckligt många människor kan alltså vara av betydelse för filmens utveckling som konstart och som medium.

I överensstämmelse med det vanliga språkbruket inom området för filmstöd använder vi i detta sammanhang uttrycket kvalitetsfilm, vilket ej innebär att vi tar ställning till benämningen som sådan.

I fråga om omfattningen av behovet av kvalitetsfilm arbetar vi, i brist på bättre material för bedömning, likaledes utifrån samma antagande som majoriteten.

Rekommendation eller disrekommendation av en funktion med hänvisning blott till dess karaktär av »kommersiellt system» innebär att man egentligen blott tar sekundära kännetecken såsom utgångspunkt. Filmutbudet i ett renodlat kommersiellt system på film- och biografsidan styres huvudsakligen av publikens uppfattning om vad som är bra film. Utbud av sådan film är det som ger de största intäkterna och denna effekt i sin tur föranleder företagen att satsa på sådan film. Nu fungerar emellertid ett system inom ett mångfasetterat område i praktiken icke så renodlat. De yrkesverksamma personerna uppfattar inte alltid publiksmaken rätt. De drivs ibland även av ambitioner att göra och/eller tillhandahålla vad de anser vara en bättre film än den som publiksmaken mognat fram till, varvid de i stor utsträckning påverkas av exempelvis smakriktningar som kommit till uttryck i den allmänna kulturdebatten. Dessutom finns det en fram- och återverkan sålunda att den utbudspåverkande publiksmaken i sin tur kan påverkas av existerande utbud (något som emellertid på biograffilmens område numera är av mindre betydelse än på många andra områden, med hänsyn till att människornas TV-konsumtion är mångfaldigt större).

I stort sett kan man emellertid säga att den dominerande styrningsfaktorn för filmutbudet i vad utredningens majoritet kallar ett kommersiellt system är publikflertalets uppfattning om vad som är bra film. Innebörden och effekterna av den existerande ordningen på filmområdet är enligt vår uppfattning förtjänt av undersökning och analys innan man sätter en rubrik på det existerande systemet och sedan drar slutsatser ur en sådan rubrik. Annars kan det hända att man kastar ut barnet med badvattnet. Vill man exempelvis eliminera en styrningsfaktor som man tror utgöres av »kommersiella intressen» utan att beakta att denna i det väsentliga är en funktion av den primära styrfaktorn publikuppfattningen, riskerar man att den sistnämnda sättes ur spel, om man ej vidtar andra åtgärder för att göra den effektiv.

Vi inskränker oss till dessa reflektioner men konstaterar att det finns åtskilligt att säga på detta område både i den riktning som ovan antytts och ur andra aspekter.

På det begränsade område som vi här be-

rör bör dock kortfattat påpekas att åtgärder för tillfredsställande av behovet av kvalitetsfilm ej bör utformas på ett sådant sätt att det föranleder minskning i människornas valfrihet genom att negativt påverka den ordinarie filmspridning, som styres av människornas uppfattning om vilken film de vill se. Det är känt att en stark statsmakt har möjlighet att, genom ekonomiska och organisatoriska åtgärder under bibehållande av officiellt erkännande av principen om kultur- och informationsfrihet, styra utbudet av information och kultur. Sådana åtgärder betraktas här i landet som främmande. Det finns ändå skäl att erinra om vikten av den säkerhetsgaranti som ligger i att de vanliga människornas uppfattning måste få vara av avgörande betydelse för kulturutbudet. Såvitt gäller det ämne som här behandlas, d. v. s. stöd åt filmvisning, bör åtgärder från statens och kommunernas sida vara begränsade till stöd åt kompletterande filmutbud åsyftande att publikflertalets smak ej bör dominera till den grad att det blir en alltför liten del av tillgången till potentiella kulturyttringar som kan bringas till spridning.

4. *Alternativ mot bakgrund av den tekniska utvecklingen*

Tre huvudalternativ framträder: *dels* utnyttjande av det ordinarie biografbeståndet för särskilda föreställningar av kvalitetsfilm, *dels* inrättande av specialbiografer för sådana visningar *och dels* möjligheterna att använda andra visningsmetoder än de traditionellt biografmässiga.

En bedömning i ett dagsläge är, på detta liksom på andra områden, dömd att bli ofullständig och/eller missvisande om den ej tar hänsyn till pågående och förväntad teknisk utveckling.

Det torde vara allmänt känt att utvecklingen av tekniken för visning av film och annan typ av konserverad levande bild på senare tid börjat accelerera snabbt. Nya vägar har under de senaste åren framträtt i och med utvecklingen av kassettbärare. Mycket stora ansträngningar och investeringar är på gång inom detta område i åtskilliga länder. Utvecklingen synes äga rum efter fyra olika linjer.

En linje innebär att man arbetar för effektivisering och förenkling av projektionsapparatur inom smalfilmsområdet i förening med förbättring av bärarmaterialet, d. v. s. den framkallade filmen. Projektorer för Super 8-film har under de senaste åren framtagits i utföranden som medger en mycket förenklad skötsel: körning sker helt enkelt genom insättning av en filmkassett i apparaten som i övrigt i stort sett sköter sig själv. Ehuru en avsevärd förbättring av Super 8-filmen skett är den fortfarande ej av erforderlig beskaffenhet för visning av bilder större än maximal bredd 1,8 m och även upplösningsförmågan är otillräcklig. 16 mm-filmen, sådan den redan i dag utvecklats, fyller emellertid i det närmaste samma krav som 35 mm-filmen när det ej gäller visning för mycket stor publik. Senast utvecklade projektorer i kombination med modernt filmmaterial tillåter visning av film i storlek tillräcklig för publik om c:a 200 personer. En modern 16 mm-projektor med vanlig lampa ger god bild även i cinemascopformat upp till ett avstånd mellan projektor och duk om 15 m. En ytterligare utvecklad typ, som använder jodkvartslampa, tillåter ett projektionsavstånd om 15 till 30 m. Den förstnämnda projektortypen kostar c:a 6 000 kronor och den sistnämnda c:a 9 000 kronor, i båda fallen inklusive cinemascoplins.

Ytterligare utvecklade och förenklade versioner av 16 mm-projektor väntas under den närmaste tiden. De tekniska rationaliseringar som börjat praktiseras på Super 8-projektorer är under vidare utveckling också på 16 mm-utrustning. Redan nu har det visat sig praktiskt möjligt att använda filmhjul med en körningslängd om över två timmar i sträck. Textningen av 16 mm-film erbjuder emellertid fortfarande en del problem med hänsyn till att den teknik som användes vid 35 mm-film ej ger tillräcklig skärpa på 16 mm-formatet. Att en för det mindre formatet mera lämpad textningsteknik kommer att utvecklas inom kort kan

dock ej betvivlas, enär problemen ej är av svår natur. Enligt färska uppgifter lär problemen nu vara lösta, så att kvarstående svårigheter endast avser material med tjockare emulsioner.

De övriga utvecklingslinjerna använder sig av televisionsmottagare för bildprojiceringen.

En teknik, benämnd telecine, utnyttjar en metod med elektronisk avkänning av vanlig film enligt samma principer som tillämpas av TV-stationer för filmkörning (Nordmende, Videocord och Eumig).

En annan metod, benämnd conversionmetoden, använder en speciell filmbärare från vilken signalerna transformeras elektroniskt. Mest känd är EVR som börjar marknadsföras inom den närmaste tiden. Under benämningen Selectavision har RCA under utveckling en apparatur med bildbärare bestående av hologram, som avläses med hjälp av laser.

Den utvecklingslinje som för dagen synes ha hunnit längst i praktiskt utförande använder sig av magnetisk tape. Såväl Philips som Sony arbetar efter denna linje. Sonys kassetter och uppspelningsapparatur har i september i år börjat marknadsföras i Japan.

Ytterligare är att observera att under de senaste månaderna i Tyskland demonstrerats en typ av skivor med bild och ljud avsedda att användas med en grammofonliknande avspelningsmetodik.

Överföring av levande bild medelst tråd är likaledes föremål för stort intresse på flera håll i världen, och man räknar här med att nå fram till system som kan tillhandahålla konsumenterna större möjligheter att själva välja filmprogram.

Med de mycket stora investeringar som för närvarande på många håll göres för forskning och utveckling inom detta område är det också mycket möjligt att andra tekniska linjer framkommer och visar sig framgångsrika.

Dagssituationen kan sammanfattas sålunda att nya visningsmetoder står på tröskeln till det stadium då de kan börja vinna spridning. En föranalys av distributionsekonomiska problemställningar avseende filmkassetter har gjorts av filmproducentföreningen i filminternationellt sammanhang berörande upphovsrättsliga frågor mot bakgrund av den nya tekniken. Den ger bl. a. vid handen att konstruktionen av effektiva distributionssystem för masspridning är beroende på tekniska och organisatoriska anordningar för uthyrning intill dess kostnaden för hårdvaran nedgått till mindre än en tiondel av den för närvarande beräknade. Erforderliga investeringar är mycket stora; antaganden avseende i vilken takt dessa kommer att accepteras av konsumenterna kan jämföras med motsvarande frågeställningar i televisionens första utvecklingsskede. I det tidigare skedet (innan masspridning till konsumenterna kan påräknas) blir kassettfilmen troligen i första hand användbar för mindre åskådargrupper — härvid har främst observerats utbildnings- och instruktionsändamål, men motsvarande resonemang kan föras även i övrigt när det gäller spridning av filmer som ej väntar visningar för stor publik.

Redan nu föreligger alltså i framskridet utvecklingsskede den teknik med vars hjälp människorna, var de än är bosatta, inom kort kommer att kunna tillfredsställa sitt behov av kvalitetsfilm genom kassetter (eller liknande behållare) som genom enkla avspelningsapparater kan prestera perfekt återgivning av film på liten duk eller yta. De behov som sträcker sig längre än till sådan återgivning kommer sannolikt att kunna tillfredsställas efter ytterligare relativt kort tid. Utvecklingsarbete avseende de nya teknikerna för återgivning i större bildformat pågår på många håll i världen.

De förutsättningar som i dag styr val och utformning av lokal för filmvisning kommer utan tvivel att vara väsentligt förändrade inom kort.

Tanken på investeringar för uppförande eller inredning av nya biografer må ha betraktats såsom ett praktiskt alternativ vid tiden för skrivningen av utredningens direktiv, men redan den tekniska utvecklingen sedan dess har alltså medfört att en sådan lösning är mindre realistisk.

5. *Visningsgaranti i stället för specialbiografer*

När man hunnit så långt som till det konstaterandet, om vilket hela utredningen är enig, att det finns mycket starka skäl att undvika ekonomiska och organisatoriska engagemang, som är så tunga att de lätt överspelas av utvecklingen, finns det skäl att applicera denna insikt vid bedömningen av de föreliggande förslagen.

Majoritetens förslag om inrättande av specialbiografer utgår från en investering från statens sida om 150 000 kronor per biograf. Den årliga kostnaden för avskrivning och förräntning härav uppgår till 22 500 kronor per år med utgångspunkt från 10 % genomsnittlig ränta och en avskrivningstid om 10 år (en avskrivningsperiod som i vart fall inte är för knappt tilltagen). Härtill kommer de kostnader för själva byggnaderna som eventuellt skall bäras av kommunerna samt de inredningskostnader som överstiger 150 000 kronor, med hänsyn till att sagda belopp torde vara tilltaget i underkant.

Dessa investeringskostnader kan undvikas om man i stället använder det ordinarie biografbeståndet — varmed här avses även övriga filmvisningslokaler, exempelvis i folkhögskolor, bibliotek, museer etc. — och åstadkommer en ordning enligt vilken det går att säkerställa regelbundna kvalitetsfilmvisningar på dessa biografer.

Vi föreslår därför att de i direktiven angivna syftena tillgodoses genom ett *visningsgarantisystem,* innebärande att kommunerna, med hjälp av visst bidrag från statens sida, garanterar viss minimiintäktsnivå vid visningar av programrådsvalda kvalitetsfilmer.

En tillämpning av det siffermaterial, på vilket majoritetens kalkyler grundats enligt bilaga 6 till betänkandet, ger följande beräkningar av garantikostnaderna enligt vårt förslag.

I bilaga 6 har visningskostnaderna per föreställning (lokalhyror, löner, frakt och reklam) beräknats till 285 kronor. Dessa kostnader täckes av en minimigaranti om 450 kronor. Om man räknar med genomsnittligen 40 besökare (majoriteten räknar med 30—50 besökare per föreställning) betyder det att garantin genomsnittligt utnyttjas med 250 kronor. Den antagna minimimivån 30 besökare betyder utnyttjande av garantin med 300 kronor. För 40 föreställningar per år blir den totala garantikostnaden sålunda 10 000 kronor i det första fallet och 12 000 kronor i det andra.

I ett visningsgarantisystem enligt vårt förslag behöver ej inräknas kostnader för administration av biografverksamheten, såsom skett i majoritetens specialbiografskalkyl, enär dessa kostnader för en ordinarie biograf kan anses såsom en fast kostnad. Däremot bör hänsyn tagas till vissa kostnader för programrådens verksamhet. Om dessa angivas till 4 000 kronor per år kommer den totala kostnaden under de nyss angivna förutsättningarna och med användande av siffermaterialet i bilaga 6 att uppgå till 14 000 kronor per år vid genomsnittligen 40 besökare respektive 16 000 kronor per år vid genomsnittligen 30 besökare.

Systemet bör omhänderhas av vederbörande kommun.

Det må anmärkas att bilaga 6 här användes för att åstadkomma en jämförbarhet med majoritetens beräkningar, ehuru den beträffande vissa delposter (biljettpris, lokalhyra, frakt och reklam) lider av vissa brister, från vilka vi dock måste bortse vid överslagsmässiga beräkningar. När vårt förslag insättes i kalkylerna observeras att kostnadssidan *å ena sidan* ökar med filmhyra på anslagsbeloppet men *å andra sidan* minskar med de belopp, som på specialbiograferna erfordras för biografadministrationen.

Stimulans genom statligt bidrag till visning av kvalitetsfilm kan under visningsgarantisystemet lämnas genom att staten betalar hälften av kommunens kostnad, helst av både garantikostnaden och programrådskostnaden. Statens årskostnad för varje biograf med 40 garantiföreställningar per år skulle i så fall uppgå till 7 000—8 000 kronor enligt de ovan exemplifierade premisserna.

Om det alltså kan konstateras att användning av det ordinarie biografbeståndet för

kvalitetsfilmvisningar nedbringar kostnaden till omkring hälften av den beräknade kostnaden för motsvarande prestationer utförda av särskilt inrättade specialbiografer återstår att pröva huruvida specialbiograferna innebär ett så mycket effektivare sätt att sörja för spridning av kvalitetsfilm att den väsentligt högre kostnaden ur den synpunkten kan motiveras.

Biograftätheten i Sverige är mycket stor: antalet kontinuerligt körda biografteatrar uppgår till c:a 1 400, av vilka en stor del kan användas inom ett visningsgarantisystem. Enligt de uppgifter vi inhämtat från biografhåll kommer det inte att möta svårigheter att få utrymme för här avsedda kvalitetsfilmvisningar på de ordinarie biograferna. Detta gäller vare sig det finns en eller flera biografer på orten. Det är ur biografägarnas synpunkt önskvärt att få möjlighet att visa kvalitetsfilm, men de har hittills haft svårt att bära förlustriskerna.

Några bärande skäl för påståendet att specialbiograferna skulle vara mera värdefulla för kvalitetsfilmspridning har ej framkommit. Att lokalerna kan användas även för kvalitetsfilmvisningar för skolklasser och liknande filmvisningsarrangemang är en egenskap som de delar med det övervägande flertalet ordinarie biografer. Att atmosfären vid filmvisningarna skulle bli bättre av att lokalen är mindre än många ordinarie biografer är ej mer än ett antagande som, även om det skulle befinnas rimligt, ej kan vara av större betydelse. Såsom redan i direktiven angivits har utvecklingstendensen gått i riktningen »man går på bio för att se en viss film, inte bara för att gå på bio». Lokalens betydelse torde för övrigt vara än mindre när det rör sig om en selektivt inställd publik, vilket ju är en förutsättning för kvalitetsfilmtanken. Den tekniska utrustningen på de av majoriteten planerade specialbiograferna kan ej antagas i något betydelsefullt avseende överträffa de ordinarie biografernas.

Däremot finns det åtskilliga erfarenheter som tyder på att det ligger en viss risk i att utpeka en särskild biograf såsom avsedd för en viss grupp, särskilt om den gör anspråk på att vara särskilt fin i kulturellt avseende. De biografägare som har den längsta erfarenheten av drift av kvalitetsbiografer har erfarit denna risk. Sålunda har exempelvis Sandrews noggrant följt utvecklingen och funnit att körning av enbart kvalitetsfilm på en biograf ger mindre publik på kvalitetsfilmerna än motsvarande kvalitetsfilmvisning på en biograf som ägnar sig åt en mera omväxlande repertoar.

Erfarenheterna tyder på att en biograf, som kör en viss typ av film och därigenom fångar en publikgrupp som är intresserad av sådan film, får sin ställning även hos denna publikgrupp försvagad i och med att den gruppen märker att biografen upphört med att fånga intresset hos publiken i stort. Med en blandad repertoar har biografen bättre möjlighet att för kvalitetsfilmerna behålla sitt grepp över den selektiva, kvalitetsinriktade publiken, medan den samtidigt kan hålla sig kvar i den övriga publikens vanor och därigenom få också en viss del av den publiken att se kvalitetsfilmerna. Liknande erfarenheter har gjorts av filminstitutets Film Annorlunda, där man i anledning av vissa bakslag börjat ifrågasätta riktigheten av att så hårt markera kvalitetsfilmprägeln.

Ehuru någon systematisk studie av dessa frågor ej genomförts torde det på basis av hittillsvarande erfarenheter kunna sägas att en biograf med blandad repertoar har bättre möjlighet att nå ut till människorna med kvalitetsfilm än en biograf som ägnar sig enbart åt kvalitetsfilm.

Majoritetens förslag till specialbiografssystem bygger på att härigenom 10 biografer årligen beräknas tillkomma under en period om fem år. Majoritetsförslaget inrymmer ej något stöd åt kvalitetsfilmvisning utöver det som går till nämnda biografer, 10 stycken efter det första året och 50 stycken efter det femte. Under de första åren blir alltså effekten ur filmspridningssynpunkt mycket ringa.

Väljer man emellertid ett visningsgarantisystem med utnyttjande av de ordinarie biograferna, kan filmspridningseffekten inträda mycket snabbt — den blir enbart bero-

ende av att vederbörande kommun beslutar därom.

Förutom att visningsgarantimetoden är ur ekonomisk synpunkt avsevärt överlägsen specialbiografsmetoden kan det alltså konstateras att den förstnämnda metoden är väsentligt verkningsfullare för en effektiv spridning av kvalitetsfilm.

6. *Samlingslokalintresset*

Eventuellt kan frågan, ehuru ej på basis av utredningens direktiv, betraktas ur ett annat perspektiv, nämligen utifrån behovet av samlingslokaler över huvud taget, sålunda ej just ur filmvisningssynpunkt. Vi hyser ej någon tvekan om att lokaler där människor av olika kategorier kan samlas är av utomordentligt stort värde, och att nyttan av sådana lokaler blir allt större i den pågående samhällsutvecklingen, varvid vi framförallt tänker på bebyggelseutvecklingen och den ökande tendensen till isolering genom befolkningsomflyttning och koncentration till tätorterna. I fråga om värdet av Folketshusföreningarnas insatser på detta område har vi samma uppfattning som majoriteten. (Det kan för övrigt observeras att vad i denna reservation sägs i flera avseenden ej behöver vara oförenligt med majoritetens uppfattningar, även om detta ej särskilt angives.)

I vårt föregående resonemang ligger en antydan om att kvalitetsfilmspridningen ej mår väl av att påverkas allt för mycket av lokalsynpunkter. När det gäller samlingslokalintresset vill vi omvänt säga att utvecklingen och tillkomsten av allmänna samlingslokaler ej främjas genom en bedömning med tonvikt på särskilda filmvisningsintressen.

Vart och ett av de två behoven, samlingslokalbehovet och kvalitetsfilmbehovet, har rätt att bli bedömt efter egna meriter och egen karaktär — eljest riskeras snedvridning av bedömningen på båda områdena.

7. *Några ekonomiska aspekter beträffande tillgång till kvalitetsfilm*

Majoriteten har konstruerat sitt stödsystem så att ersättning utgår för den förlust som faller på biograflokalen men ej den förlust som faller på filmen. Denna effekt har erhållits genom att bidraget konstruerats såsom ett anslag till täckande av lokalens underskott för viss tidsperiod utan anknytning till de särskilda föreställningarna eller filmerna. Därvid kan anslaget ej användas såsom underlag för filmhyresdebitering.

En sådan uppläggning är ej berättigad när det gäller förslag som åsyftar främjande av kvalitetsfilmspridning.

De filmhyror som följer av majoritetsförslaget (se dess kalkyl i bilaga 6) är ej realistiska. I dessa kalkyler har man räknat med filmhyror om 50 kronor för en föreställning med 30 besökare samt uppskattat genomsnittsfrekvensen till 30—50 besökare. (Om besökarantalet utgör 40 blir filmhyran c:a 70—75 kronor, om det utgör 50 blir filmhyran c:a 80—85 kronor.)

Att hänsyn ej tagits till filmuthyrarens förlust vid distribution av kvalitetsfilm sammanhänger möjligen med att utredningen ej avvaktat de grundläggande data som förväntas genom den inledningsvis nämnda expertundersökningen.

Emellertid torde det kunna betraktas såsom känt att de kostnader som är nödvändiga för import av en film intill dess den premiärsatts uppgår till c:a 20 000 kronor för svart-vit och drygt 25 000 kronor för färg, vilka belopp ej innefattar någon ersättning till filmens producent utan blott två kopior, tull, spedition, frakt, översättning, textning, censur och introduktionsreklam.

Distributörens självkostnader för varje sättningsexpedition kan beräknas till 55—65 kronor.

En filmhyra om 50 kronor täcker ej ens den direkta distributionskostnaden för filmpaketet. En filmhyra om 85 kronor ger c:a 20—30 kronor i bidrag till amortering av importkostnaderna.

Vi behöver ej här fortsätta beräkningarna för att det skall framstå såsom uppenbart att man i ett rimligt system för spridning av kvalitetsfilm icke bör räkna med de av majoriteten antagna filmhyrorna.

En av de riktlinjer som tillämpas inom filmuthyrningsområdet innebär att man

även till småbiografer tillhandahåller film på procentbasis utan minimifilmhyra. Tanken bakom detta är att biografen är sista länken i distributionskanalen och att, om den kan klara sig på sin del av intäkterna så ingår det i distributörens roll som förvaltare av ett massmedium att åtnöja sig med sin traditionella del. Distributören skall sålunda för varje biograf ej se på varje filmuthyrning för sig som en transaktion utan avräkna förlustsättningarna mot vinstsättningarna hos biografen. Att filmuthyrningen till åtskilliga biografer numera ofta är nästan kontinuerlig förlustuthyrning har ej ändrat dessa riktlinjer — tillhandahållandet av film till dessa utgör en medveten stödverksamhet från filmuthyrarnas sida. Den knäsattes uttryckligen 1956 och har sedan dess i stort sett tillämpats trots att kostnaderna för denna ordning alltmera stigit.

Det kan ej rimligen förväntas att dessa filmhyresprinciper skulle fortsättningsvis tillämpas på biografer av den typ som majoriteten föreslagit, vilka medvetet baserar och kalkylerar sin verksamhet på av filmvisning motiverade anslag, i vilka filmen ej får del.

Det intäktsgarantisystem som vi föreslår baseras, i motsats till majoritetens förslag, på anslag anknytande till vederbörande film, och filmhyra utgår därför på den intäktsutfyllnad som utgår enligt garantin.

8. *Central organisation*

Sedan idén att inrätta särskilda specialbiografer avvisats bortfaller anledningen att kommentera majoritetsförslaget om ett särskilt centralt organ för sådana biografer till en beräknad kostnad om 536 000 kronor årligen.

För främjande av tillförseln av kvalitetsfilm enligt vårt förslag kan det finnas skäl att inrätta ett särskilt organ för serviceverksamhet, dock av väsentligt mer renodlad servicetyp än det centrala organ som majoritetsförslaget innefattar. Såsom vi inledningsvis påpekat är det viktigt att ett centralt organ för service till programråden ges sådan utformning att risk för centraldirigering elimineras.

Därest tillfredsställande stöd för kvalitetsfilmvisningar inrättas kommer det att ligga i varje filmdistributörs intresse att tillhandahålla programråden det underlag som programråden har behov av för sitt filmval, såsom specifikationer angivande filmens innehåll, handlingsbeskrivning, litterär och social bakgrund, filmens uttrycksmetod och teknik samt specifikation avseende regissör, artister etc. samt kopior av recensioner från de områden där filmen förut visats.

Det kan observeras att det här ej blott behöver röra sig om filmdistributörer av traditionellt slag. Programrådsstyrd sättning på ordinarie biografer kan tjäna som test och inkörsport för nya distributörstyper.

För samordning och för upprättande av eventuellt erforderliga kompletterande filmbeskrivningar kan lämpligen en särskild funktion inrättas hos filminstitutet. Denna bör arbeta i kombination med institutets cinematek. Dess väsentligaste uppgift är av rutinkaraktär och avser inrättande av en klippservice för tidningsrecensioner, på vilken programråden kan abonnera. I övrigt bör programråden animeras att arbeta så självständigt som möjligt. Hittillsvarande erfarenheter har visat att programråd med lämplig personsammansättning snabbt förvärvar en mycket god specialkunskap och att ett meningsfyllt programrådsarbete förutsätter en mycket låg toleransnivå i fråga om anvisningar uppifrån.

Redan den ordinarie verksamheten hos filminstitutets informationsavdelning och cinematek kan med vissa rutinkompletteringar utnyttjas för erforderligt informationsflöde till programråden. Emellertid synes en förstärkning böra ske med en befattningshavare som inklusive bifunktioner kan beräknas draga en kostnad av 90 000 kronor per år vartill kommer reproduktionskostnader och porto för informationsmaterial jämte resekostnader. Totalt kan kostnaderna beräknas till högst 150 000 kronor.

De i jämförelse med majoritetsförslaget inbesparade kostnaderna för central organisation uppgår till över 750 000 kronor, som

torde vara tillräckligt såsom bidrag till import av c:a 20 filmer årligen.

Förslaget att inrätta en central filmdistributionsnämnd som överinstans i Stockholm saknar bärande skäl. En sådan instans torde medföra större nackdelar än fördelar. De förstnämnda är av särskild betydelse om man utgår från att inrättande av centrala styrorgan för kulturutbudet kan innebära säkerhetsrisker ur demokratisk synpunkt.

9. *Sammanfattning*

Minoriteten föreslår ett *visningsgarantisystem* som sammanfattningsvis innebär att statsanslag utgår till kommuner för visning av kvalitetsfilm på följande sätt.

1. Programråd tillsättes av kommunfullmäktige och består av minst tre personer.
2. Programråden utser filmer, som äger sådana konstnärliga och filmiska kvaliteter att de bör visas i orten, men som måste antagas ej kunna bli visade därest ekonomiskt bidrag ej utgår.
3. För föreställning av sådan film utfäster sig kommunen att täcka skillnaden mellan biljettintäkterna och ett av kommunen angivet garantibelopp.
4. Statsanslag utgår med belopp motsvarande
   a) hälften av kommunens garantikostnader, dock högst 200 kronor per föreställning för högst 40 föreställningar per år, samt
   b) hälften av kommunens kostnader för programrådens verksamhet, dock högst 2 000 kronor per år.

Om den ovan angivna garantigränsen maximalt utnyttjas innebär det en kostnad för statsverket om 8 000 kronor per år och biograf, vartill kommer programrådskostnaderna om 2 000 kronor. Om en kommun fixerar garantibeloppen till exempelvis 450 kronor per föreställning och om varje föreställning ses av genomsnittligen 30 personer, blir hela garantikostnaden dock ej mer än 300 kronor per föreställning eller 12 000 kronor per biograf och år, varav hälften belöper å statsverket vars kostnad då blir 8 000 kronor per biograf och år inklusive programrådskostnaden.

Om det av majoriteten angivna anslagsbeloppet för inredning av särskilda kvalitetsbiografer, 1,5 mkr per år, i stället användes för att täcka garantikostnaderna enligt minoritetsförslaget är det tillräckligt för minst 150 biografer per år.

De ovan skisserade reglerna får anses som *exempel* — en del orter kan ha behov av flera föreställningar i veckan, andra av en föreställning varannan eller var tredje vecka. Vår kalkyl är grundad på ett genomsnitt om 40 föreställningar per år. Systemet är över huvud taget relativt flexibelt och andra kalkyler kan lätt appliceras.

Minoritetens ovan skisserade visningsgarantisystem synes ej behäftat med några egentliga nackdelar jämfört med majoritetsförslaget. Särskilt observeras att det snarare torde vara en fördel än en nackdel att kvalitetsfilmerna kommer upp på vanliga biografer i stället för att hänvisas till biografer som angivas ha specialkaraktär.

Jämfört med majoritetens specialbiografsystem har minoritetens visningsgarantisystem åtskilliga fördelar, av vilka här observeras följande.

— Minoritetsförslaget innefattar bidrag både till filmen och till lokalen. Majoritetsförslaget ger bidrag blott till lokalen.
— Ett belopp om 1,5 mkr per år (motsvarande vad majoriteten vill av statsmedel årligen använda för enbart inredning av 10 biografer om året) får enligt minoritetsförslaget en mångdubblad effekt: beloppet är tillräckligt för statsanslag till minst 150 biografer för kvalitetsfilmvisning genomsnittligen en gång i veckan under säsongens 40 veckor.
— Effekterna av minoritetens konstruktion av statsanslag kan inträda omedelbart. Majoritetsförslaget ger däremot blott helt obetydlig effekt under de första åren och har fortfarande efter fem år blott givit tredejedelen av antalet visningsställen.
— Visningsgarantisystem enligt minoriteten kan anpassas för varje ort, varje biograf

och varje tid så att det blir mest effektivt. Det undviker en mångårig bindning till speciella lokaler. Och det undviker också den initialsvårighet som kan ligga i att kommunerna måste binda sig för ansvar för underskott på längre sikt.

— Enligt minoritetsförslaget utses programråden av kommunen och ej av annan huvudman.

— Minoritetsförslaget anknyter ej programråden till centralt organ utan lämnar dem frihet att välja film utan påverkan uppifrån.

— Kommunernas kostnader nedgår enligt minoritetsförslaget till hälften.

— Av det belopp om drygt 900 000 kronor av statsmedel, som enligt majoritetsförslaget användes för inrättande av två centrala organ — ett för filmdistributionen och ett för biograflokaler — friställer minoritetsförslaget över 750 000 kronor, som i stället kan användas för mera adekvata åtgärder på filmspridningsområdet.

Utbudet av god film är enligt minoritetens uppfattning mera beroende av filmförsörjningen än på tillkomsten av nya biografer. Den tekniska utvecklingen medför att filmspridningen blir allt mindre beroende av byggnader och andra kostnadskrävande fasta etablissemang. Centralisering och styrning av filmutbudet till auktoriserade kvalitetsbiografer är ej förenlig med en utveckling som är på väg mot en mångfald varierande visningsformer.

Såväl kostnadsmässigt som i fråga om effekterna är alltså minoritetens visningsgarantisystem att föredraga.

De belopp som friställes genom att minoritetsförslaget är så mycket billigare än majoritetsförslaget bör kunna komma till användning exempelvis för främjande av import av kvalitetsfilm. Redan ett belopp i storleksordningen 700 000—800 000 kronor torde vara tillräckligt som bidrag till import av ca 20 filmer årligen. (Eftersom delbetänkandet ej alls berör frågan om tillförseln av kvalitetsfilm utvecklas denna fråga här ej närmare.)

Över huvud taget anser minoriteten att ämnet spridning av kvalitetsfilm måste behandlas ur ett vidare perspektiv än de lokalmässiga synpunkterna. Utgångspunkt bör snarare vara spridningseffekten såsom sådan. Man bör därför inte välja ett anslagssystem som är så trögt att det tar åratal innan det ger någon effekt utan ett system som är flexibelt och kan få effekt utan dröjsmål.

Tillägg till reservationen

Vår reservation var blott avsedd att behandla avdelning I. Reservationens utgångspunkt var en annan text i fråga om delbetänkandets inledning och avdelning IV än den majoritetstext som nu är intagen i betänkandet. Den förstnämnda texten var godtagbar för framläggande, men så är icke fallet med den sistnämnda. Av tidsskäl kan nu detta endast behandlas kortfattat.

Ändringarna synes i de väsentligaste avseendena utgöras av sammanfattningsvis följande.

a) Förslaget i avdelning IV om anslag för utläggning av TV-produktion har försetts med den begränsningen att det ej skall vara årligt utan blott skall utgå »försöksvis i avvaktan på utredningens slutliga förslag».
b) Det framgår att sådant slutligt förslag kommer att avvika från det i delbetänkandet framlagda i grundläggande avseenden.
c) De kulturpolitiska och samhällsekonomiska motiveringarna till förslaget om produktionsutläggning har i väsentliga avseenden utelämnats. I samband därmed har i inledningen under 1.1.3 intagits ett avsnitt, betecknat såsom »Allmän målsättning».

Bland de ur avdelning IV uteslutna motiveringar som bort återfinnas i betänkandet märkes särskilt följande.

De förslag som utredningen lämnar i det följande syftar bl. a. till att skapa gynnsammare betingelser för en konstnärlig mångfald i TV:s utbud av svenska program. Särskilda åtgärder för att överbrygga hindren för ett vidgat produktionssamarbete är alltså enligt utredningens mening påkallade inte bara för att helt eller delvis lösa filmbolagens och de enskilda filmarnas sysselsättningsproblem. Minst lika viktigt är att trygga en mångfasetterad och kvalitativt högtstående produktion av TV-program.

Till det kulturpolitiska argumentet för ett ökat produktionssamarbete kommer en samhällsekonomisk bedömning. Det synes önskvärt att överväga att i kostnadspressande syfte, både på kort och lång sikt, anlita tillgängliga produktionsresurser utanför SR i högre grad än hittills. Utredningens förslag syftar till att vara ett kraftigt incitament i denna riktning. Målsättningen är alltså att inte bara stärka den konstnärliga allsidigheten i TV:s programutbud utan också att förbilliga produktionen och därmed skapa förutsättningar för ett ökat programutbud inom en given medelsram.

Och vidare:

Branschens struktur är inte given en gång för alla. En ordning med en omfattande och kontinuerlig utläggning av produktion för TV kan mycket väl resultera i uppkomsten av en i Sverige ny typ av produktionsenhet: en som i väsentlig grad är inriktad på framställning av TV-program. Sådana företagstyper får anses önskvärda inte bara som ett led i en process där filmbranschens överkapacitet får möjlighet att omsättas i TV-produktion. Genom att SR vid sidan av de traditionella filmproducenterna kan räkna med ett antal mer eller mindre specialiserade och från varandra fristående underleverantörer av växlande storlek och med skiftande ägarstruktur kommer också både kontinuiteten och mångfalden i den utlagda programproduktionen att kunna garanteras.

Det sista av dessa tre stycken är av särskild betydelse även med hänsyn till filmtillverkaryrkets struktur. Tyvärr medger ej förhållandena att vi här närmare utvecklar vikten av ett fritt filmaryrke med tillgång till alla distributionsmedia.

Genom att utelämna de ovan angivna synpunkterna och syftemålen av kulturpolitisk, samhällsekonomisk och yrkesstrukturell betydelse har majoriteten påtagligt försvagat förslaget. Tydligen har detta skett för att ge utredningen motivering att senare få återkomma med ett annat förslag. Emellertid anger inte majoriteten vad ett sådant nytt förslag kan komma att innefatta annat än att det skall röra svensk programproduktion utanför Sveriges Radio.

Det kommer att bli mycket svårt för producenter och övriga filmskapare och filmyrkesmän att lägga upp en programproduktionsverksamhet på sådana grunder. Och hur skall Sveriges Radio kunna lägga upp ett beställningssystem och öka sändningstiden med 100 timmar årligen på detta underlag? Skall filmutredningen sitta kvar i avvaktan på resultaten av försöket för att lägga detta till grund för ett senare förslag?

Många nyupplagda verksamhetstyper är i åtskilliga avseenden ofta av försökskaraktär såtillvida att det gäller att pröva sig fram

genom praktisk applikation för uppnående av de avsedda syftemålen och, i den mån det ej fungerar väl, ändra verksamhetstypen eller överge den om den ej visar sig medföra de avsedda effekterna. Detta är emellertid något annat än att igångsätta en verksamhet i avvaktan på premisser som senare kommer att meddelas.

Det måste ankomma på Sveriges Radio att utföra produktionsutläggningen på bästa sätt enligt dess eget beprövande. Att etablera en utläggningsverksamhet och därvid ha att räkna med till innebörden okända senare anvisningar av grundläggande karaktär torde vara att starta under mycket ogynnsamma förhållanden — frågan huruvida sådana anvisningar kan vara förenliga med de för Sveriges Radios handlingsfrihet grundläggande reglerna torde för övrigt vara tveksam.

Vi är rädda för att hela förslaget om utläggning av TV-produktion kommer på fel spår och äventyras genom den numera i delbetänkandet intagna majoritetsskrivningen.

Utläggningsförslaget i avdelning IV bör sålunda läsas *med* de tre ovan citerade motiveringarna, *med* ett angivande av anslagsbeloppet till 20 milj. kronor årligen och *utan* tillägget om avvaktan på utredningens slutliga förslag.

Nordisk udredningsserie (Nu) 1970

Kronologisk förteckning

1. Samordnad utbyggnadsplanering inom Nordel.
2. Uddannelses- og forskningsspørgsmål.
3. Prøveløsladelse
4. La coopération internordique en matiéres économiques et cuiturelles.
5. Nordisk gränsregion miljövård och urbanisering.
6. Konsumentundervisning i skolen.
7. Merking av brann- og helsefarlige stoffer.
8. Nordisk trafiksäkerhetskonferens i Stockholm 20–21 april 1970.
9. Innstilling om harmonisering av skoleordningene i de nordiske land.
10 Vägtrafikregler.
11. Narkotikaforskning.

Statens offentliga utredningar 1970

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Grundlagberedningen. 1. Riksdagsgrupperna • Regeringsbildningen. [16] 2. Ersättare för riksdagsledamöterna. [17]
3. Allmänna val på våren? [27]
Svensk FN-lag. [19]
Militära straff och disciplinmedel. [31]
Polisen i samhället. [32]
Hemförsäljning. [35]
Revision av vattenlagen. [40]
Gruvrättslig speciallagstiftning. [45]
Skydd mot avlyssning. [47]
Svensk författningssamling. [48]
Trafiknykterhetsbrott. [61]
Förmynderskap. [67]
Ändringar i kommissionslagen. [69]

Försvarsdepartementet

Värnpliktstjänstgöringens civila meritvärde. [12]
Forskning för försvarssektorn. [54]
Utbildning m.m. av värnpliktiga i specialtjänst. [65]

Socialdepartementet

Livsmedelsstadgekommittén. 1. Ny livsmedelsstadga m.m. Del I. Förslag och motiv. [6] 2. Ny livsmedelsstadga m.m. Del. II. Bilagor. [7]
Folktandvårdens utbyggande och reglering. [11]
Yrkesskadeförsäkringens finansiering. [49]
Ersättning vid vissa sjukvårdande åtgärder och sjukresor. [56]
Bättre socialtjänst för handikappade. [64]

Kommunikationsdepartementet

Snöskotern — fordonet och föraren. [9]
Körkort och körkortsregistrering. [26]

Finansdepartementet

Upphandling av byggnader. Del 2. Administrationen. [18]
Understödsföreningar. [23]
Aspirationer, möjligheter och skattemoral. [25]
Tjänstgöringsbetyg. [28]
Decentralisering av statlig verksamhet. [29]
Stordriftsfördelar inom industriproduktionen. [30]
Kilometerbeskattning. [36]
Översyn av vissa punktskatter. [37]
Förtrolig företagsinformation och börshandel. [38]
Utbetalning av kommunalskatt. [62]
Svensk ekonomi 1971–1975 med utblick mot 1990. [71]

Utbildningsdepartementet

Om stat och kyrka. [2]
Yrkesutbildningsberedningen. 1. Reformerad lärarutbildning. [4] 2. Yrkesteknisk högskoleutbildning. [8] 3. Viss medicinsk och farmaceutisk yrkesutbildning. [50]. 4. Yrkesutbildning och arbetsliv. [58]
Fria läromedel. [10]
Kompetensutredningen V. Behörighet • Meritvärdering • Studieprognos. Specialundersökningar av kompetensfrågor. [20] VI:1 Vägar till högre utbildning. Behörighet och urval. [21] VI:2 Vägar till högre utbildning. Organisation och information. [55]
Pedagogisk utbildning och forskning. [22]
Sexualkunskapen på grundskolans låg- och mellanstadier. [39]
Språkundersökning bland finländska barn och ungdomar i Sverige. [44]
Högskolor för konstnärlig utbildning. [66]
Folkbokföringsorganisationen m.m. [70]
Samhället och filmen. [73]

Jordbruksdepartementet

Statligt stöd till fiskehamnar. [5]
Distriktsveterinärernas tjänstgöringsförhållanden, m.m. [53]
Jordbruket i norra Sverige. [72]

Handelsdepartementet

Rationell bensinhandel. [24]
Om lotterier. [52]
Svensk krigsmaterielexport. [63]

Inrikesdepartementet

Expertgruppen för regional utredningsverksamhet (ERU) 1. Balanserad regional utveckling. [3] 2. Urbaniseringen i Sverige. Bilagedel I till Balanserad regional utveckling. [14] 3. Regionalekonomisk utveckling. Bilagedel II till Balanserad regional utveckling. [15]
Medel för styrning av byggnadsverksamheten. [33]
Svenska folkets inkomster. [34]
Ungdom — Bostad. [43]
Den äldre arbetskraften inom byggnadsindustrin. [46]
Boendeservice 2. [68]

Civildepartementet

Barns utemiljö. [1]

Industridepartementet

Sveriges energiförsörjning. Energipolitik och organisation. [13]
Samarbetsutredningen. 1. Företag och Samhälle. Del 1. Förslag med motiv samt bilagor. [41] 2. Företag och Samhälle. Del 2. Hearings med företrädare för samhällsorgan, företag, löntagarorganisationer, politiska partier m. fl. [42]
Mellansvensk gruvindustri. [51]
Olja i rör. [57]
TEKO-utredningen. 1. TEKO-industrierna inför 70-talet. Del I. Analys, slutsatser, förslag. [59] 2. TEKO-industrierna inför 70-talet. Del II. Bilagor. [60]

Anm. Siffrorna inom klammer betecknar utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.

K L Beckmans Tryckerier AB 1970 ALLF 107 2 027